MIHAIL SADOVEANU
TARA MEA

Coperta colecţiei: FI. CREANGĂ
Desene: C. PILIUŢA

Noi suntem oamenii acestui pământ! Noi am prins rădăcină aici, ca şi codrii străvechi, noi ne-am înfrăţit cu pământul. Ne-au bătut furtunile, dar am stat pe loc, ca să ne vie ceasul înfloririi.

PREFAŢĂ

„... O, ţară a părinţilor mei Tristă şi sfinţi ţar a durerilor x-a mormintelor, a încercărilor crude ş-a nădejdilor neîmplinite, în plaiurile natale au bântuit necontenit vijeliile (...) Nu ne-au rămas din trecut nici cetăţi de piatră, nici îngrămădiri de opere de artă; dar în oglinda halucinantă a ochiului nostru ori ce colţ, ori ce vale, ori ce râu se *înfăţişează ca o urmă a durerosului trecut (...) Dar tocmai această îndelungată şi amară suferinţă ne-a legat mai strâns de acest pământ (...)”*.

(„Ţara mea”, *România, ar*. 56,29 martie 1917, p. 1)

Una dintre afirmaţiile curente care se face despre creaţia lui Mihail Sadoveanu este cea referitoare la vastitate.

În conştiinţa publicului sunt totuşi mai puţin prezente unele preocupări ale scriitorului. De pildă activitatea publicistică. Numele său a figurat

în paginile publicaţiilor de la începutul secolului ca şi în cele contemporane.

Masiva operă sadoveniană cu nimb eroic (povestiri, nuvele, romane) a crescut din caierul secular al letopiseţelor, pravilelor, hrisoavelor.

Volume precum Povestiri – *1904*, Şoimii – *1904*, Neamul Şoimăreştilor – *1915*, Fraţii Jderi (*Ucenicia lui Ionuţ – 1935, Izvorul Alb – 1936, Oamenii Mariei sale – 1942*), Zodia Cancerului sau vremea Ducăi Vodă – *1929*, Nunta Domniţei Ruxandra – *1932*, Nicoară Potcoavă – *1952 etc. Surprind episoade capitale din istoria furtunoasă a poporului român. Sunt pagini care au suscitai deopotrivă interesul cititorului obişnuit şi al cercetătorului. Astfel au devenit obiect de meditaţie pentru personalităţi notabile ale istoriei şi criticii literare: Demostene Botez, Marin Bucur, Gh. Bulgăr, George Călinescu, Constantin Ciopraga, Şerban Cioculescu, Pompiliu Constantinescu. Ov. S. Crohmălniceanu, Rodica Florea, Mihai Gafiţa, Viniciu Gafiţa, Garabet Ibrăileanu, Nicolae Iorga, Silvian Iosifescu, Eugen Lovinescu, Nicolae Manolescu, Emil Manu, Pompiliu Mareea, Dumitru Micu, Al. Piru, Edgar Papu, Valeriu Râpeanu, Mihai Ralea, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, Theodor Vârgolici...*

Adunate în volum, miile de file-comentariu ar constitui o adevărată „monografie critică, istorico-literară Mihail Sadoveanu" 1.

Pentru a înţelege semnificaţia activităţii

literare şi totodată civice a lui Sadoveanu în timpul primului război mondial se impune o scurtă cercetare a anilor ce au precedat-o creator.

O primă observaţie se leagă de literatura-ofrandă adusă bravurii oştenilor care au luptat în 1877 – 1878 pentru consfinţirea independenţei României. Ea a avut drept sursă puzderia de ştiri aflate din ziarele şi cărţile epocii sau din *relatările directe ale unor viteji care au supravieţuit dramaticelor încleştări de la Griviţa şi Plevna. Transfigurate, au devenit epos cu aură populară, strâns între scoarţele cărţii intitulate* Povestiri de război (*1905*).

Amintirile căprarului Gheorghiţă (*1906*) *cuprind. Reflecţiile amare ale scriitorului asupra perioadei îndeplinirii stagiului militar şi surprind fără menajamente existenţa soldatului sărman, urmărit şi în cătănie de nedreptăţile datorate condiţiei de ţăran sărac.*

Începând cu volumul memorialistic 44 de zile în Bulgaria (*1916*) *– identificăm trăsături devenite particularităţi ale viitorului gazetar de război.*

— Publicistica de război, din perioada 1916 – 1918, vorbeşte despre, conştiinţa unui cetăţean care şi-a înţeles nobila datorie într-un moment de cumpănă, alăturându-se confraţilor, cu o aleasă armă – cuvântul.

Prezenţa lui Sadoveanu în coloanele Gazetei ostaşilor *şi în ale* României *a fost semnalată în prefeţe, note sau introduceri la volume antologice,*

în prefeţe sau postfeţe prilejuite de reeditarea unor romane cu tematică ostăşească, sau în studii ale istoricilor literari interbelici şi contemporani. Reţinem atenţia asupra câtorva autori care au adus informaţii meritorii din acest punct de vedere: *Adrian Angelescu*, *3 Fănuş Băileşteanu*, 4 *Savin Bratu*, 5 *Constantin Ciopraga*, 6, *Pompiliu Marcea*, *Constantin Mitru*. 8 (*istoricul a editat la Editura Minerva şi un volum album* - Un veac cu Sadoveanu – *o suită de fotografii însoţite de comentarii*), *Virginia Muşat*, *Al. Piru*, 9 *Vasile Sadoveanu*, 10 *Zaharia Sângeorzan*, 11 *Theodor Vârgolici*.12

La iniţiativa armatei, în luna septembrie a anului 1916, Mihail Sadoveanu scoate împreună cu Nicolae Iorga, Ion Minulescu, Octavian Goga, Onisifor Ghibu periodicul efemer Gazeta ostaşilor (*au apărut doar două numere, din care nu s-a găsit până astăzi niciun exemplar*).

În şedinţa Senatului din 13 decembrie 1916, profesorul Paul Bujor (*co-director al revistei* Viaţa Românească) *propune*: „... pe frontul nostru de luptă să fie trimişi corespondenţi, aleşi dintre cei mai inimoşi, mai devotaţi cauzei războiului şi Mai pricepuţi parlamentari, cari. Să pună guvernul şi opinia publică în curent cu atmosfera ce se degajează de pe frontul de luptă, oricum ar fi acea atmosferă, bună sau rea, numai adevărată să fie redată". La *sfârşitul lunii decembrie, un ordin vi cere ofiţerului Mihail Sadoveanu să plece pe front*.

În ultimul moment, altul îl cheamă la Bârlad, la Marele Cartier General al Armatei. Aici *i se trasează misiunea de a înfiinţa ziarul* România şi *de a-l conduce în calitate de director. Menţionăm un fragment din relatările Profirei Sadoveanu*: „*…Mo*bilizat la Bucureşti, lucrează la cenzură până în preajma sărbătorilor de iarnă, când e chemat să se prezinte la regiment, de unde urma să plece pe front. Dar chiar în ultima clipă, un contraordin îl trimite la Bârlad, la Marele Cartier General, unde un grup de scriitori şi cei care organizau rezistenţa îi încredinţează un ziar, ROMÂNIA, care avea să fiinţeze la Iaşi tot timpul războiului, până la încheierea armistiţiului din 1918 (…) La ziarul ROMÂNIA (…) are în mână felurite rapoarte, primeşte scrisori de la soldaţi. Pe front păşeşte, întovărăşind pe Mr. Brown corespondentul ziarului Times – ca să vadă urmele crâncenelor lupte de la Mărăşti (…)”. 13

În ziua de 2 februarie 1917, Sadoveanu (avea 37 de ani şi gradul de căpitan) publică în primul număr al României *articolul purtând titlul sugestiv* Armata. *Neînfricată, ea a fost subiectul central al scriitorului ani de-a rândul. Iar eroii întâmplărilor, părând aproape de domeniul, legendei –, luptătorii ce şi-au închinat „sufletele de viteji” sfintei lor Patrii*:

„(…) Ca şi în trecut, s-au sculat asupră-ne puterile întunericului şi robiei, s-au revărsat asupra oştii noastre

— Arhivele Statului Bucureşti, fond Casa Regala. Dosar 22/11 (18.

puhoaiele neamurilor rele (…) Vechile virtuţi războinice ale ţărănimii acestui pământ, bravura şi îndrăzneala ofiţerimii au dat cumplite lovituri inamicilor noştri şi le-au smuls strigate de admiraţie (…) Zadarnic mână ei val după val, zadarnic în potriva acestui popor adună răii toate puterile. (…) Această armată românească înfăţişează un drept sfânt. Această armată înfăţişează străduinţele şi jertfele străbunilor noştri la porţile Orientului; înfăţişează straja care a îngăduit în vremuri Apusului să se statornicească şi să se civilizeze. Această armată înseamnă conştiinţa celei mai mari suferinţe de care a suferit vreodată un popor (”) Au respins cei vechi valurile: le vom respinge şi noi. Armata noastră a, fost tare prin sufletul ei şi prin dreptatea pe care o apără (…)”.

Marele povestitor moldovean se opreşte ades asupra rolului armatei în obţinerea victoriei. Ea se *Confundă, de altfel, cu toţi fiii Ţârii. Articolul intitulat* După un an *zăboveşte asupra rolului istoric al* oştii *române în primul război mondial*:

„Am trăit în acest război fără îndoială cele mai mari zile ale istoriei universale şi cele mai dramatice ale neamului nostru. În cumplita încordare a popoarelor de a-şi preface situaţia în lume, de a lăsa generaţiilor ce vin alte aşezăminte şi a deschide perspective nouă istoriei lor – ne-am

avut şi noi locul. Am luat arma pentru drepturile neamului nostru obijduit şi sfârtecat subt stăpâniri străine. Nu vreau să ani în vedere aici rezultatele bătăliilor: cele mai cumplite ciocniri ale acestui monstruos război n-au fost decisive şi n-au ridicat decât hecatombe între fluvii de Sânge. Mai interesante şi hotărâtoare mi se par mai ales feluritele manifestări ale popoarelor în acest teribil foc al încercării (...) În ce ne priveşte pe noi nu ştiu dacă cerri li dorul va putea găsi cuvinte de laudă pentru pregătire, organizare şi alte calităţi de care au dat monstruoase dovezi popoarele mai vechi şi mai civilizate. Va rămânea însă uimit când va desluşi acea pagină din istoria războiului nostru care se poate numi refacerea (...) Cum a putut acest popor numai în câteva luni să se reculeagă; cum şi-a reorganizat în pripă rezistenţa? Cum îşi lega c-o mână rănile şi cu alta se apăra? Cum şi-a ridicat apoi cu semeţie fruntea şi a lovit cu străşnicie la rândul său; toate aceste uimitoare lucruri – când vor căpăta perspectiva istoriei – vor apărea ca cel mai serios titlu ele glorie al acestui popor (...)”. 14

Cugetările de mai sus au văzut lumina tiparului vineri, 2 februarie 1918. Se împlinea un an de la apariţia ziarului. Câteva săptămâni mai târziu, Mihail Sadoveanu va fi decepţionat de pacea încheiată la Buftea. Atitudinea – guvernului, a partidelor politice îl vor determina să scrie articole patetice 15, *unele mergând până la*

incisivitatea pamfletului, toate constituind însă o suită distinctă faţă de cele anterioare.

Va fi urmărit întreaga viaţă de amintirea jertfelor poporului. În adâncurile simţirii, durerea va mocni asemenea unui ecou depărtat de tulnic. Dintre rânduri, se va ivi, uneori, copleşitoare ca un recviem[1].

Fiind pământean drept din neam în neam, am urmat legea inimii răzeşilor şi moşnenilor noştri şi n-am cunoscut ura, ci numai dragostea în formele ei multiple, fie pentru semenul meu. Fie pentru trecut, fie pentru datină, fie pentru acest pământ pentru care au suferit şi au luptat generaţiile anterioare (...) 10

Două decenii mai târziu, medalionul Evocări *este prilej de reluare a ideii de eroism al* armatei, *de consemnare, când uitarea poate a estompat detaliile, a faptului că istoria noastră s-a scris cu mari sacrificii*:

„Am isprăvit de cetit «Notiţele zilnice din război» ale domnului mareşal Alexandru Averescu, şi am avut iarăşi viziunea multor împrejurări din trecut, unele dureroase, altele măreţe. Douăzeci de ani sunt de atunci; o altă generaţie s-a ridicat pe jertfa sfântă a acelei epoci, (...) Am şi câteva amintiri personale, pe care paginile acestei importante cărţi mi le-au redeşteptat cu mare putere. Nu mai am, personal, nicio îndoială că

1 Vezi „Un om în oastea ţării“, articol de S. Bălăşescu, revista Cintarea României, nr. 11, 1980.

bătălia de la Mărăşti a fost cel mai demn moment al acţiunii noastre militare în marele război. Armata a doua, refăcută în Moldova, utilată suficient, disciplinată, şi antrenată de buni ofiţeri ai noştri, avea, la 9 iulie 1917, o valoare sufletească aşa de înaltă, încât generalul ei poate nota următoarele în preajma evenimentului: «Am însă ferma încredere în succesul trupelor noastre pe frontul armatei mele. Sunt convins că acţiunea care va începe azi va fi pentru soldatul nostru un titlu de glorie şi pentru ţară de mândrie. Ne măsurăm, în condiţii aproape egale, cu cei mai buni soldaţi din lume. Sunt convins că vom învinge» (...) „17

*

Ziarul România (*unde scriitorul tipăreşte articole de fond, editoriale, articole mai restrânse ca dimensiuni, iar la rubricile* Fapte de pe front. Şi Impresii de pe front *povestiri, reportaje literare, impresii cu caracter istorico-literar*) *îşi înce*tează *activitatea la 23 martie 1918. După pacea de la Buftea, Mihail Sadoveanu se retrage cu familia la Iaşi, în casa de pe Copou*? *unde va scrie romanul* Strada Lăpuşneanu.

Printre colaboratorii României *figurau nume demne de semnalat*: *Octavian Goga* (*prim-redactor*), *Ion Minulescu*.

Ion Agârbiceanu, Barbu Ştefănescu Delavrancea (*editoriale şi articole de fond*), *N.N. Beldiceanu* (*susţinea alături de Sadoveanu rubrica*

Fapte de pe front. *P. Locusteanu, G. Ranetti, Cornelia Moldovan, Mircea Rădulescu, G. Gongopol, Virgil Bărbat – sporadic Al. Vlahuţă, Claudia Millian, Zaharia Bârsan, Vasile Militaru – iar în anul 1918, Zaharia Stancu şi Demostene Botez. Conduşi de idealuri patriotice comune, au alcătuit un veritabil detaşament de corespondenţi militari. Miniaturile lor rămân un moment de referinţă în istoria presei româneşti de război, iar cititorului contemporan îi oferă o frescă a dăruirii nedrămuite*.

România *apărea la tipografia „Versuri şi proză" din Iaşi – proprietar şi conducător Alfred Hefter, devenit apoi conducător tehnic. Ziarul era dedicat oştenilor, populaţiei ţării, tuturor celor ce luptau pentru apărarea patriei. Programul său ideologic* (România *se difuza zilnic în tranşee, în bordeiele de pe front ale ofiţerilor, în oraşele, comunele, satele din spatele frontului*) *se concentra asupra următoarelor probleme*:

„... o asemenea publicaţie trebuie să tindă a ridica moralul soldaţilor şi al populaţiei civile, cătină a risipi infiltraţiile veninoase ale spionilor şi a colportorilor de ştiri falşe. În felurite rubrici ale gazetei ar urma deci să se trateze între alte chestiuni incidentale cam acestea:

a) *ideea biruinţei noastre*; *b*) *combaterea propagandei germane*; c) *cruzimile nemţeşti* (...); *d*) *raporturile cu aliaţii noştri, strângerea legăturilor dintre ei şi noi*; *e*) (...); *f*) *solidaritatea*

naţională în legătură cu participarea întregului popor, prin toate mijloacele la acest război'; g) lupta împotriva duşmanilor interni; în *ţăranul soldat şi binefacerile acestui război' cu privire la dobândirea dreptului definitiv potrivii cuvântului regesc*; *i) educaţia urii împotriva inamicului cotropitor*;

situaţia militară pe frontul nostru şi al aliaţilor; *k) un foileton-cronică cu subiect de preferinţă militar, impresii şi povestiri de pe front etc.*

Pe lângă aceste rubrici gazeta ar mai cuprinde părţile obicinuite ale tuturor gazelelor zilnice: *ştiri amănunţite ale zilei, informaţii, comunicatele, telegramele, extractele interesante din presa streină.*

În sfârşit o ilustraţie în armonie cu propaganda şi tendinţele ce urmărim:. /*1*[2]

În paginile României *au fost publicate impresionante editoriale, articole de fond, impresii de pe front, reportaje, povestiri, versuri, comunicate oficiale, articole de politică externă, rezumate din presa străină, caricaturi, desene, corespondenţe ale oştenilor aflaţi în prima linie, scrisori sau relatări ale prizonierilor scăpaţi din lagărele germane. Mihail Sadoveanu include în coloanele ziarului*: *povestiri şi reportaje literare* – Ordonanţa. Planul lui Dulhan, Ura, Domnişoara,

2 Arhivele Statului, fondul citat (raportul lui Mihail Sadoveanu prezentat generalului Prezan).

Sonde, Pajura, Fântâna. Bătălia de la Mărăşeşti, Bătălia de la Mărăşti, Bătălia de la Răzoare, *ş.a.* – *reunite apoi în volumul* File sângerate (*1911*). *Reeditate parţial în volumul* Frunze-n furtună (*1920*): *articole* (*chiar de politică externă*), *articole-poem sau pamflete incisive*, *mai puţin cunoscute azi publicului larg de cititori*. *Amintim câteva titluri*: Puterea răbdării, Lupii. Vicleniile duşmanului, Dreptatea, Despre baionetă, Primăvara nouă, Ţărcile, Despre suferinţele prizonierilor noştri. Copilul.

Ţara mea, Fatalismul. Să ne-aducem aminte, Cultul eroilor, Jertfa rodnică, Scopurile de război ale Germaniei, Golgota, Pentru libertate, Altă educaţie. Nu suntem cunoscuţi, Scrisoare deschisă domnului Lăpuşneanu. Provizorat.

Istorioarele readunate în volum (*multe scrise în urma relatării unor fapte de arme chiar de către oşteni*): Pânea, Sergentul Veveriţă, Măi Barbarezule! Drapelul – *sunt mici bijuterii literare*. *Umorul specific românului, eroismul, iubirea de ţară a oşteanului, a ţăranului aparţinând până la identitate gliei străbune, credinţa în izbândă vibrează la fel de intens în textele amintite ca şi în povestirile de mai largă respiraţie literară*.

Rubricile Note de pe front *şi* Impresii de pe front *înmănunchează aşadar acele scrieri ale autorului, în ipostaza de corespondent de război, aflate la hotarul dintre proză şi publicistica propriu-zisă*.

Mihail Sadoveanu şi-a considerat însă articolele drept o literatură cu caracter de moment. Au fost concepute în clipe grele, neobişnuite, uneori în focul luptelor, în scurtul răgaz oferit până la cucerirea unor noi poziţii militare. Tematic erau determinate de clipa devenită istorie, de spiritul zbuciumului pentru cucerirea libertăţii, alungării inamicului de pe teritoriul României. Semnate – Mihail Sadoveanu, S, MS, Ms, M, MSD, Vichentie Prisăcaru – şi create în condiţii aparent improprii, ele oferă imaginea întinsului său registru artistic. Fiecare pagină este o pledoarie pentru datoria scriitorului faţă de popor, arma sa fiind de neînlocuit când se pune problema îmbărbătării sutelor de mii de oşteni (muncitori, ţărani, intelectuali), a mobilizării populaţiei din spatele frontului – copii, tineri, bătrâni – „copiii furtunii" – cum i-a denumit în nenumărate, rânduri.

Unele titluri au fost introduse în volume de autor i Cocostârcul albastru (*1921*); Ţi-aduci aminte (*1923*); O întâmplare ciudată (*1929*); *OPERE*, vol. 6,*7,9,16*; *postum, însoţite de notele Profirei Sadoveanu (ca de altfel şi anterior) în voi. 19,20,21 (îngrijite de Constantin Mitru).*

Problematica războiului intră în sfera de preocupări a lui Sadoveanu chiar din perioada de neutralitate a României – cf. Viaţa Românească: Lungi concentrări (*1915*); Povestiri de primăvară (*1916*). *Alte lucrări, elaborate după război, vor fi*

publicate în Adevărul literar şi artistic: învierea (*1921*), întuneric (*1923*), Ochii (*1925*). *Ultimele două au fost cuprinse în 1926 în* Dumbrava minunată. *De remarcat că delicata carte adresată universului copilăriei a inclus istorisiri a căror tonalitate nu era deloc feerică, ci sumbră. La timpul respectiv criticii i-au subliniat înalta înrâurire educativă, trecându-se prea uşor peste existenţa celor două „insule" literare, cu iz atât de amar, reflexe ale episoadelor dramatice de la care se scurseseră abia câţiva ani.*

Multe piese înserate în coloanele ziarului România *vor fi retipărite de Mihail Sadoveanu, cu modificări de ordin ideatic sau stilistic (spre a clarifica, intensifica tablouri mai şterse), schimbându-li-se titlul sau nu. Au fost extrase pasaje sau paragrafe şi transpuse în alte povestiri sau între capitolele unui reportaj.* Însemnări literare (*1919*), Lumea, bazar sentimental (*1925*), *reviste tipărite la Iaşi, vor include în sumarele lor câteva dintre povestirile şi reportajele literare publicate în volumele* File sângerate *şi* Frunze-n furtună. *Unele, scrise după terminarea războiului, vor figura în periodice precum* Opinia (*1919*), Viaţa Românească (*1923*).

*Apreciate de cititori la apariţie, romanele aparţi*nând *tematic primului război mondial* – Strada Lăpuşneanu (*1921*), Trenul fantomă (*1931 – 1932*)[3], Morminte (*1939*), *sau volumele orientate*

3 Apariţia volumului e datată difarit

critic asupra societăţii româneşti din anii imediat următori sângeroaselor bătălii – Pildele lui Cuconu Vichentie (*1922*), Oameni din lună (*1923*). Anii de ucenicie (*1944*), Evocări (*1954*). Mărturisiri (*1960*). *Au fost primite cu entuziasm de Nicolae Iorga*. 18 *Eugen Lovinescu*, *19 George Călinescu*, 20 *Şerban Cioculescu*, 21 *Al. Piru*, 22 *Perpessicius*, *23.1. D. Suchianu*, 21 *Oetav Botez*, *2" Garabet Ibrăileanu*, 26 Ai. *Bădăuţă*, 27 G. *Bogdan-Duică*, *28* sau *de nume pe care istoria*, *literară le-a uitat*: *T. Bobeş 2*! l: l\ V. *Munteanu* 31, Constanţa *Velescu* 32.

Mici recenzii (*nesemnate*), *evidenţiind măiestria autorului şi semnificaţia opţiunii pentru realităţile respective* 3*3.3 i*, 35,36 *au fost strecurate în câteva reviste*: Buletinul Institutului de literatură, Zburătorul literar. Viaţa Românească.

Intre Povestirile de război (*referitoare la anii 18771878*) *şi lucrările de corespondent militar ale lui Sadoveanu diferenţele sunt atât* de *substanţă originară, devenită literatură, cât şi de ordin stilistic. Primele modelează şi amplifică metaforic sâmburele oferit de relatările unor participanţi la războiul de independenţă* (*sursa este deci mediată*); *celelalte sunt rodul observaţiei directe, ale sensibilităţii zguduite de spectacolul pământului străbun, sfâşiat de obuze şi scăldat de sânge*.

Povestirile, articolele aparţinând tematic

primului război mondial, strânse în volume sau rămase între file de ziar „au. Pentru cel atras de zăbava lecturii, frumuseţi de oratoriu, Căci toate se întâlnesc pe coordonate comune – sentimentul apartenenţei la *Acest pământ din timpuri imemoriale, dăinuirea în pofida oricăror vitregii, libertatea* – condiţia *fundamentală a existenţei demne, glorificarea victoriei românilor obţinută cu atât ea jertfe şi, nu în cele din urmă, condamnarea celor ce pornesc războiul din orgolii deşarte.*

*

„(…) Când se *Vor scrie paginile epice ale acestui război al liberării şi al muceniciei neamului nostru, – generaţiile viitoare se vor cutremura. Ca din întunericul bătrânelor poveşti, va răsări o veche imagine despre care povestesc vânătorii de odinioară.*

Un zimbru încolţit de o haită de lupi într-un pripor păduros, Ungă un lac. (…) fiarele sunt multe, urlă, îl împresoară (…) zimbrul a înţeles deplin primejdia. Bar el e cel mai liber şi mai măreţ oaspete al codrilor, – şi trebuie să cadă cu vrednicie (…)

(…) scuturându-se şi mugind furios, zimbrul îşi încordează grumazul, se avântă şi se prăpăstuieşte în valuri. Îşi duce la fund duşmanii, iese sforăind (…) Apoi urcă dincolo, la mal, în luminiş (…) De acest zimbru vechi, – stemă a acestui pământ, – îşi vor aminti cei ce vor veni după noi, când vor ceti tragicul război al oştenilor

noştri”.

(„Despre baionetă”, România, nr. 32,5 martie, 1917)

Cu ocazia sărbătoririi vârstei de şaizeci şi cinci de ani îi *prozatorului – Pompiliu Constantinescu sublinia. În periodicul editat pentru muncitorii ceferişti*, Săptămâna C.F.R., *dificultatea orientării cititorului, care* „nu ştie de aide să-nceapă şi unde să poposească 1, *în vasta operă sadoveniană*. „Adolescentul şi omul matur află un aliment preţios în opera lui, cititorul fără pretenţie şi rafinatul îl pot gusta deopotrivă, fiindcă semnul scriitorului mare este de-a răzbate în toate straturile sociale[4] (...) – *dar* – „cel mai bun mijloc de a înţelege şi iubi opera lui Sadoveanu este să-l citim în totalitatea scrierilor lui. Timpul va statornici o ierarhie între ele şi va scoate la iveală culmile (...)” 37.

Deşi au fost elaborate sute de studii, eseuri, articole, cronici, recenzii, filele manuscriselor sau ale vechilor periodice ascund încă preţioase taine”.

„(...) Mihail Sadoveanu e puţin cunoscut sub aspect biografic şi parţial investigat sub raportul operei (...) Ediţia operei lui Mihail Sadoveanu nu este o ediţie critică. Cele

18 volume apărute în timpul vieţii autorului,

4 Mihail Sadoveanu, Opere, voi. I, ediţie critică de Cornel Simionescu, notă asupra ediţiei p. CXX ; vezi şi Cornel Simionescu, „Ediţii jubiliare", în Cîntarea României nr. 11, 19530, pag. 32.

(…) lăsau să se înţeleagă că avem a face cu o ediţie selectivă. A fost nevoie ca după moartea scriitorului ediţia să adauge încă două volume de publicistică sub îngrijirea lui C. Mitru cu selecţii din periodice şi volume (…) Experienţa militară, stagiul şi participarea sa la campaniile din (…) 1917, în calitate de corespondent de război, nu au rămas fără consecinţe în opera sa (…) Povestirile din război (…) fie că sunt scrise pe bază de lucruri auzite, fie că sunt trăite, lasă aceeaşi impresie de autenticitate, întrucât în ele apar oameni dintr-o lume binecunoscută autorului, în genere ţărani, oameni care înţeleg să-şi facă datoria în nădejdea unei schimbări a condiţiei lor sociale (…)”. 38

Istoricul literar Adrian Angelescu semnalează reticenţa criticilor, în epocă şi chiar în contemporaneitate, de a aborda lucrările având ca tematică primul război mondial, considerându-le „ca ocupând un loc cu totul periferic în ansamblul operei” 39.

Treptat, istoria şi critica literară au receptat şi aceste realităţi scriitoriceşti sadoveniene, socotindu-le, aşa cum se cuvine, drept preţioase documente de cunoaştere a epocii şi a devenirii prozatorului.

Înlesnirea accesului iubitorilor de carte la lectura acestor file (prin intermediul unor culegeri de texte) neglijate, de parcă nu mai aparţineau aceluiaşi creator (după ce multe elemente au fost transferate tematic în volume ca: Pildele lui

Cuconu Vichentie, Anii de ucenicie, Mărturisiri, Strada Lăpuşneanu, Trenul fantomă, Morminte) – *constituie un omagiu adus Ceahlăului literaturii române*.

Referindu-se la romanele amintite, Adrian Angelescu recunoaşte preferinţa autorului de a „trata unele motive, teme, de a evoca anumite destine umane”, *înfăţişându-ni-le în momente* „de deplină conjuncţie a destinului individual cu cel colectiv”.

Cercetând inefabilul „imaginar sadovenian”, Nicolae Manolescu identifică o varietate de funcţii, teme, semnificaţii, sugestii. Exegetul reliefează bogăţia de motive, diferite ca inspiraţie şi conţinut. Hanu Ancuţei 40 (şi *romanele de inspiraţie istorică veche*) *relevă legăturile existente între spiritualitatea ţăranului român şi destinul poporului nostru*. File sângerate, Frunze-n furtună, Strada Lăpuşneanu, Morminte *oferă o vastă paletă metaforică, structurată pe vorbirea firească, dar plină de nuanţe a omului din popor*.

Răsf când hronicul „războiului liberării” redescoperim înţelesuri ancestrale ale moştenirii populare. Fiecare filă vorbeşte despre fiorul fierbinte al iubirii de ţară, despre datini, dreptate şi libertate, preamăreşte speranţa, mândria, credinţa, frumuseţea naturii. „Frunzele-n furtună”, ţăranii-oşteni, luptă până la jertfă, deoarece biruinţa îndeamnă drept la fiinţă naţională.

Asemenea străvechiului zimbru, *gloriosul*

drapel *e simbolul iubirii de neam*. Jurământul *de credinţă rostuieşte unitatea, dăinuirea noastră*.

„Strigă cugetul meu, strigă simţirea mea către ochii trişti şi frunţile pline de neguri din juru-mi: Cum aş putea şovăi? Cum aşi putea oare deznădăjdui? în marile frământări ale neamurilor domneşte numai o fatalitate oarbă şi fără rost? Oare forţa cauzalităţii nu va disciplina acest danţ al Morţii, acum ca şi în trecut, dovedind că istoria îşi are legile ei şi că popoarele, purificându-se prin focul suferinţei, câştigă deplin drepturile şi rosturile pentru care au fost aşezate într-un colţ al lumii?…”

Întrebări covârşitoare sălăşluiesc în cugetul scriitorului îndurerat de soarta românului, silit să ridice din nou arma, pentru a-şi apăra libertatea, independenţa, unitatea naţională.

„… Cum? Zadarnică să fi fost toată neînchipuita tragedie a strămbunilor, bătuţi veacuri de valul cotropitorilor sălbatici? (…) Statornicia lor în restrişte şi munca lor cinstită pe pământul care l-a hrănit şi l-a primit ca o mamă generaţii după generaţii, nu sunt legate de nicio logică, de nicio semnificaţie? (…) Prin vremuri grele, noi, aici am înfăţişat omenia şi dreptatea. Am luptat, am suferit, am stăruit. Am avut parte şi de cea mai crudă sfâşiere: fraţii noştri se jertfesc astăzi, în marele război, subt toate drapelele. Sângele lor pecetluieşte din nou un drept… 1(*Dreptatea*)

Valorile spirituale care înnobilează românul,

de veacuri, se întâlnesc într-o constantă, o coloană a infinitului, înălţată patriei de către toţi fiii ei, simbol al luptei pentru apărarea drepturilor transmise din moş. În moş.

Unirea tuturor celor născuţi pe plaiurile României străbune, la vremi de cumpănă, e surprinsă pe un ion patetic:

„(…) Fraţii noştri dragi, Ardeleni veniţi din pribegie, ca să lupte alături cu noi pentru dreptul neamului nostru, stăteau rânduiţi sub steagurile simbolice (…) Erau cp toţii acolo, toţi Românii din cele patru vânturi, înfrăţiţi prin dureri, prin nădejdi, prin voinţa de a ne croi o soartă nouă. Când au strigat într-un singur glas: jurăm! cu braţul drept înălţat spre cer (…) ca-ntr-o viziune, izvorâtă din necunoscutele adâncuri ale firii mele, mi-au răsărit într-o fulgerare înainte tot convoiul tragic al jertfelor trecutului. Tot calvarul nostru al Românilor (…) toată dureroasa noastră istorie (…) (Jurământul).

Fiecare jertfă nu face decât să consolideze ideea unităţii naţionale: „(…) tocmai această îndelungată şi amară suferinţă ne-a legat mai strâns de Acest pământ (…) căci noi suntem oamenii acestui pământ! Au trecut pe aceste meleaguri multe limbi rele: (…) s-au dus. Noi am prins rădăcină aici, ca şi codri străvechi, noi ne-am înfrăţit cu pământul!” (Ţara *mea*).

Legaţi prin jurământ, după ce au sărutat tricolorul, românii s-au aşezat umăr lângă umăr,

erou lângă erou, înălţând un tulburător imn.

„(…) Frăţia, blinda şi dulcea frăţie ne apropie în suferinţă şi ne leagă tot mai mult pe toţi cei din acelaşi neam. Ea înalţă sufletele şi ne arată datoria (…) Ea dovedeşte că atunci când poporul întreg se ridică şi-şi face datoria, nu-l poate birui nimeni”. (*Frăţia*).

Sub stindardul străbun, românii nu şi-au simţit niciodată *ştirbită încrederea în izbândă*. Unirea este *chezăşia dăinuirii poporului*.

„(…) Eram socotiţi îngropaţi (…) Dar deodată energiile latente ale naţiunii s-au deşteptat şi s-au încordat. Tot poporul rămas s-a strâns într-un bloc supt izbitura de val a nefericirii (…) La această minunată refacere au luat parte toţi fiii patriei: şi ofiţerii şi admirabilul nostru soldat, şi toată populaţia civilă (…)” (După *un an*).

Eseul ce poartă un titlu aparent banal, Despre baionetă, *relevă semnificaţia temerară a acestei arme, simbol al vitejiei unor oşteni ce nu se abandonează nici atunci când totul părea pierdut*: infanteria este regina bătăliilor, glonţul e nebun, baioneta-i înţeleaptă: izbirea infanteriei hotărăşte lupta (…) iată o mulţime de adevăruri vechi pe care le-au întărit marile războaie din vremile noastre. Deşi astăzi artileria a ajuns la o înrâurire covârşitoare, mai ales în luptele de tranşee, puterea şi însemnătatea baionetei au rămas aceleaşi ca întotdeauna (…) Aşa în sângeroasele câmpuri de bătaie, în urgia de foc. Şi de Schijă şi-

n urletul morţii, ostaşii pământului nostru au dat atacuri numai cu baioneta, fără să tragă un foc de armă. S-au revărsat, au cotropit, au îngrozit şi zdrobit pe duşman. E puterea biruinţei. E mai ales puterea sufletului nostru care îndârjeşte şi se preface în flăcări în ceasul cel de cumpănă (…)".

Numeroase „pilde" sunt presărate în scrierile de corespondent militar ale lui Sadoveanu. Ne oprim asupra câtorva.

Dispreţul de moarte şi de suferinţă, strălucind ca o podoabă pe armura fiecărui luptător, ca un semn al virtuţii militare, este suport pentru noi fapte de vitejie:

„Dispreţ de moarte şi de suferinţă. Cum am mai spus altă dată, aceasta e mai ales tăria unei armate. Aceasta până la sfârşit biruieşte ori ce tun şi ori ce întăritură (…) Adă-ţi aminte (…) tu, frate al meu, din tranşee, de regimentele acelea ale noastre care au luptat în munţii Moldovei treisprezece zile şi treisprezece nopţi, fără o clipă de întrerupere; adă-ţi aminte de dispreţul de moarte al vânătorilor la Stâlpu, de statornicia trupelor de la Topraisar, de toată măreţia luptei a mult încercatei noastre armate pe hotarul ţării: în toate pildele vei găsi mângâierea suferinţelor tale şi tărie în încercările ce vin. Să ştii că nicio jertfă nu-i nefolositoare; şi vrednicia unei armate se dovedeşte mai ales în restrişte". (*Pilde*).

Pledoaria pentru „forţa răbdării" se înserează printre „pilde" cu firescul eroicului de baladă.

Metafora substituie, cum nu se poate mai fericit, expunerea sterilă despre *psihologia adversarului*.

„(…) în războaiele de azi, dintre doi adversari acela bii uieşte care poate răbda o oră mai mult. Într-adevăr războiul astăzi nu mai este ca în vechime, o ciocnire de un ceas a doua oşti. Astăzi pe fronturi întinse din munţi în mări se dau bătălii grozave, care totuşi nu alcătuiesc decât părţi ale marei tragedii. Şi războiul pregătirii, războiul răbdării se prelungeşte şi-n umezelile toamnei, şi-n viscolele şi gerurile iernii şi-n revărsările de ape ale primăverii (…) Ani de suferinţă şi căliţi, greu încercaţi dar neînfrânţi la suflet, în vifor, în frig şi neodihnă, toţi la datoria cea mare care e tina: patria, – pământul nostru sfânt. Fiecare clipă cu acest gând, fiecare clipă cu voinţa de a suferi, de a răbda, ş-a lovi, necontenit, fără cruţare, pe duşman”. (*Puterea răbdării*)

Jertfirea pentru pământ, pentru avuţiile spirituale şi *materiale ale ţării, capătă în lumea eroică a scrierilor sadoveniene o multitudine de nuanţe, ofranda supremă fiind datoria de onoare a fiecăruia dintre copiii gliei strămoşeşti*.

Cuvinte-cheie, alegorii, simboluri intră într-o complexă relaţie metaforică: *ţară* pământ *legământ* – obiceiuri datine credinţe *cer – datorie şi demnitate modestie şi simplitate viaţă* – pline copii *frumuseţi ale naturii – patriotism – jertfirea vieţii*. *Toate*

Simboluri şi înţelesuri relevate cu ocazia

sărbătoririi Centenarului Mihail Sadoveanu, de către cercetătorii Institutului de Istorie şi teorie literară George Călinescu, 25 octombrie 1980, Piatra Neamţ (vezi Sadoveniana – S. Bălăşescu în *Cântarea României*, nr. 12,1980), *aceste verigi, indestructibil legale unele de altele, se întrepătrund, transferându-şi reciproc semnificai iile. În clipa cea din urmă, viteazul le percepe fantastica măreţie. La cumpăna dintre viaţă şi moarte şi la hotarul dintre Pământ şi Cer, dintre vămile văzduhului şi conştiinţă le regăseşte înţelesurile în adâncul fiinţei sale.* (*Cu ochii la cer, Sonde, Planul lui Dulhan, Ordonanţa, Jertfele*).

Împăcarea cu ideea morţii pentru ţarina părintească, pentru redobândirea libertăţilor pierdute, bunuri câştigate de cotropitor prin viclenie şi brutalitate – este o formă de eroism. Sentimentul fricii, al temerii în faţa duşmanului, hotărât să ucidă, se destramă, se metamorfozează în neclintire, în dorinţa de a învinge chiar dacă preţul va fi viaţa. (*Bătălia de la Mărăşti, Bătălia de la Mărăşeşti*).

„(…) Vorbeam de dragostea pământului, de legăturile indestructibile cu trecutul, cu acel fior necunoscut care a rămas în noi de generaţii de: mult stinse şi care ne înalţă, ne preface şi ne schimbă în faţa morţii (…) Domnilor, noi nu i-am cunoscut şi nu i-am preţuit îndeajuns pe oamenii aceştia. Simpli, liniştiţi şi tari – ei sunt datoria şi jertfa. Energia lor năprasnică e ca o sevă a acestui

pământ hrănit atâtea veacuri cu lacrimi şi sânge (…) Priveam la colonel (…) ochii, sub cască, mi se părea că lucesc crud şi neînduplecat. Aceeaşi atitudine, – neînduplecare crâncenă şi mânie, – o aveaţi şi sergenţii (…) în vijelia monstruoasă de foc care bubuia şi se frământa afară, aceeaşi înfăţişare cumplită o aveau oamenii colonelului, pământii, trudiţi şi amărâţi… înţelegeam în sfârşit acum deplin că energia disperării e mai tare decât focul şi decât apa (…) Mi se strângea inima de tulburare şi de durere, – şi-mi plecai ochii săgetaţi de lacrimi spre pământul acesta al părinţilor pe care oamenii de azi mor apărându-l cu tărie (…)" (Sonde).

În „povestirile şi impresiile din război *sentimentul uni este surprins de Mihail Sadoveanu în câteva ipostaze sau secvenţe construite crescendo ca vibraţie. Şi nu e de mirare, de vreme ce inamicul se năpusteşte asupra satelor din spatele frontului, ucigând şi chinuind femeile, copiii, bătrânii, încâlcind o lege sacră, nescrisă, a războaielor*: *imunitatea celor bolnavi, a celor lipsiţi de apărare. Simţământul transpare în povestirile* Floarea urii, Ura (Otrava), Prietenul meu *şi în reportajele* Bătălia de la Mărăşti, Bătălia de la Mărăşeşti, Bătălia de la Răzoare. (…) „Dacă în grozava furtună care bântuie popoarele mai pot stărui ambiţii: dacă bietele suflete umbrite de moarte mai pot urmări răzbunări; dacă între ruini şi sânge ochiul omului

mai poate luci, – atunci asta nu s-a putut întâmpla decât la Mărăşti; după umilinţe, zdrobiri şi lacrimi, ţăranul soldat s-a năpustit, la 11 iulie, ca-ntr-o. Nebunie a jertfei, ş-a ridicat în Vrancea hecatomba răzbunării lui.

Pace morţilor necunoscuţi, trecuţi în veşnicia împăcării 1” (*Bătălia de la Mărăşti*).

„Copilul” – element patetic în suita de portrete conţinute de fresca literară a războiului – întretaie, la anumite intervale, fluxul de lumini şi umbre, pentru a incrimina, prin contururile duioase create de autor, condiţiile ce duc siluirea statutului de om.

„(…) Copiii au fost o jertfă teribilă în acest exod. Pribegi pe drumuri rele în ploile toamnei, au mers mai mult pe jos, ocolind gări blocate, întâlnind convoiuri spăimântate (…) cerşind o bucăţică de pâine ş-un adăpost la margini de sate, dormind pe unde apucau, semănând drumurile cu bolnavi şi cadavre (…) în haosul retragerii ş-al bejeniilor, (…) câteva pâlcuri de copii plecaseră, pe urmă ceilalţi rămăseseră la vetrele lor, amestecaţi în nenorocirea general a”. (*Strada Lăpuşneanu*).

Pe fundalul apocaliptic (din toamna lui 1916 şi iarna anului 1917) al retragerii armatei în Moldova şi al refugiului populaţiei civile din teritoriul ocupat, Mihail Sadoveanu schiţează deznădejdea cu ajutorul profilurilor de copii: rătăcind şi căutându-şi disperaţi părinţii, visând în

nebunia bejeniei universul mirific pierdut, tihna căminului părintesc, înghiţit de focul măcelului. (Ochii, Copilul).

Alte simboluri pun în evidenţă trăsăturile romantice sadoveniene, prezente nu numai în proza de largă respiraţie literară (romane, nuvele), ci şi în genul scurt.

„Cerul" – deschiderea spre nemărginire – dezvăluind, existenţa unei lumi stranii, de taină şi de împăcare cu sine, „rază de lumină în împărăţia întunericului" *– ajunge să sugereze, prin acumulare metaforică, ideea de eliberare glorioasă din ghearele cumplitului război. Autorul preia motive din literatura populară (unele de factură hagiografică, cu funcţie laică), brodându-le măiestrit pe brocartul unor scrieri precum*: întuneric, Cu ochii la cer, Cocostârcul albastru, Mântuitorul, *ş.a.*

„În juru-i se deschidea o lumină ciudată şi se făcea sară. Undeva, departe, se auzeau mugete de tunuri, pârâituri de puşti tresăreau pe o boare de vânt. Bătălia se depărtase. El zăcea singuratic, aproape de o salcie desfrunzită (…) Pe cer fugeau nouri despletiţi şi între ei deodată zări o stea. Şi cum se simţea liniştit deplin şi aproape de alinarea din urmă, îi veni aşa ca o mângâiere şi i se păru că pluteşte spre scaunul împărăţiei, în locuri necunoscute, nedesluşite şi depărtate, unde stă risipită o lumină dulce (…) Îşi aduse aminte de cei trei ţânci cu părul bălai (…) După aceea soldatul

Petrea Neguţ nu mai simţi nimic. Oftă uşurat şi muri cu ochii la cer, lângă salcia desfrunzită de pe malul Neajlovului”. (*Cu ochii la cer*).

„Cerul” are nuanţele sfârşitului de iarnă, corespunzând stărilor lăuntrice ale oamenilor sau întâmplărilor de fiecare zi, ori nuanţele diafane ale azurului de primăvară.

„Se simte că începe dezgheţul sfârşitului iernii. O perdea de nouri acoperă cerul şi soarele nu l-am văzut de trei săptămâni. Dar în ziua aceasta pluteşte aşa, în văzduh şi dincolo de nourii subţiaţi, o lumină blândă. Ba într-un timp se deschide sus o fereastră, o părere de cer albastru s-arată, şi scapătă o clipă şi câteva raze argintii. Parcă a venit soarele acolo, şi-a aruncat ochii asupra ticăloşiei noastre şi s-a retras grăbit (…)” (*Cocostârcul albastru*).

„Primăvara” – miraj, magie, simbol al unei lumi vegetale în devenire – se asociază trezirii omului din tenebroase reflecţii. Anotimp al poposirii păsărilor călătoare pe plaiurile patriei, a cocostârcului albastru – pulsează de bucuria firii, străfundurile cugetului fiind deopotrivă eliberate din inerţie, la fâlfâirea de aripă:

„(…) Oamenii, liniştiţi, cât au ţinut zăpezile şi cerurile posomorâte, începură a ridica frunţile şi a adulmeca zările când prinseră a pluti nouraşi albi pe cer liniştit şi când austrul zbici câmpurile. Trişti şi gânditori stăteau în repausuri şi vorbeau de o mulţime de nevoi, pe care parcă atunci

lumina soarelui de primăvară le descoperea lumii”, (Lungi *concentrări*).

„(…) Mai trece o săptămână şi pământul negru s-a arat. Numa viscolirile prin râpi mai stăruiesc ca nişte cetăţi albe (…) departe, luceşte o lumină mare peste posomorâtele şi albastrele păduri de brad, peste sate albe… Trece nourul; ne cuprinde şi pe noi soarele; şi prin văzduh, prin această revărsare de puzderie de aur, trece în grabă un stol de sturzi (…). (Cocostârcul *albastru*).

„(…) Fără îndoială că şi primăverile, – ca toate ale lumii, au fost şi în acea perioadă a pământului, în armonie cu sufletele oamenilor. Primăvara noastră – a generaţiei care am trecut pe sub furcile caudine – e eu totul alta. Gerul ei e tulbure şi rece numai din pricina anilor, a umbrei de sub ochi ş-a părului cărunt. Zările se-mbracă în munţi de nouri. Fulgerele trecătoare de lumină şi albastru sunt năprasnic bătute de vifor de zăpadă. Un cocostârc singuratic, sub cerul tulbure, pare o solie a depărtărilor în timp, nu în spaţiu, – aşa încât apariţia lui e mai mult fantomatică (…)”. (*Primăvara nonă*).

Dar primăvara este *şi simbolul bucuriei depline de a munci, sau al încrederii în izbânda oştii*:

E adevărat, multe braţe tinere lipsesc: îndeplinesc acum o datorie care nu iartă, apărând şi păstrând pentru generaţiile ce vin Moşia strămoşilor (…) Dar cei rămaşi la vetre cu atât mai

vârtos trebuie să se străduiască şi să facă tot ce le stă prin putinţă ca pământul să nu rămâie pustiu şi sterp (...).

Să grăbim (...) cu toţii imediat la această nouă datorie (...) Să lămurim pretutindeni această nouă luptă, a celor rămaşi acasă. Din sămânţa acestei primăveri va ieşi roada din care se vor hrăni biruitorii de mâini". (*Munca*).

O constantă a literaturii închinate războiului din 1916 – 1918 (*reverberaţie a impresiilor critice de pe front*) *o reprezintă tema* înfrăţirii popoarelor lumii, *călăuzite de legământul sacru*: *lupta pentru pace*.

Asemeni Elenei Văcărescu, scriitoare română de limbă franceză, o adevărată „ambasadoare" a poporului român, cum a fost numită în epocă 4 l, 42, *Mihail Sadoveanu adună printre impresiile de pe front numeroase articole, din care se înalţă îndemnul de eliberare a popoarelor de sub jugul asupritorilor*. Eroii, Să ne-aducem aminte, Pilde, Jertfa rodnică – *vorbesc despre eroismul soldaţilor francezi, belgieni, africani, iugoslavi, cehi care, umăr lângă umăr, învingcu preţul a mii de jertfe, rândurile armiei cotropitoare*:

„Scriitorul francez Henry Bordeaux a tipărit de curând o carte asupra ultimelor zile ale frontului Vaux. (...)

Nu e o simplă cronică a faptelor. Măreţul episod din marea dramă de la Verdun e străbătut de o aprigă simţire patriotică şi de legitimă

mândrie pentru eroismul simplu şi mare al acelor vrednici soldaţi ai republicii, care, în anul de la zidirea lumii 1916, au pus zid de oţel în faţa puhoiului vrăjmaş.

De patru ori s-a întors luna plină pe cadranul cerului – asupra celei mai mari bătălii pe care a văzut-o omenirea (…)

Sângele vărsat şi jertfele nu sunt niciodată zadarnice. Morţii de la Verdun au hotărât biruinţa Franţei (…)" (*Jertfa rodnică*)

Finalul articolului exprimă convingerea înscrierii libertăţii patriei în „charta popoarelor" lumii:

„Iar din dureri şi încercări, un popor iese mai tare şi mai bun (…), şi pe pământul nostru frământat va rodi biruinţa şi din sângele jertfelor va creşte floarea unei viitorimi mai bune".

*

„Destinul neamului în care mă aflu are o traiectorie proprie. Misterul lui, zăcând latent în tot ce iubesc, acolo unde mă întorc, se pregăteşte de mult şi de departe".

Sadoveanu va fi neîntrerupt preocupat de evocarea vremurilor care au modelat virtuţile sufletului nostru colectiv.

— Mihail Sadoveanu, *Anii de ucenicie*, Opere, vol. 16, p. 403.

„Dacia a fost un liman de viaţă uşoară, de aceea împotriva ei au venit dezmoşteniţii lui Babel. E adevărat că, în asemenea colţ

binecuvântat, localnicii şi-au ascuţit însuşirile inimii, lăsând să se aline răzvrătirile cele mai crâncene; dar pe urmă, când alţii au năzuit să le răpească ceea ce li se părea că e un drept al lor, s-au nevoit să ia armele şi au fost oşteni din necesitate şi din durere”. *Sensurile pe care le cuprind fragmentele citate sunt multiple*.

Vorbind despre Dacia, de pildă, autorul abordează direct ideea vechimii românilor. Firesc, aceasta ne trimite la cea a permanenţei unei comunităţi atât de *strâns sedimentată, încât nicio silnicie nu a putut să o scindeze spiritual de-a lungul istoriei. Sentimentul continuităţii presupune, de altfel, observaţii mult mai nuanţate. Semnalăm câteva consideraţii ale lui Mihai Halea*: „Natura (*sadoveniană*)… e o natură istorizantă, natură care a văzut, a auzit… Ea păstrează toate normele vieţii care au palpitat în sânul ei… Un fluid, ca o osmoză, curge mereu de la om către pământ, renaşte către om”. [5]

Om *şi* pământ *sunt elemente ale unui cosmos cu particularităţi distincte în acest „colţ de lume”. Când a publicat articolul (1930) esteticianul avea perspectiva câtorva decenii de activitate scriitoricească a lui Mihail Sadoveanu. Notaţiile se aplică, aşadar, şi publicistului de la* România.

Opera sadoveniană, în toate formele ei, e unul dintre glasurile vibrante prin care gloria

---

5 Mihai Ralea — M. Sadoveanu, Adevărul literar şi artistic, IX. nr. 522, 1 decembrie 1930.

generaţiilor trecute pătrunde în conştiinţa prezentului.

Povestirile şi impresiile de pe front, articolele, romanele sale referitoare la evenimentele primului război mondial se alătură creaţiilor, concomitente sau ulterioare, ale unor personalităţi precum Liviu Rebreanu, Cezar Petrescu, Camil Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu, Octavian Goga, Ion Agărbiceanu, Ion Minulescu, N.N. Beldiceanu, Smaranda Gheorghiu – pentru a cita doar câteva nume - fiind o contribuţie notabilă la constituirea „Marii epopei literare" a poporului român.

SEVASTIA BĂLĂŞESCU

TABEL CRONOLOGIC

(Un om în oastea ţării)

1914

— Izbucnind primul război mondial – „războiul noroadelor" – Mihail Sadoveanu. Este concentrat, cu gradul de locotenent, în Regimentul 15 Războieni, cu garnizoana în oraşul Piatra Neamţ. Efectuează cele treizeci de zile înscrise în ordinul de chemare.

1915

— Locotenentul Mihail Sadoveanu este din nou concentrat (16 ianuarie) în Regimentul 16 infanterie, la Fălticeni, primind comanda unei companii din batalionul 3. Spre primăvară, în timpul manevrelor, este mutat cu compania într-o

regiune din apropierea râului Moldova, aflată între satele Fântâna Mare şi Bogdăneşti. Notează în carnetul său de însemnări nenumărate impresii, aspecte din vremea pregătirilor pentru fortificări şi amenajarea tranşeelor, a liniilor de apărare.

— Scrie povestirea „Lungi concentrări”.

— Apare povestirea "Lungi concentrări” în ultimul număr al revistei *Viaţa Românească* din anul 1915 (tr. III). Povestirea este publicată apoi în volumul *Frunze-n furtună*, în anul 1920, la editura Cartea Românească.

1916

— Ca locotenent în rezervă ia parte alături de compania sa la marea acţiune de construire a lucrărilor de apărare în Moldova. În jurul datei de 1 februarie 1916 se afla în apropierea oraşelor Fălticeni şi Paşcani (în satul Cucuieţi). Aspecte din această perioadă sunt oglindite în povestirea apărută în revista *Viaţa Românească* cu titlul „Povestiri de primăvară[6]1, în nr. 4, 1916, care este

6 în tabelul cronologic vor fi incluse şi povestirile, articolele, romanele scrise după anul 1913 şi publicate în reviste literare, în volume, etc... La alcătuirea lui, pe lingă periodicele timpului, volumele OPERE, cataloagele Bibliotecii Academiei, am consultat : Tabel cronologic de Constantin Mitru la volumul Istorisiri din Ardeal, Editura Minerva, 1972, B.P.T. ; Tabel cronologic de Mihai Drăgan, la volumul Vremuri de bejenie, Nunta Domniţei Ruxandra, Editura Minerva, 1977 ; Tabel cronologic de Mihai Drăgan. la volumul Demonul tinereţii, XJvar, Editura Minerva, 1979, B.P.T, ; Tabel cronologic de Theodor Vârgolici la volumul Strada Lăpuş- neanu, Oameni din lună, Morminte, Editura Minerva, 1978, B.P.T.’; Virginia Muşat, Mihail Sadoveanu — povestitor şi corespondent de război, Editura

apoi editată în volumul *Cocostârcul albastru* împreună cu alte povestiri, diferite ca tematică, în anul 1921 (vezi şi OPERE, vol. 7).

26 mai

— Mihail Sadoveanu este ales membru corespondent al Academiei Române.

— Apar volumele: *44 de zile în Bulgaria*, Bucureşti.

1916, reeditat în 1925 şi după Eliberare; *Printre gene* – cuprinzând povestiri pentru copii, unele cu tematică ostăşească.

14-15 august

— Odată cu intrarea României în război, Mihail Sadoveanu este mobilizat la Bucureşti. (Lucrează până la sfârşitul anului la cenzură).

septembrie

— La Bucureşti, în cursul lunii septembrie Mihail Sadoveanu tipăreşte; din iniţiativa armatei, împreună cu Nicolae Iorga, Ion Minulescu, Octavian Goga, Onisifor Ghibu – *Gazeta ostaşilor*; au apărut numai două numere, Din care (se pare) nu s-a mai păstrat niciun exemplar.

noiembrie-decembrie.

— Marea retragere a armatei şi a populaţiei în Moldova.

13 decembrie

— În şedinţa Senatului din 13 decembrie 19 i 6, sesiunea 1916 – 1917 – profesorul Paul Bujor

---

militară, 1971! ; Notele Profirei Sadoveanu la volumele OPERE, şi volumele Mihail Sadoveanu, Anii de ucenicie, Mărturisiri.

(co-director al revistei *Viaţa Românească*) propune trimiterea pe front a celor mai buni publicişti şi scriitori, credincioşi marii cauze a ţării, pentru a. Deveni corespondenţi de război.

— În ultimele zile ale lunii decembrie, Mihail Sadoveanu primeşte ordin să se prezinte la regiment pentru a pleca pe front.

— Un alt ordin, sosit în ultimul moment, îi indică să se prezinte la Bârlad, la Marele Cartier General. I se trasează sarcina de a înfiinţa ziarul *România*.

1917

— La vârsta de 37 ani (n. La o noiembrie 1380), conduce ziarul *România*, – *organ al apărării naţionale*, colaborând cu un grup format din cei mai reprezentativi scriitori ai epocii.

31 ianuarie

Căpitanul Petrescu îi prezintă generalului Ppezan un referat asupra discuţiei purtate cu scriitorii convocaţi spre a decide apariţia ziarului *România*. Reproducem conţinutul referatului:

„Ca urmare a însărcinării ce mi-aţi dat de apariţia unui organ ce ar alunga, ce s-a lăsat asupra sufletelor ostaşilor şi populaţiei pe urma nefericitei noastre retrageri am convocat pe cei mai de seamă scriitori ai noştri şi am stabilit un program de activitate. Delegatul lor Domnul Locot. Sadoveanu precizează în raportul din faţă intenţiile viitoarei gazete, care e bine să fie botezată «România» ca un simbol al tuturor

aspiraţiilor noastre naţionale. Dacă Dumneavoastră aprobaţi condiţiile fixate în acest raport, atunci mă voi ocupa mai de aproape de apariţia jurnalului şi voi lua măsurile ce se propun.

Căpitan (SS) *PETRESCU*".

Referatul e însoţit de proiectul de Constituire a ziarului, alcătuit de M. Sadoveanu.

Rezoluţia şefului Marelui Cartier General este următoarea:

„*Aprob în totul proiectul de faţă.*

Mi se va face un raport detailat de modul cum fondatorii înţeleg să organizeze jurnalul.

General (SS) *PREZ AN*".

România este dedicată oştenilor din tranşee, populaţiei civile, tuturor celor ce luptau pentru apărarea patriei. Raportul lui Mihail Sadoveanu expune programul ideologic al cotidianului, aspectele tehnice şi financiare.

H februarie

Apare primul număr al ziarului *România*. Rubricile lui conţin: articole, foiletoane, cronici cu subiecte ostăşeşti, fapte, impresii de pe front, povestiri

— Alegerea. Numelor unor periodice, care să trimită prin sun, „aspiraţiile naţionale amintite, ţine de o tradiţie a presei v, *Românul*, *Curierul românesc*, *Albina românească*...

despre eroismul soldatului român, situaţia militară de ultimă oră, comunicate oficiale,

spicuiri din presa străină, reportaje, informaţii despre situaţia armatei germane (hrană, armament...), ştiri de pe alte fronturi din Europa, glume, desene, caricaturi, scrisori ale oştenilor români, fapte de arme istorisite de soldaţi sau de ofiţeri.

— Mihail Sadoveanu semnează editorialul intitulat „Armata". Articolul de fond, scris de poetul Octavian Goga şi intitulat „Spre biruinţă[7], se opreşte asupra datoriilor scriitorilor-corespondenţi de război faţă de popor.

Ziarul a fost tipărit la tipografia „Versuri şi proză" din Iaşi, strada Ştefan cel Mare, nr. 20, proprietar Alfred Hefter, devenit apoi conducător tehnic, cu retribuţie zilnică de 240 lei, pentru apariţia unui tiraj zilnic de 20.000 exemplare, cu 4 pagini, în Condiţii de război, pe hârtie galben-ocru, zgrunţuroasă.

— Cu numărul din 23 martie 1918, *România* îşi încheie apariţia. Povestirile, versurile, reportajele, impresiile de pe front, foiletoanele etc. Au fost semnate de: loc-ot. M. Sadoveanu – director; Octavian Goga – prim redactor; G. Gongopol – secretar de redacţie; P. Locusteanu, G. Ranetti, C. Moldoveanu – membri în comitetul de redacţie; N.N. Beldiceanu, Virgil Bărbat, sublocotenentul Bucşan, Mircea Rădulescu –

---

7 ei:, raportul înaintat. Marelui/Cartier General de M. Sadoveanu Jei 11 februarie 1917 (Arhivele Sloiului Bucureşti, fondul eilat).

redactori; P. Potan – reporter; N. Manu şi sublocotenentul Stoica Dumitrescu (D. Stoica) – desenatori; D. Tomescu – corector.

— Paralel cu *România*, în redacţie s-a editat şi revista săptămânală *Creierul* – într-un tiraj de 16.000 exemplare. *r cerul. Revistă umoristică* (Iaşi, 26 martie.1917 – 9 septembrie 1918) apare în fiecare duminică în format 31X23; abonamentul pe 6 luni - 15 lei. 30 bani numărul. Directori: G. Ranetti şi P. Locusteanu; tipografia „Versuri şi proză”.

16 – La elaborarea ei a participat desigur şi Mihail Sadoveanu, deşi semnătura sa nu este prezentă în niciun număr. Câteva exemplare, în afara celor existente în Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, se găsesc în fondurile Bibliotecii Comitetului Central al Partidului Comunist Român. Bibliotecii Centrale de Stat, Bibliotecii Muzeului de Istorie a municipiului Bucureşti.

SUCCESIUNEA CRONOLOGICĂ A PRINCIPALELOR LUCRĂRI ALE LUI MIHAIL SADOVEANU LEGATE DE PRIMUL RĂZBOI MONDIAL *

1917

Mihail Sadoveanu – „Armata”. *România*, I (1917), nr. 1, joi 2 februarie, p. 1 (editorial).

Mihail Sadoveanu – „Vecinii”. *România*, I (1917), nr. 2, vineri 3 februarie, p. 1. (editorial).

(Povestită de locotenentul *M.S.* Din Reg. 16

infanterie) –; „Sergentul Veveriţă”. (De pe frontul nostru).

România, I (1917), nr. 2, vineri 3 februarie, p. 1 (povestire).

(Idem) – „Măi Barbarezule!”. (De pe frontul nostru). *România*, I (1917), nr. 2, vineri 3 februarie p. 1. Povestire).

Mihail Sadoveanu – „Puterea răbdării”. *România*, I (1917), nr. 5, luni 6 februarie, p. 1. (articol de fond) Mihail Sadoveanu – „Frăţia”. *România*, I (1917), nr. 7, miercuri 8 februarie, p. 1. (articol).

S. – „Suferinţele prizonierilor noştri”. *România*, I (1917), nr. 9, joi 9 februarie, p. 1. (articol).

Vichentie Prisăcaru (pseudonim) – „Prietenul meu”. (De pe frontul nostru). *România*, I (1917), nr. 10, vineri

10 februarie, p. 1,2. Povestire)

— Coloana din stânga indică modul în care au fost semnate scrierile. În pofida disputelor, le considerăm aparţinând autorului şi l te cele marcate cu M, datorită particularităţilor definitorii sadoveniene.

M.S. – „Vicleniile duşmanului”. *România*, 1 (1917), nr. 12, luni 13 februarie, p. 1. (articol).

M.S. – „Pilde”. *România*, I (1917), nr. 19, luni 20 februarie p. 1. (editorial).

(Nesemnat) – „Fântâna”. (De pe frontul nostru). *România*, I (1917), nr. 21, miercuri 22

februarie, p. 1. Povestire).

M.S. – „Sorcova”. *România*, (Fapte de pe front). I (1917), nr. 23, vineri 24 februarie, p. 3, (povestire).

M.S. – „Aeroplanele”. *România*, I (1917), nr. 25, duminică 26 februarie, p. 1. (articol).

Mihail Sadoveanu – „Dreptatea”. *România*, I (1917), nr. 28, miercuri 1 martie, p. 1. (editorial).

M.S. – „Pânea”. (De pe frontul nostru). *România*, I (1917), nr. 28, miercuri 1 martie, p. 1,2. Povestire).

M.S. – „Mihai Marin”. (De pe frontul nostru). *România*, I (1917), nr. 32, duminică 5 martie, p. 1,2. Povestire).

Mihail Sadoveanu – „Despre baionetă”. *România*, I (1917), nr. 32, duminică 5 martie, p. 2. (eseu).

Ultimele părţi ale articolului publicate într-o formă refăcută la finele reportajului „Mărăşeşti” – în varianta editată în Opere, vol. 6,1956.

— „Crimele duşmanului în ţara ocupată. Ororile săvârşite de năvălitori sunt de o sălbăticie fără seamăn”. *România*, I (1917), nr. 33, luni 6 martie, p. 1. (articol de fond).

Mihail Sadoveanu „Pajura”. (De pe frontul nostru). *România*, *l* (1917), nr. 34, marţi 7 martie, p. 1,2. Povestire).

Mihail Sadoveanu – „Ordonanţa”. (De pe frontul nostru). *România*, I (1917), nr. 38, sâmbătă 11 martie, p. 1. Povestire).

M. Să – „Primăvară nouă”. *România*, I (1917), nr. 33, sâmbătă 11 martie, p. 1. (articol).

Mihail Sadoveanu – „Dulhan”. (De pe frontul nostru). *România*, I (1917), nr. 48, marţi 21 martie, p. 1. Povestire).

Schimbare de titlu în varianta publicată în revista *însemnări literare*, nr. 25,1919 – „Planul lui Dulhan-5, în volumele *File sângerate*, *Frunze-n furtună* şi în Opere, vol. 6.

Mihail Sadoveanu – „Ţărcile”. *România*. I (1917), nr, 53, duminică 26 martie, p. 1. (editorial).

M.S. – „Iarăşi despre tratamentul prizonierilor”. *România*. I (1917), nr. 55, marţi 28 martie, p. 1. (articol).

Mihail Sadoveanu – „Ţara mea”. *România*, I (1917), nr. 56, miercuri 29 martie, p. 1. (editorial).

Poem în proză, „odă” închinată patriei, poporului român.

Mihail. Sadoveanu – „O afacere încurcată”. *România*, I (1917), nr. 60, duminică 2 aprilie, p. 1. (reportaj).

Mihail Sadoveanu – „Fatalismul”. *România*. I (1917), nr. 62, joi 6 aprilie, p. 1. (editorial).

M.S. Şi căpitanul G.I.R. (Regimentul Suceava Nr. 16). – „în coliba grupei Panţâru”. (De pe frontul nostru). *România*, I (1917), nr. 63, vineri 7 aprilie, p. 1. (reportaj).

Mihail Sadoveanu – „Mandache Sacagiul”. (De pe frontul nostru). „*România*”, *I* (1917), nr. 64,

sâmbătă 8 aprilie, p. 1. Povestire).

„O interesantă povestire a domnului sublocotenent de rezervă Ţipoaia Vasile din regimentul 9 de infanterie” (subtitlul povestirii).

Mihail Sadoveanu – „Munca”. *România*. I (1917), nr. 70, vineri 14 aprilie, p. 1. (editorial).

Mihail Sadoveanu – „Nepotul lui Avram Iancu”. (De pe frontul nostru). *Rom/inia*. I (1917). Nr. 72, duminică

17 aprilie, p. 1. Povestire).

A fost republicată cu acelaşi titlu în Volumul *File sângerate* şi în revista *însemnări literare*; cu titlul „La cota 536” în volumul *Frunze-n furtună* şi în Opere, vol. 6,1956.

Mihail Sadoveanu – „Cuvântul regelui. Către soldaţi 1. *România*, I (1917), nr. 73, luni 17 aprilie, p, 1. (editorial).

Cu ocazia vizitei sale pe front, regele rosteşte „o cuvântare de îmbărbătare” amintind sfânta cauză pentru care luptă românii – unirea, şi făgăduindu-le „pământ şi drepturi cetăţeneşti egale”.

Mihail Sadoveanu – ... Jertfa rodnică”. *România*. 1 (1917), nr, 78, sâmbătă 22 aprilie, p. 1. (editorial).

M.S... Mormântul lui Salvet”. (De pe frontul nostru).

România, I (1917), nr. 79, duminică 23 aprilie, p. 1. Povestire).

Mihail Sadoveanu – „Lupii”. *România*, I

(1917), nr. 80, luni 24 aprilie, p. 1. (editorial-pamflet).

M.S. – „*Un* viteaz”. (De pe frontul nostru). *România*, I (1917), nr. 85, sâmbătă 29 aprilie, p. 1. Povestire). „O povestire a locotenentului Eug. Ştefănescu din Reg. 9 inf”. (subtitlul povestirii).

Mihail Sadoveanu – „Să ne-aducem aminte”. *România*, I (1917), nr, 87, luni 1 mai, p. 1. (editorial).

Mihail Sadoveanu – „Fapte bune”. *România*, I (1917), nr. 89, miercuri 3 mai, p. 1. (articol).

M. Sadoveanu – „Floarea urii”. (De pe frontul nostru). *România*, I (1917), nr. 91, vineri 5 mai, p. 1. Povestire).

Mihail Sadoveanu – „Mântuitorul”. *România*, I (1917), nr. 94, sâmbătă 13 mai, p. 1. (editorial – poem în Proză).

Mihail Sadoveanu – „Cultul eroilor”. *România*, I (1917), nr. 99. Sâmbătă 13 mai, p. 1. (articol).

Apare sub titlul „Eroii” în voi. *O întâmplare ciudată*, 1929.

Mihail Sadoveanu – „Documente”. *România*, I (1917), nr. 101, luni 15 mai, p. 1. (editorial – articol de politică externă). Sunt publicate documente adunate pe masa de lucru, facsimile, documente-ordine şi proclamaţii, care fuseseră lansate de germani la începutul şi în timpul războiului, în Belgia şi în Franţa nordică.

Mihail Sadoveanu – „Domnişoara” (File dintr-un carnet). *România*. I (1917), nr. 107, duminică

21 mai, p. 1. Povestire).

În voi. *File sângerate* şi în revista *însemnări literare*, nr. 24,1919... Se reeditează sub titlul „Domnişoara”; în voi. *Frunze-n furtună* şi în Opere, vol. 6,1956, sub titlul „Jertfele”.

Mihai Sadoveanu – „Ura”... (De pe frontul nostru), *România, nr*. 1.11, vineri 26 mai, p. 1.

Apare sub titlul... Ura” în voi. *File sângerate* şi în *însemnări literare*., nr. 33.1919: sub titlul „Otrava”, în voi. *Fruze*. *n furtună* şi *Opere*, voi, 6,1956.

XL

Mihail Sadoveanu – „Calvarul Belgiei”. *România*, I (1917), nr. 116, miercuri 31 mai, p. 1. (articol de politică externă).

Mihail Sadoveanu –... Altă educaţie”. *România*, I (1917), nr. 117, joi 1 iunie, p. 1. (editorial).

Idee reluată în articolul din nr. 290, din 10 decembrie 1917, sub titlul „Cultul energiei”.

Mihail Sadoveanu – „Ardealul declară război”. *România*.

I (1917), nr. 123, miercuri 7 iunie, p. 1. (articol).

Mihail Sadoveanu – „Cu ochii la cer”. (De pe frontul nostru). *România*, I (1917), nr. 125, vineri 9 iunie, p. 1. Povestire).

M.S. –... Jurământul”. *România*, I (1917), nr. 126, sâmbătă 10 iunie, p. 1. (articol).

Titlu dat paginii omagiale – *Sărbătorirea unităţii rămâne şti*.

Mihail Sadoveanu – „Zile istorice”. *România*. I (1917), nr. 127. Duminică 11 iunie, p. 1. (articol de politică externă).

Revoluţia din Rusia a demonstrat fragilitatea imperiului ţarist. Sfâşierile lăuntrice ale Austro-Ungariei indică o evoluţie similară şi îi prilejuiesc autorului următoarea reflecţie: „Austria, acest anacronism istoric, rămăşiţă monstruoasă a evului mediu, se risipeşte ca o tristă fantezie a unui nebun”.

Mihail Sadoveanu –”. Dreptul naţiunilor”, *România*, I (1917), nr. 132, vineri 16 iunie, p. 1. (articol de politică externă).

M.S. – „Primirea voluntarilor Ardeleni la Chişinău. (De la corespondentul nostru particular)”. *România*. I (1917), nr. 132, vineri 16 iunie, p. 1. (articol de fond).

M.S. – „Solii Americii”. *România*. I (1917), nr. 137, miercuri 21 iunie. P. 1. (articol de politică externă). Articol publicat cu prilejul sosirii în România a unei misiuni militare americane: problema relaţiilor strânse cu aliaţii; despre intrarea Statelor Unite ale Americii în războiul mondial alături de ţările care luptau pentru libertate naţională şi independenţă.

Mihail Sadoveanu –… Dobrogea Românească”. *România*, I (1917), nr. 142, luni 26 iunie, p. 1. (editorial).

XLI

Mihail Sadoveanu – „Nu suntem cunoscuţi”.

România, I (1917), nr. 153. Vineri 7 iulie, p. 1. (editorial).

Mihail Sadoveanu – „Distrugeţi Austro-Ungaria”. *România*, I (1917). Nr. 160, sâmbătă 15 iulie, p. 1. (editorial). Reflecţii prilejuite de cartea cu acelaşi titlu apărută ia Paris, sub semnătura profesorului Edvard Beneş. De la Universitatea cehă din Praga. Comparaţie între tragedia poporului român şi a celui ceh. Finalul ni se pare semnificativ, pentru incisivitatea gazetarului de război, Mihail Sadoveanu;

„Cum se va înfăţişa sinistra şi zdrenţuita Austro-Ungarie la pacea popoarelor? O vor împresura convoiurile funebre ale morţilor din toate neamurile. Îi vor cere socoteală şi ea – i va privi îngrozită, cu ghearele pline de sânge şi cu ochii cercuiţi ele agonie. Strigătul tuturor va fi unul nemilostiv şi drept: Distrugeţi Austro-Ungaria, – distrugeţi Austro-Ungaria! Bătrâna şi heteroclita împărăţie va trebui să cadă în muzeul de monstruozităţi al istoriei”. Vichentie Prisăcaru – „Drapelul”. (De pe frontul nostru). *România*, I (1917), nr. 160, sâmbătă 15 iulie, p. 1. Povestire). Întâmplare povestită de locotenentul Negruşi. Mihail Sadoveanu – „în Vrancea”. I (Impresii de pe front). Spre front în Vrancea. Câmpurile. Bătălia de la Mărăşti. Intre ruine. La Vizantea şi Soveja. Încheiere, (subtitlu). *România* I (1917) nr. 168, duminică 26 iulie, p. 1.

Se deschide seria de reportaje dedicate

eroicelor lupte de la Mărăşti. Revăzute, vor fi editate în voi. *File sângerate* cu titlul „Bătălia de la Mărăşti”.

„În Vrancea”. (I) cuprinde primele două capitole menţionate în subtitlu: Spre front, în Vrancea.

M Sadoveanu – „Câmpurile”. II (Impresii de pe front). *România*, I (1917). Nr. 169, luni 24 iulie, p. 1.

Mihail Sadoveanu – „Bătălia de la Mărăşti”. III (Impresii de pe front). *România*, I (1917). Nr. 170. Marţi 25 iulie, p. 1.

— A se vedea şi articolul „Momente din istoria presei noastre militare.

— Ziarul România de general-maior Constantin Antip, V: „Ui militară-nr. 2, HHJ2, p. 24 – 25.

Mihail Sadoveanu – „Intre ruine: La Vizantea şi, Soveja. Încheiere”. IV (Impresii de pe front). *România*, I (1917), nr. 171, miercuri 26 iulie, p. 1. În voi. *File sângerate* finalul a fost modificat. Elaborarea reportajelor în plină campanie militară şi publicarea lor în patru numere succesive ale ziarului nu i-au oferit scriitorului răgazul prelucrării literare a materialului faptic, atât cât îi stătea în obicei.

Mihail Sadoveanu – „Copilul”. *România*, I (1917), nr. 178, miercuri 2 august, p. 1. Povestire).

Mihail Sadoveanu – „Puteri ale întunericului”. *România*.

I (1917), nr. 179, joi 3 august, p. 1. (editorial). Referiri la spionajul austro-ungar, la spionaj în general.

Mihail Sadoveanu – „Bătălia de la Mărăşeşti”. *România*.

I (1917), nr. 188, duminică 13 august p. 1. (editorial), în volumul *File sângerate* finalul modificat, scriitorul adăugând capitolul de încheiere al articolului scris anterior – „Despre baionetă”.

Mihail Sadoveanu – „Bătălia de la Răzoare. (6 august)”. (De pe frontul nostru). *România*, I (1917), nr. 139.

15 august, p. 1. (reportaj).

Mihail Sadoveanu – „Sonde”. (Impresii de pe front). *România*, I (1917), nr. 191, joi 17 august, p. 1, (povestire publicată drept editorial).

Mihail Sadoveanu – „Pentru eroii noştri”. *România*, *1*

(1917), nr. 197, joi 24 august, p. 1. (editorial).

A se vedea articolul „Cultul eroilor” şi articolul „Eroii” din volumul *o întâmplare ciudată*.

Mihail Sadoveanu – „Simion Murafa”. *România*, I (1917), nr. 199, sâmbătă 26 august, p. 1. (articol).

Cu ocazia încetării din viaţă a urnii bun român, a unui brav patriot.

Mihail Sadoveanu – „Scopurile de război ale Germaniei”. *România*, I (1917), nr. 209, joi 7 septembrie, p. 1. (articol).

M S. – „Aniversarea crimei”. *România*, I (1917), nr. 216, vineri 15 septembrie, p. 1. (articol).

Un an de la bombardarea Bucureştiului.

M.S. – „Sărbătoarea Polonilor”. *România*, I (1917), nr. 221, joi 21 septembrie, p. 1. (articol).

Cu privire la comemorarea unui erou polonez de către pribegii polonezi intelectuali, la Paşcani, simbol al luptei pentru independenţă şi libertate.

Mihail Sadoveanu – „Suferinţele prizonierilor noştri în Germania”. *România*, I (1917), nr. 225, marţi 26 septembrie, p. I. (articol).

(problemă dezbătută de scriitor şi în alte articole). Mihail Sadoveanu – „O nouă crimă". *România*, I (1917), nr. 233, joi 5 octombrie, p. 1. (articol).

Despre bombardarea oraşului Galaţi.

Mihail Sadoveanu – „România eroică”. *România*, I (1917), nr. 253, sâmbătă 28 octombrie, p. 1. (articol).

Se reproduc fragmente din interviul acordat de scriitorul francez Robert de Flers (în trecerea sa prin Anglia), ziarului Daily Chronicle, din 12 octombrie

1917 (stil nou. N.n.) – publicat sub titlul *„România eroică”*.

Mihail Sadoveanu – „Ademeniri duşmane”. *România*, I

(1917), nr. 258. Vineri 3 noiembrie, p. 1. (articol). Politica mincinoasă a nemţilor privind

situaţia prizonierilor români aflaţi în lagărele germane şi despre falsa fraternizare la cauza Germaniei.

M. –... O nouă victorie engleză". *România*, I (1917), nr. 265, sâmbătă 11 noiembrie, p. 1. (articol de politică externă).

Despre victoriile Angliei asupra armatelor lui Falkenhayn, Hindenburg şi Enver Paşa.

M. – „O victorie rusă". *România*, I (1917), nr. 267, marţi

14 noiembrie, p. 1. (articol).

Despre victoria „oştilor libere ale republicii" ruse asupra turcilor, la Diala. (lângă frontiera Mesopotamiei).

M.S. – „Coeficient moral". *România*, I (1917), nr. 287, joi 7 decembrie, p. 1. (articol).

M. – „Cifre, nu vorbe!". *România*, I (1917), nr. 288, vineri 8 decembrie, p. 1. (articol).

XLIV

XLV

Cu privire la debarcarea armatelor americane în Franţa.

M. – „Răspunderea crimei". *România*, I (1917), nr. 289, sâmbătă 9 decembrie, p. 1.

Mihail Sadoveanu – „Cultul energiei". *România*. I (1917), nr. 290. Duminică 10 decembrie, p. 1. (articol de fond).

Se reia problema educaţiei tinerei generaţii în spiritul iubirii de ţară, al bărbăţiei, eroismului, libertăţii şi dreptăţii, (vezi „Despre educaţie").

M. – „Solidaritatea”. *România*, I (1917), nr. 298, miercuri 20 decembrie, p. 1. (articol).

Cu privire la ajutorul frăţesc venit din Apus (ajutorul dat de Franţa şi America).

M.S. – „Libertăţi maghiare”. *România*, I (1917). Nr. 301, vineri 22 decembrie, p. 1. (articol).

Mihail Sadoveanu – „Golgota”. *România*. I (1917). Nr. 302, duminică 24 decembrie, p. 1. (editorial).

Lupta românilor pentru cucerirea libertăţilor şi întregirea ţării.

Mihail Sadoveanu – „Mărăşeşti” („Bătălia de la Mărăşeşti”) – apare în periodicul *România Mare*. *Foaia voluntarilor români din Austro-Ungaria*. Kiev, 1917, nr. 6.

— Apare volumul de povestiri *File sângerate*. *Povestiri şi impresii de pe front*, Iaşi, 1917 (Tipografia ziarului *România*).

Sumarul volumului: Sorcova. Un viteaz. Prietenul meu. Fântâna. Pajura. Mandache Sacagiul. Ordonanţa. Dulhan. Nepotul lui Avram Iancu. Domnişoara. Floarea urii. Ura. Cu ochii la cer. Bătălia de la Mărăşti. Bătălia de la Mărăşeşti. Bătălia de la Răzoare. Sonde.

1918

M. – „Călcâiul prusac”. *România*, I (1918), nr. 309, vineri

5 ianuarie, p. 1. (articol).

M. –... Pentru libertate”. *România*, I (1918), nr.

310, sâmbăta 6 ianuarie, p. 1. (articol).

M. – „în amintirea unui erou”. *România*. I (1918), nr. 312, miercuri 10 ianuarie, p. 1. (articol).

Mihail Sadoveanu – „în chestia Dobrogei”. *România*, I

(1918), nr. 321, sâmbătă 20 ianuarie, p. 1. (editorial).

M „Două interviuri”. *România*, I (1918), nr. 323, marţi 23 ianuarie, p. 1. (articol polemic).

Cu privire la interviurile publicate de *Gazeta Bucureştilor* (din 21 şi 23 ianuarie), de orientare germanofilă, luate unor deputaţi români rămaşi în teritoriul ocupat: C. Iar ca şi Pompiliu Ioaniţescu.

M. – „Cum sunt informaţi românii din teritoriul ocupat”. *România*. 1 (1918), nr. 327, sâmbătă 27 ianuarie, p. 1. (articol).

M – „Moartea unui savant ceh”. (I.C. Uricek). *România*! (1918), nr. 327, sâmbătă 27 ianuarie, p. 1. (notă de presă).

M „Documentele trădării”. *România*, I (1918), nr. 331, joi 1 februarie, p. 1. (articol).

Riposta adresată lui Al. Beldiman-junior, autorul unui. Articol publicat în Ziarul german *Kölnische Zeitung* şi anunţat de *Gazeta Bucureştilor*, în care afirma că refacerea României va depinde tot de ajutorul „foştilor aliaţi… cari, împotriva voinţei lor, au fost siliţi… să ne cucerească ţara”.

Mihail Sadoveanu – „După un an”. *România*, 1

(1918), nr. 332, vineri 2 februarie, p. 1. (editorial).

M. – „Un general german despre noi”. *România*, I (1918), nr. 340, duminică 11 februarie, p, 1. (articol de fond).

M. – „Documentele trădării”. *România*, I (1918), nr. 347, marţi 20 februarie, p. 1. (articol).

Referire la un articol publicat într-un ziar german din Elveţia în care se menţiona: „România se vede astăzi, după un război de un an şi jumătate, silită să se supuie fără condiţii…”. Prilej de condamnare a propagandei, a politicii de descurajare a românilor aflaţi în teritoriile ocupate.

Mihail Sadoveanu – „Provizorat”. *România*, I (1918), nr. 353 bis, marţi 27 februarie, p. 1. (editorial).

— Despre situaţia României şi pacea de la Buftea.

XLVII

Mihail Sadoveanu – „Scrisoare deschisă domnului Lăpuşneanu”. *România*, I (1918). Nr. 361. Joi 8 martie, p. T. (editorial-pamflet).

Mihail Sadoveanu – „Un interview”. *România*, I (1918), nr. 370, duminică 18 martie, p. 1. (editorial). Pseudointerviu (la statuia lui Al. I. Cuza) cu Domnitorul Principatelor Române.

M. – „Generozitatea contelui Reventlov”. *România*, I

(1918), nr. 372, miercuri 21 martie, p. 1. (articol polemic).

Referire la afirmaţia contelui german Reventlov la conferinţa de pace: „nu există dorinţa de a se şterge România de pe hartă”, dar în viitor va trebui „să fie de folos Puterilor Centrale”.

Cu numărul din 23 martie 1918, ziarul *România*, în coordonatele sale tematice şi ideologice enunţate iniţial, îşi încetează apariţia.

Revista umoristică *Greierul* îşi încetează de asemenea apariţia cu nr. 78, Iaşi, duminică 9 septembrie, 1918. În articolul „Suspendarea GREIERULUI” se menţionează: „*Greierul* a apărut în timpuri grele. A apărut ca să facă să străbată, prin restriştea apăsătoare a vremii, un zâmbet ironic pentru vinovaţi, mângâitor pentru cei ce sufereau. Şi ca să-şi îndeplinească această menire a trebuit să se lupte cu multe şi felurite piedici (…).

Prin urmare, *Greierul* îşi suspendă apariţia până la redobândirea libertăţilor publice. Şi-o suspendă pentru că restriştea vremii sau bucuria regenerării au ajuns atât de intense încât ele nu mai pot să străbată niciun zâmbet batjocoritor…”

1918

2 februarie-21 decembrie

— Mihail Sadoveanu şi George Topârceanu devin redactori coordonatori ai unei reviste de prestigiu literar în epocă; se tipăreşte aşadar revista *însemnări literare*, în paginile căreia Mihail Sadoveanu publică, de data aceasta revăzute, lucrări apărute în ziarul *România* sau în

volumul *File sângerate*.

M. Sadoveanu – „Pe marginea epopeii”. *Însemnări literare*, I (1919). Nr. 2,10 februarie, p. 14.

Ms. – ... In memoriam”. *Însemnări literare*, I (1919), nr. 4,24 februarie, p. 14 – 15 (rubrica *săptămâna*)... Articol dedicat memoriei eroilor căzuţi la datorie în război.

Mihail Sadoveanu – „Alte vremuri 1. *Însemnări literare*, I (19.19), nr. 7,17 martie, p. 1 – 4 (articol).

Referiri la anii primului război mondial.

Ms. – „Mărăştii de Ion Gr. Rădulescu, locotenent de rezervă, Reg. 6 artilerie, avocat, Piteşti”, (recenzie). *În semnări literare*, I (1919), nr. 8,24 martie, p. 14-.16. (rubrica *săptămâna*).

Ms. – „Moravuri literare?”. *Însemnări literare*, I (1919), nr. 13,11 mai (26 aprilie), p. 16 – 17 (rubrica *săptămâna*) (articol).

M.S. – „Pacea”. *Însemnări literare*, I (1919), nr. 16,1 iunie (stil nou), p. 14 – 15. (rubrica *săptămâna*).

Cu privire la noua hartă a Europei; – stabilită la Versailles; referiri la jertfele omeneşti în primul război mondial.

Mihail Sadoveanu – „Jertfele”. *Însemnări literare*, I

(1919), nr. 24,27 iulie (stil nou), p. 1 – 5. Povestire).

Titlu schimbat pentru povestirea

„Domnişoara”, publicată în *România* şi în voi. *File sângerate*. Reprodusă cu unele modificări.

M. Sadoveanu – „Planul lui Dulhan”. *Însemnări literare*.

I (1919), nr. 25,3 august, p. 1 – 5. Povestire).

Titlul modificat pentru povestirea „Dulhan”, publicată în *România* şi în voi. *File sângerate*. Reprodusă cu unele modificări.

Al. Sadoveanu – „Ordonanţa”. *Însemnări literare*, I (1919), nr. 27,17 august, p. 6 – 10. Povestire). Reprodusă ulterior cu unele modificări.

Mihail Sadoveanu – „La cota 536”. *Însemnări literare*, 1

(1919), nr. 29,31 august, p. 1 – 5. Povestire). Reprodusă cu unele modificări şi titlu schimbat în *România* şi în voi. *File*. *Sângerate*, unde a apărut cu titlul „Nepotul lui Avram Iancu”.

Mihail Sadoveanu – „Otrava”. *Însemnări literare*, I (1919), nr. 33,18 septembrie, p, 1 – 5. Povestire).

Schimbare de titlu pentru povestirea „Ura”, apărută în *România* şi în voi. *File sânge rate*. Reluată calmele modificări.

Mihail Sadoveanu – publică în foileton la revista *Rampa*, pe parcursul anului 1919, romanul *Strada Lăpuşneanu*.

Mihail Sadoveanu – „Bătălia de la Mărăşeşti”, revista *România Mare*, Paris, II, 1919, nr. 26.

— „Bătălia de la Mărăşti”, revista *România Mare*, Paris, II, 1919. Nr. 28.

— „Planul lui Dulhan”, revista *România Mare*, Paris II, 1919, nr. 28.

Mihail Sadoveanu – „Popor al durerii”. (însemnările lui Cuconu Vichentie pe un manual de istoria românilor), în: *Opinia*, nr. 3.643,1919,29 mai, p. 1. Partea I, sub titlul „Popor al durerii”, editată în volumul *Pildele lui Cuconu Vichentie*, 1922; în Opere, vol. 19,1964, p. 135 – 141. Partea II-a, intitulată „Oligarhia”, apare în *Opinia* nr. 3.651,1919,6 iunie, p. 1.; Partea III-a, sub titlul „Problema ţărănească”, se tipăreşte în *Opinia*, nr. 3.873,1919,17 iunie, p. 1. Mihail Sadoveanu – „Pilde”. În: *Opinia*, nr. 3.663,1919.

3 iulie, p. 1. Apare şi în volumul *Pildele lui Cuconu Vichentie*, 1922; în Opere, vol. 19.1964, p. 228 – 231.

1920

— Revista *Viaţa Românească* îşi reia activitatea întreruptă în anii războiului. Apar scrieri referitoare la evenimentele războiului din 1916 – 1918. Mihail Sadoveanu îşi reîncepe activitatea de colaborator al periodicului.

— Apare volumul de povestiri şi impresii de război *Frunze-n furtună*, Editura Cartea Românească. Cuprinde unele dintre povestirile publicate în volumul *File sângerate*, în ziarul *România*, în revista *însemnări literare* şi câteva povestiri privind evenimente petrecute în anii 1910 – 1913, Cuprinsul: Amintiri de la Pind. Macovei. Necunoscuta. Lungi concentrări. La

adăpost de vânt.

Iancu. Cazacul. Doi voinici. Planul lui Dulhan. Ordonanţa. Otrava. La cota 536. Jertfele. Sonde. Cu ochii la cer. La rubrica „Note de pe front”. Mărăşti. Mărăşeşti.

— Apare volumul *Priveghiuri*. Printre povestirile din volum figurează „Rază de soare”, al cărei subiect este plasat în timpul războiului de independenţă (1877 – 1878). Tema, prelucrată, este reluată câţiva ani mai târziu în povestirea „întuneric”, publicată în *Adevărul literar şi artistic*, apoi într-o ediţie a volumului de povestiri *Neagra Şarului* şi în volumul *Dumbrava minunată*.

1921

Mihail Sadoveanu – Publică povestirea „învierea”, în revista *Adevărul literar şi artistic*, II (1921), nr. 23.

1 mai, p. 1.

— Publică eseul „Mioriţa” în revista *Adevărul literar şi artistic*, II (1921), nr. 31,26 iunie, p. 1. Cititorul reîntâlneşte patetice episoade din război.

— Apare volumul *Cocostârcul albastru*, Iaşi, 1921. Nenumărate reeditări de-a lungul anilor. Volumul cuprinde povestirile şi impresiile notate în carnetul de „însemnări” (v. Perioada lungilor concentrări – iarna şi primăvara anului 1916).

— Apare romanul *Strada Lăpuşneanu*. Cronică (din 1917), Iaşi, 1921.

Numeroase reeditări.

1922

— Apare volumul *Pildele lui Cuconu Vichentie*, Iaşi, 1,922.

Cuprinde o suită de povestiri şi impresii, despre lume şi societate în general. Unele cu referiri la războiul din 1916 – 1918. Reeditări.

— Apare ediţia princeps a volumului de povestiri *Neagra Şarului* 1922.

LI

L

Într-o reeditare din anii următori se adaugă sumarului iniţial şi povestirile „Ochii” şi „întuneric”, care vor fi publicate apoi, cu unele modificări, în volumul *Dumbrava minunată* (1926).

1923

Mihail Sadoveanu ţine discursul de recepţie despre poezia populară:

„Poezia populară. Discurs rostit la 9 iunie 1923 în şedinţa solemnă sub preşedinţia A.S. Principelui moştenitor, cu răspunsul lui G. Bogdan-Duică”, Bucureşti, 1923.

Cu ocazia alegerii lui Mihail Sadoveanu ca membra activ al Academiei Române, scriitorul face numeroase referiri la drama ţăranilor români, oşteni bravi în războiul pentru întregirea ţării.

Apare romanul *Oameni din lună* în revista *Viaţa*

Românească (sub pseudonimul Silviu Delean u), nr. 3 – 4.

Referiri la urmările social-economice şi etice ale primului război mondial în societatea

românească.

Apare romanul *Oameni din lună* în Editura Viaţa Românească. Reeditări.

— Apare volumul *Ţi-aduci aminte* (povestiri), Bucureşti, Editura Cartea Românească. Cuprinde printre altele: „Învierea”... Rază de soare”.

1925

Mihail Sadoveanu – „întuneric”. *Adevărul literar şi artistic*, VI (1925), nr. 243,2 august, p. 5 (povestire). Apare apoi în volumul *Dumbrava minunată*. Prima variantă... Rază de soare”, s-a publicat în ziarul *Universul*, în 1912 (cu tema anilor 1877 – 1878).

Mihail Sadoveanu – „Ochii”. *Adevărul literar şi artistic*, VI (1925). Nr. 264.27 decembrie, p. 5 (Număr de Crăciun), (povestire). Apare în volumul *Dumbrava minunată*.

1926

Mihail Sadoveanu – „Eroii”. *Lumea, bazar sentimental*, nr, 47,31 ianuarie 1926, p. 1.

Mihail Sadoveanu „Primăvară nouă”. *Lumea, bazar sentimental*, nr. 48,14 februarie, 1926.

Articol publicat în *România* (1917) şi tipărit cu unele modificări în *Lumea*.

— Apare volumul de povestiri *Dumbrava minunată*, Bucureşti, Editura Alcalay, 1926. În cuprins povestirile: „Ochii” şi „întuneric”. Se reeditează în anii următori.

1929

— Apare volumul o *întâmplare ciudată*,

Editura Naţională Ciornei, Bucureşti, 1929. (Colecţia Autorilor Români).

Printre scrieri, articolele... Eroii", Primăvară nouă", apărute în ziarul România în anii războiului din 1916 – 1918. Reeditări.

1931

iunie

— După alegerile câştigate de Blocul Unităţii Naţionale, la propunerea lui N. Iorga este ales preşedinte al Senatului.

1931 – 19: 52

— Apare volumul *Trenul fantomă*, Editura Naţională Ciornei, Bucureşti.

LIII

LII

— A se vedea tabelul cronologic al volumului *Strada Lăpuşneanu*, Editura Minerva. 1978. Prefaţă Adrian Angelescu – care datează 1931 – 132. Virginia. Muşat (vol. Mihail Sadoveanu. Povestitor şi corespondent de război...) datează 193: 2. Profira Sadoveanu note, la OPERE, vol. 7) datează 1932. Biblioteca Academiei (în catalogul pe autori) datează 1932, între paranteze-1932.

Se reia cu unele modificări prima parte a romanului *Strada Lăpuşneanu*, Reeditări în anii următori.

1932

— Apare volumul *Uvar*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1.932. (Se reia problematica primului război mondial).

1936

6 februarie

— I se decernează scriitorului Mihail Sadoveanu diploma de „doctor honoris causa” al Universităţii din Iaşi.

— Sadoveanu-Brănişteanu-Branişte conduc *Adevărul* şi *Dimineaţa*, adevărate citadele ale presei democratice antifasciste.

1937

— „Evocări”. În: *Adevărul*, nr. 16.258,1937,27 ianuarie, p. 1; în *Opere*, 1967, vol. 20, p. 111 – 114. Cu privire la „Notiţele zilnice din război” ale mareşalului Alexandru Averescu.

— Se dezlănţuie campania fascistă împotriva lui Mihail Sadoveanu. Cărţile sale sunt arse în pieţele publice. În ziarul *Adevărul*, din 1 aprilie 1937, se publică „Protestul intelectualilor”, semnat de numeroase personalităţi ale culturii româneşti, printre care: dr. Petru Groza, Liviu Rebreanu, Mihail Ralea, George Călinescu, Al. Philippide, Demostene Botez, Zaharia Stancu, Şerban Cioculescu, Victor Eftimiu, Eugen Lovinescu, George Topârceanu.

1939

— Apare volumul *Morminte*, *Lacrimile ieromonahului Veniamin*, Bucureşti, 1939.

Microromanul *Morminte* reia întâmplări din anii 1916 – 1918, abordate în povestiri şi în romanele *Strada Lăpuşneanu*, *Trenul fantomă*.

1940

— Începe editarea seriei de OPERE (cuprinzând lucrări din perioada 1904 – 1917) sub supravegherea autorului şi îngrijirea Profirei Sadoveanu; vol. I-IV, Editura Fundaţiilor regale, 1940 – 1945; voi. V, E.P.L., 1943; voi. VI-VII, ESPLA, 1951 – 1953.

— *„Sfaturi cu mine însumi”* – prefaţă la un volum de articole ce urma să apară în anul 1940 (v. Anul 1960, în tabelul cronologic; v. Apariţia volumului *Mărturisiri*, 1960; v. Opere, vol. 19).

1944

— Apare volumul *Anii de ucenicie*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1944.

Referiri la anii încorporării în armată şi la cei ai concentrărilor. Reeditări.

1946

1 decembrie

— Este ales preşedinte al Adunării Deputaţilor.

1948

— V

16 aprilie

— Este ales vicepreşedinte al Prezidiului Marii Adunări Naţionale (funcţie deţinută până la încetarea sa din viaţă).

1949

— Este ales preşedinte al Uniunii Scriitorilor.

1950

— Apare articolul... La cumpăna veacului – *Scânteia*, nr. 19.276,1950.30 decembrie. Editat în vol. *Mărturisiri*, 1960, p. 629 – 631; în *Opere*,

1967, vol. 20, p. 495 – 497. Referiri la primul război mondial şi la înnoirile aduse de anii Eliberării.

1952—1953

— Apare seria OPERE ALESE, cu o prefaţă de Ov. S. Crohmălniceanu; vol. I-IV, Bucureşti, ESPLA, 1952 – 1953 (Biblioteca pentru toţi).

1954

— Publică volumul *Evocări*, Bucureşti, ESPLA, 1954 (printre altele acesta cuprinde discursul-eseu *Poezia populară*).

1955

— Cu ocazia împlinirii vârstei de 75 de ani. I se conferă titlul de „Erou al muncii socialiste”, începe editarea seriei OPERE, sub supravegherea autorului, cu un indice alfabetic final (vol. 1-22. Bucureşti, 1955 – 1973) *

1956

— OPERE, vol. 6: vol. 7: ESPLA.

1957

— OPERE, vol. 9: ESPLA.

— Note finale de Profira Sadoveanu; voi te-22 sunt îngrijite de Constantin Mitru.

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

1960

— Sărbătorirea celor 80 de ani de viaţă

— Mihail Sadoveanu publică volumul: *Mărturisiri* (Culegere de articole. Prefaţa Savin Bratu. Bucureşti, ESPLA, 1960). Unele articole se referă la datoria de onoare faţă de ţară.

Numeroase pagini se opresc asupra anilor primului război mondial; amintim „Sfaturi cu mine însumi” (p. 3 – 6), republicat în OPERE, vol. 19,1964, p. 7 – 10.

196*1.19 octombrie*

— Încetează din viaţă. Este înmormântat la Cimitirul Belu, Bucureşti.

1964

— OPERE, vol. 19; ESPLA

1970 – 1973

— OPERE, vol. 20,21.22, Editura de stat, îngrijitor de ediţie Constantin Mitru[8].

Ediţia de faţă cuprinde (selectiv) povestiri, impresii de pe front, articole de Mihail Sadoveanu – scrieri care oglindesc zguduitoarele bătălii şi realităţi din perioada primului război mondial. Unele au fost inserate în paginile revistelor şi ziarelor postbelice (în primă apariţie sau republicate de autor, cu modificări, reluări tematice). De pildă, în *însemnări literare*, *Viaţa Românească*, *Lumea bazar sentimental*, *Adevărul*, *Adevărul literar şi artistic*, *Opinia* «te. Altele au fost adunate în volumele: *File sângerate*, *Frunze-n furtună*, *Cocostârcul albastru*, *O întâmplare ciudată*, *Ţi-aduci aminte*, *Dumbrava minunată*, *Evocări*, *Anii de ucenicie*, *Mărturisiri* şi în OPERE (nr. 6,7,9,16,19.20,21), însoţite de notele Profirei

8 N.B. Am menţionat cîteva date biografice privind activitatea de cetătean a iui M. Sadoveanu. pentru a proba faptul că scriitorul a rămas acelaşi oştean fidel convingerilor din anii tinereţii.

Sadoveanu. Postumele au fost editate sub îngrijirea lui Constantin Mitru.

Am cuprins în ediţia noastră lucrări elaborate atât în timpul primului război mondial cât. Şi în anii următori.

Sunt incluse, de asemenea, câteva istorisiri neapărute în volum – Pânea, Măi Barbarezule! Sergentul Veveriţă, Drapelul, Mihai Marin, Mormântul lui Salvei o suită de povestiri, articole şi note sunt reproduse din /. Iarul *România*: Aeroplanele, Ţara mea, Jurământul. După un an. Frăţia, Puterea răbdării, Pilde (nici acestea nu nu fost strânse de autor în volum).

Am consultat volumele antologice apărute anterior, volumele de OPERE (Nr. 6,7,9,16,20,21), ziarul *România*.

Am ţinut seama de particularităţile de limbă şi ortografice ale autorului.

POVESTIRI

Tabelul cronologic intitulat „Un om în oastea ţării” reflectă activitatea de corespondent de război a lui Mihail Sadoveanu corelată cu evenimentele social-istorice în mijlocul cărora s-a aflat, reluarea unor teme literare de-a lungul întregii sale vieţi.

S. B

LUNGI CONCENTRĂRI

Lungi concentrări… Le-am început în mijlocul lui Ianuarie 1915. Când sunau cu sălbăticie

vânturile nordului; şi sub arme am simţit cele dintâi adieri ale primăverii. Oamenii, liniştiţi, cât au ţinut zăpezile şi cerurile posomorâte, începură a ridica frunţile şi a adulmeca zările când prinseră a pluti nouraşi albi pe cer liniştit şi când austrul zbici câmpurile. Trişti şi gânditori stăteau în repausuri şi vorbeau de o mulţime de nevoi, pe care parcă atunci lumina soarelui de primăvară le descoperea lumii.

Au trecut aşa martie şi aprilie şi plugarii stăteau ca-n lanţuri în cazărmi. Numai obositoarele exerciţii de zi şi de noapte îi mai domoleau, injecţiile antitifice şi antiholerice şi expunerea situaţiei europene. Mai ales veştile de pe tristele timpuri ale suferinţei omeneşti şi ale morţii îi ţineau încordaţi. Ascultau cu cea mai adâncă luare-aminte întâmplările celui mai mare război al lumii ş-al timpurilor.

— Alţii pier în locuri străine, zise într-un tind unul; le ard casele, li se pustiesc gospodăriile, rămân muritori de foame pe urma lor! Sunt alţii mai în suferinţă decât noi!…

Se pare că suferinţele mai mari ale altora sunt o mângâiere pentru năcazurile noastre.

Dar trecu. Şi aprilie, şi în strălucita lună a lui mai ieşirăm în tabără, pe o costişă lină, aproape de apa Moldovei. IVI un ţi i şi pădurile erau aproape; soarele era cald, vremea era blândă; câmpul era plin de flori şi izvoarele erau bogate şi reci la poalele costişei… Eram ca într-un loc de

petrecere; cel puţin aşa ni se părea nouă, ofiţerilor. Plugarul îmbrăcat în garnitura de război cugeta şi simţea însă altfel.

Totuşi ne puteam uşor înşela asupra cugetelor şi simţimintelor lui, pentru că în blândele amurguri de sară începeau între corturi a cânta cu vioiciune viorile şi cobzele, fluierele, clarinetele şi cimpoiul, şi soldatul nostru, pe care-l cunoşteam aşa de bine din literatura noastră, nu se dezminţea nici de data asta şi pornea nişte hori şi nişte bătute îndrăcite, de se cutremura pământul. Holobică. De la mitralieră, purta *le şasea* muntenilor în repezile triluri ale cimpoiului lor şi îndemna cu glas însufleţit, în tactul danţului:

Haideţi, flăcăi, după mine.

Că ştiu calea-n codru bine…

Că ştiu turme da berbeci.

Izvoare cu ape reci.

Era o tresărire de viaţă ş-o aţâţare, pe care abia o putea domoli cornistul de serviciu, cu dulcile şi prelungile îngânări ale stingerii.

Cineva a făcut odată o observaţie: „Omul, dacă e bine hrănit, e bine dispus!” Dar acest filosof camarad al meu. Nu s-a dat mai aproape de cei care petreceau şi se ameţeau ca să uite. Târziu, în tăcerea taberei, ar fi auzit viorile suspinând înăbuşit şi ar fi simţit subt acoperişurile de pânză sufletele treze şi ochii mari deschişi. Ar fi auzit chiar pe soldaţi grăind cu glasuri foarte

înduioşate despre pruncii lor, despre neveste, despre vitele fără hrană şi despre pământurile nelucrate. Iar pe Ion care purta jocul cel voinicesc, l-ar fi auzit suspinând c-un glas dulce de *falsette* un cântec din locurile unde brazii sunt veşnic verzi, izvoarele limpezi, Bistriţa neîncătuşată şi vulturii slobozi pe ariile cerului.

„Cei de sus" din când în când îşi aduceau aminte de miile de oameni ale regimentului nostru, adunaţi pentru o 7 a mai mare şi i o jertfă supremă, Sosiră ajutoare de la o societate anume întocmită în aceste timpuri tulburi se hotărî încetarea urmăririi dărilor pentru completaşii., chemaţi la datorie"; ba, mai mult decât atâta, sosi o veste de bucurie că administraţia avea îndatorirea să scoată la muncă pe ogoarele celor concentraţi pe cei rămaşi la vetre…

Legile sunt foarte bune totdeauna şi-n orice ţară. Au un cusur în unele: trebuie aduse la îndeplinire. Dispoziţiile stăpânirii cu privire la năcăjiţii noştri oameni adunaţi în tabără erau mângâietoare fără îndoială. Aveau un cusur: trebuiau aduse la îndeplinire.

În una din frumoasele după-amiezi ale lui iunie, oamenii companiei mele ieşiră la raport la domnu' căpitan.

— Ce este? Ce s-a întâmplat?

— Trăiţi, domnule căpitan, nu-i nimica. Da avem de raportat câte-o nevoie, câte-un năcaz…

Un soldat scund, negricios, cu faţa brăzdată,

arată o cartă poştală pe care sunt scrise nişte slove mari, încurcate, adunate în rânduri strâmbe. Îi scrie nevasta. „Pe care ca să ştii. Ioane, că vineri ne-a coborât boii din munte… că a spus domnu' şef că nu mai primeşte boii şi acasă nu ne-a mai rămas niciun *ogrinj* şi rag boii de foame… Vină şi-i vinde, ori fă ce ştii, că eu nu mă pricep…"

— Da de ce ţi-a alungat vitele de la păşune? întrebă căpitanul.

— Eu ştiu? zice că s-ar fi auzit de *lăcrămaţii* care s-ar fi făcut împotriva împărţirii ajutoarelor…

— Ajutoarele de la *familia luptătorilor*?

— Da: se venea câte zece ori cincisprezece franci de completas. Care ar fi mai în nevoie…

— Ei?

— Ei, şi la noi s-a împărţit aşa cam după ochi şi după sprâncene. Domnu' primar a dat la un fin al dumnisale, ş-a luat şi domnu' notar… şi ei nici n-au fost *cocintraţi*.

— Aşa? Cum se poate una ca asta?

— Se poate, trăiţi, domnule căpitan, ş-acu domnu' primar s-a rugat de domnu' şef, – care-i peso munte şi peste pădure…

— Silvicultorul?

— Da, s-a rugat să-mi alunge boii, pe cum că eu aş fi *lăcrămat* împotriva lor…

Ce poate să facă domnu' căpitan? înseamnă numele omului, al comunei şi faptul. Şi pofteşte pe alt soldat.

— Tu ce ai de spus? Şi ţie ţi-a alungat boii

silvicultorul?

— Nu, trăiţi, domnule căpitan, că la noi nu este *sivicut*; da mie mi-a făcut nevasta un copchil!

— Şi vrei o învoire de două zile?

— Da, să trăiţi, domnule căpitan…

Şi după ce plecă acesta, bucuros şi uitător de alte nevoi, se înfăţişează al treilea, nalt, smead, cu ochii verzi şi cu mustaţa groasă castanie.

— Spune tu, cumătre Costache, îl îndeamnă căpitanul, ce dor te-a ajuns? Ţi-a făcut şi ţie muierea un copil?

— Nu, trăiţi, domnule căpitan, eu am şapte… şi mi-i de-ajuns deocamdată… Dac-a ajuta Cel-de-sus, am să vin cu grupa-ntreagă la alte concentrări. Da cu *daravela* ceea, cu ajutorul care s-a dat, am şi eu bucluc! Că şi eu îs nevoiaş, numai Dumnezeu unul mă ştie; şi mie nu mi-a dat. Primarul mă ia în râs şi zice că mie ce-mi mai trebuie ajutor. Că am copii, şi că eu *îs irou*…

— Cum?

— *Irou*, domnule căpitan… eu ştiu ce sudalmă a mai fi şi asta?! zice că el ţine banii ca să facă un pod în comună. Dar ştim noi ce pod face el; pod la crâşma lui Năstase, ori peste apa Sâmbetei…

Al patrulea om năcăjit, cam pălit la faţă şi cu ochiul scăpărător, se plânge împotriva jandarmului.

— Da ce ai tu cu el? întreabă căpitanul.

— Eu n-am nimica, trăiţi, domnule căpitan; dar este poruncă de la stăpânire să ne lucreze

pământurile cei care au rămas pe la casele lor; aşa ne-aţi spus. Şi dumneavoastră şi domnu' colonel, că asta este ca o răsplată... Ei, şi domnu' şef de *jandari* a spus că dacă *fumeia* mea îl primeşte, i-a scoate oamenii la lucru; dacă nu, nu! Trăiţi, domnule căpitan! Ne-au rămas acasă copiii pieritori de foame şi nevestele de batjocura altora!

Căpitanul mai înseamnă un nume, o comună şi un fapt, fără a îndrăzni să privească spre feţele negre ale celor ce-l înconjoară. Îşi răsuceşte încet şi nervos mustaţa, oftează profund, apoi deodată întoarce capul către soldatul Pintilie.

— Da' pe tine, Pintilie, ce te doare?

— Trăiţi, domnule căpitan, tot cu munca asta.

— Cu munca pe ogoarele voastre?

— Da, trăiţi, domnule căpitan. Acu nevastă-mea-i lehuză... ştiţi că mi-aţi dat drumu' două zile... Altcineva în casă la mine nu-i, fără decât mama, care-i văduvă, bătrână, ca vai de capul ei... abia se poate purta. I-a dat ordin domnu' primar că să muncească pe ogoarele completaşilor şi, când a veni rândul ogorului meu, să-l prăşească şi pe-al meu... Iaca şi ordinul, – zice c-o pune la *amandă*...

Trece la o parte şi Pintilie, cu fruntea încreţită şi cu ochii tulburi, şi vin alţii care arată că sunt urmăriţi şi împliniţi pentru bir, pentru *beilic*, pentru strajă. Şi iar vin alţii cu muncile şi cu ajutoarele „familiei luptătorilor", – apoi se face tăcere, sună de cornişti, şi oamenii se împrăştie

printre corturi ca să-şi puie raniţa.

Sara, fără îndoială, iar cântă viorile, cobzele şi clarinetele, căci cerul e curat şi amurgul a rămas pe munte ca o cunună de aur. Şi-n corturi, noaptea, iar suspină oamenii şi-şi spun unul altuia păsurile c-o înspăimântătoare răbdare. Şi adorm gândindu-se la domnu' şef, la domnu' primar şi la alţii, – şi înceata lor gândire face o legătură între faptele acestor agenţi ai stăpânirii ş-ai legilor şi între ora cea solemnă când, destinul cerând, se vor ridica ei umiliţii, nedreptăţiţii şi batjocoriţii şi vor trece hotarul ca să moară în mugetul tunurilor.

Au adormit c-o mică mângâiere. Ca copiii: că domnu' căpitan va raporta, se vor face cercetări, şi altele. Mini alte năcazuri vor umbri pe cele vechi. – dar în fundurile sufletelor picătură de venin se va adăugi la picătură de venin. Căci în înceata lor gândire se face o legătură între jertfa lor necondiţionată şi între surâsul senin şi nepăsător al celor care aplică legile şi dispoziţiile stăpânirii în satele unde au rămas femeile văduve, copiii flămânzi şi ogoarele părăginite.

A apărut în *Viaţa Românească*, 1915, tr III (Documente omeneşti); în volumul *Frunze-n furtună*, 1920; în *Opere*, 1956, voi (4 (p. 380 – 386).

PRIETENUL MEU

Prietenul meu Alexandru Vicol era un om tăcut din fire. Cu ochii limpezi şi c-un surâs blajin, sta la masa lui de lucru şi aduna coloane de cifre. Căci

Alexandru Vicol era un ofiţer de administraţie. Corect şi punctual la slujbă, foarte îndatoritor cu camarazii, părea un om menit să ducă o dulce viaţă de pace până la adânci bătrâneţi.

Dar iată că veni războiul. Asupra ţării se îmbulziră nouri negri şi izbucni furtuna. Camarazii din birouri se adunau, discutau, arătau cu degetele puncte negre şi neînsemnate de pe hartă; sublocotenentul Vicol stătea nepăsător la masa de lucru şi aduna numere nesfârşite. Unii îl priveau lung şi li se părea ciudată această stăruitoare nepăsare.

— Ce să faci? zise într-un rând un camarad; pe amicul Alexandru nu-l mişcă decât vânătoarea. Două pasiuni are: fumatul şi vânătoarea. Cum are câteva ceasuri libere, se suie în tren, se coboară la o staţie singuratică şi începe a colinda coclaurii. Cel mai bun trăgaci din societatea vânătorilor. Nu este aşa?

— Aşa e, răspunse încet sublocotenentul, ridicând ochii de deasupra registrului.

Bătăliile din Apus şi din Răsărit şi de pretutindeni iar începură a fi forfecate; camaradul nostru părea pe jumătate surd pentru ele.

Într-o zi însă o simţire de îngrijorare cuprinse tot biroul. Duşmanul era la hotar. Flăcăii ţării apărau cu îndârjire pământul străbunilor şi mureau eroic cu arma în mână. La mese era zarvă şi vorbă multă. Amicul meu Alexandru Vicol, fără să rostească nicio vorbă, ridică spre tovarăşi ochii

lui cei mari şi buni, apoi şi-i plecă iar şi puse mâna pe condei. Cu slove îngrijite, scrise încet un raport, prin care cerea, cu puţine vorbe, ca să fie trimis pe front într-al 56-lea regiment, – în regimentul din locurile unde copilărise el odinioară.

Aprobarea, se înţelege, veni îndată, şi sublocotenentul, într-o dimineaţă, veni să-şi ia rămas bun de la camarazi.

— Vra să zică, te duci? îl întrebau unii privindu-l lung.

Mă duc, răspundea el potolit.

S-a dus. A ajuns. Şi-a luat plutonul în primire. Era în locuri tari, în munţi prăpăstioşi, unde la cele dintâi vânturi ale toamnei cădea spic rece de zăpadă. Întărituri săpate în piatră adăposteau pe ai noştri, şi la câteva sute de metri era şi bârlogul duşmanului. Ziua, urlau tunurile, răspândind ecouri fioroase în văi. Noaptea se lăsau piele dese, să le tai cu cuţitul, şi soldaţii stăteau de veghe cu mâna pe armă, dormind iepureşte. În zori, porneau patrule tari, şi pocnituri de puşcă arătau că au loc ici-colo întâlniri sângeroase.

Viaţă grea şi aspră. Veşnic la pândă, veşnic la hărţuială. Prietenul meu Alexandru Vicol se obişnuia cu toate. Vorbea blând răcanilor, îi sfătuia, îi îmbărbăta, şi ei toţi îl împresurau cu dragoste, ca pe un frate mai mare. Sara, după ce mânca din ciorba caldă a tuturor, îi cerceta pe toţi în adăposturile lor, sta de vorbă cu fiecare, şi

trecea în lungul tranşeelor, ca o umbră liniştită. Numai ţigara însemna un punct luminos în fumegarea serii.

Camarazii răcani îl priveau c-un nemărginit respect. Căci arma amicului Alexandru, aşezată într-o crestătură de piatră, sta toată ziua încărcată, şi-n dosul ei vânătorul era la pândă. Cum se arăta un duşman lângă şanţ, ori îndrăznea să se furişeze spre izvorul din vale, arma aceea pocnea scurt. Inamicul cădea brusc. Şi-n adăpostul lui, vânătorul însemna într-un carnet numărul duşmanului şi ceasul întâmplării.

Căci în sufletul lui liniştit se aprinsese o ură grozavă împotriva hoardelor, care iarăşi, ca-n veacurile de demult, râvneau pământul ţării. Pentru el, datoria era ceva zidit din stâncă. Moarte duşmanului! Nicio clipă de slăbiciune ori de cruţare!

Aşa, în fiecare ceas, în fiecare clipă, în vânt, în zloată, noaptea şi ziua, stătea ca o strajă neclintită în sălaşul lui de piatră. Şi când veni un glonte şi-l izbi drept în mijlocul pieptului, întoarse bunii lui ochi şi zâmbi prietineşte către soldaţi, către tovarăşii lui de zile bune şi rele.

„Eu mă duc, voi faceţi-vă datoria”, – şopti el domol

„Răcanii” lui îl aşezară pe pat de cetină şi-l vegheară toată noaptea. În zori a murit. Îl purtară câţiva spre văile mai calde şi pline de soare. Iar ceilalţi, întunecaţi, rămaseră la datoria lor, pe

hotar, îndârjiţi, eu sufletele pline de hotărâre. Căci omul acela, care vorbise aşa de puţin în viaţă, strecurase în toate inimile din juru-i simţirea cea mare, aspră şi neînduplecată: datoria şi iubirea sălbatică a pământului nostru!

Mormântul lui, cu cruce de brad, a fost ridicat în vale, lângă izvoarele cele reci şi veşnice care ţâşnesc din inima muntelui.

A apărut în *România*, 1917, nr. 9,10 februarie, p. 1,2 (cu pseudonimul Vichentie Prisăcaru); în volumul *File sângerate*, 1917; în Opere *Povestiri*), 1970, voi „21, p. 510 – 513.

FÂNTÂNA

Sublocotenentul A. Stegărescu din Regimentul 35 infanterie povesteşte următoarele:

Era într-o zi de septembrie 1916. Ocupam cu plutonul meu o tranşee săpată în vârful unui deal care domina ţinutul. La poale se înşira, risipit, satul Arâbagi. Dincolo, altă înălţime, c-o sprânceană de pădure la creastă. Acolo era inamicul. Între noi şi el, satul şi valea: o depărtare între opt sute şi o mie de metri.

Era un început de toamnă dobrogeană, cu soare arzător»

Îmi aduc aminte că sufeream de o sete grozavă. Mâncarea şi băutura ni se aduceau noaptea. Ziua drumul aprovizionării era măturat de gloanţe. Acuma de foame nu ne plângeam noi; mâncam noaptea ca să ne ţie şi ziua. Dar apa se

mistuia într-o clipă, sorbită de atâtea guri arse, şi ziua parcă simţeam în noi un jăratic nestins.

Stăteam în adăposturi, cu ochii ţintă spre o fântână din marginea satului. Acolo era cea mai mare bunătate a vieţii, apa, alinătoarea tuturor suferinţelor noastre. Dar între ea şi noi pândeau gloanţele inamicului, pândea moartea.

În după-amiaza aceea însă nu mai putui răbda. Cu toată primejdia, mă hotărâi să încerc pe soldaţii mei. Şi întrebai cu glas tare:

— Ascultaţi, băieţi! Care din voi coboară la fântână?

Din ascunzătorile lor s-au ridicat în picioare, privându-mă cu hotărâre, doi soldaţi: Andrei Nicolae şi Ch-iv* Voicu. Erau oameni tari, îi cunoşteam: puteam să-mi pun credinţa în ei. O clipă însă stătui la îndoială.

— Ne ducem noi, domnule sublocotenent… rosti Andrei.

— Vă bizuiţi?

— Fireşte: altfel nu ne-am duce, domnule sublocotenent.

— Bine, plecaţi; dar fiţi cu băgare de samă.

Au luat câte o găleată de pânză, şi-au trecut armele pe după gât şi s-au strecurat cu fereală din şanţuri.

Tiptil s-au lăsat la vale: Inamicul i-a lăsat să se apropie. Îi urmăream cu încordare de sus, şi inima-mi butea.

Au ajuns la fântână; scripetele a început a

scârţâi deodată în tot satul. Şi din gospodării pustii deodată au prins a ieşi ş-a alerga spre fântână porcii şi toate orătăniile însetoşate. Guiţau, găgăiau, măcăiau, cotcodăceau şi-şi cereau partea lor. Cei doi soldaţi turnară întâia găleată în jgheab, şi animalele şi păsările dădură năvală de-a valma. Cei doi soldaţi râdeau cu bunătate şi le turnară ş-a doua găleată de apă. Apoi traseră din fundul fântânii şi provizia noastră.

Când tocmai mă miram în mine de liniştea desăvârşită a împrejurimilor, începură împuşcături înteţite de la inamic spre fântână. Un purcel începu a coviţa cu durere. Soldaţii se aruncară repede în dosul ghizdelelor şi începură şi ei a trage spre dealul dimpotrivă. Atunci şi de pe dealul nostru începu o pârâială grozavă, care umplea de freamăt şi de sunete valea. La loviturile duşmanului, în jurul fântânii se răscolea şi fierbea pulberea. Vieţuitoarele satului fugiseră care-ncotro putuseră.

Deodată soldatul Andrei Nicolae se ridică de la locul lui cu linişte; ia în cele două capete ale armei găleţile cu pânză, ca-ntr-o cobiliţă, aşază pe umăr arma şi porneşte cătră noi.

M-a apucat un fel de furie ş-o frică pentru viaţa lui. De sus am început să urlu cătră el: „Zvârle găleţile! adăposteşte-te! au să te ucidă, nenorocitule!” El părea că n-aude. În juru-i, printre picioare, pulberea răscolită arăta locul

căderii gloanţelor inamice. El umbla lin, în pas cadenţat şi suia nepăsător la deal.

— Poftim apă rece! zise el vesel intrând în tranşee.

Soldatul celălalt, Chiva Voicu, se făcuse şi el nevăzut de la fântână. Intrase în sat. După o vreme, când era soarele spre asfinţit, îl văd şi pe el ieşind dintre case şi suind spre noi c-un stup de miere în braţe. Venea legănându-se ca un urs. Bătură şi spre el câteva împuşcături zadarnice.

Râdea şi acesta:

— Andrei a adus apă, zise el, punându-mi dinainte ştiubeiul; eu, domnule sublocotenent, ţi-am adus dulceţi!

A apărut în *România*, 1917, nr. 21,22 februarie, p. 1; în volumul *File sângerate*, 1917; în *Opere*, (*Povestiri*), 1970, vol. 21, p. 511 – 510.

SORCOVA

Regimentul 1 Roşiori, Escadronul I. Povestirea soldatului Motoroga Ion.

Eram schimbul al treilea de sentinelă, în post, pe Dealul Mare. Se revărsa de ziuă; în răsărit parcă era o coroană de foc: zorile Anului nou 1917.

Stam cu ochii cufundaţi în lumina aceea tainică şi mă gândeam la toate cele petrecute: la luptele şi năcazurile noastre şi la durerea celor rămaşi la căminurile călcate de străin.

Altă dată ziua cea mare a Anului nou ne găsea

la casa noastră cu masa întinsă şi cu toate din bielşug. Pe uliţi umblau copiii veseli cu sorcove înflorite. Acuma pragul ni l-a călcat lifta străină, în paturile noastre se lăfăiesc duşmanii, ş-ai noştri, cei altă dată veseli, fugari prin râpe şi păduri, privesc cu groază zorile sângeroase ale Anului nou, îi vedeam parcă înainte-mi, şi ochii mi se umeziră de lacrimi, în vreme ce simţirea răzbunării îmi încleşta inima ca o gheară de vultur.

Cum stam aşa, iată că văd pe domnul sublocotenent venind cu sorcova pe linia sentinelelor. Ridică şi spre mine crenguţa cu frunze uscate. Îmi zice:

— Ce eşti trist, mă Ioane? Azi e Anul nou. Să fim toţi bucuroşi!

— Da, domnule sublocotenent; dar mă gândeam la ai mei şi la vetrele noastre părăsite.

— Tărie şi credinţă, Ioane! îmi răspunse domnul sublocotenent, ş-atunci parcă mi s-a luminat şi mi s-a întărit sufletul.

El trecu spre bordeiul domnului maior, eu mă schimbai din post. Trecui spre adăposturi, la ceilalţi camarazi. Îi găsii pe unii trişti, cu ochii în lumina ca de primăvară a soarelui. Alţii păreau fără grijă, glumeau, îşi scoseseră de pe ei rufele şi le ceteau ca pe nişte gazete în preajma focului. Felurite vorbe şi înţepături zburau din gură în gură, în larma aceea de râsete sosi şi domnul sublocotenent.

— Ei, băieţi, rosti el vesel, azi e Anul nou al nostru, zi cu noroc: mergem la treabă! trebuie să scoatem pe nemţi de pe dealul Bărăştilor!

Când l-am auzit, m-a cuprins un fel de bucurie. Mă uit în jur: tuturor a le sticleau ochii, căci puteau plăti în ziua de Anul nou multe năcazuri îndurate. „Am să lovesc cu durere şi cu sete!”, îmi ziceam eu în gândul meu.

Am mâncat în linişte; am băut câte-o teică de vin şi ne-am firitisit cu toţii; după aceea am strâns cătărămile pe noi şi am aşteptat pe domnul sublocotenent.

Pe la ceasurile trei, am plecat. Domnul sublocotenent al nostru mergea înainte, cu sorcova în mâna „stingă şi cu carabina în dreapta. Au început tunuri, puşti, mitraliere. Până sara, am ajuns pe dealul Drăgoteşti, la trei sute de metri de şanţurile nemţilor. Din locul nostru îi auzeam bolborosind în limba lor. Toată noaptea au urmat focuri rare de puşcă. Apoi, în zori, am pornit iar. Trebuia să coborâm clina Drăgoteştilor şi pe urmă să suim dealul Bărăşti, la creastă.

Domnul sublocotenent ne-a zis atâta:

— Băieţi, acu să arătaţi voi vrednicia călăreţilor! Şi a făcut semn cu sorcova: înainte!

Ne-am repezit ca zvârliţi din tun. Ura! înainte! trompetul sună asaltul. Ajung. Lovesc cu patul armei, lovesc cu ţeava, casc ochii şi văd la picioarele mele trei nemţi căzuţi, în jur veneau şi ceilalţi ai noştri uitându-se urât. Pe coastă,

duşmanii fugeau spre altă linie de tranşee. Curând nu i-am mai văzut.

Domnul sublocotenent se apropie de mine:

— Foarte bine, mă Ioane; tu ai intrat întâi în şanţ...; îmi zice el cu blândeţe şi mă bate uşor cu sorcova peste fruntea asudată.

Aşa tare m-au mişcat cuvintele lui, încât îmi simţii iarăşi ochii înfierbântaţi de lacrimi, şi nu i-am putut răspunde niciun cuvânt.

A apărut în *România*, 1917, nr. 23,24 februarie, p. 3; în volumul *File sângerate*, 1917; în *Opere* (*Povestiri*), 1970, val. 21, p. 503 – 505.

PAJURA 1

— Regimentul 57 infanterie lupta în valea Jiului către mijlocul lui octombrie, în poziţiile de la Dobriţa, Rasoviţa şi Ursăţei. Cu vrednicie şi cu durere pentru ţară se băteau flăcăii Olteniei. Era în acele neuitate zile când bavarezii au fost zdrobiţi, risipiţi şi fugăriţi pe toate văile şi măgurile munţilor.

La 12 octombrie, la amiază, batalionul domnului căpitan Bădescu ocupa înălţimea Tufaia, şi lupta începu îndată cu un inamic de trei ori mai numeros decât ai noştri.

Noi ne ţineam bine, povesteşte sublocotenentul M. Vulpescu; duşmanii atacau cu putere. Vedeam în juru-mi soldaţii îndârjiţi şi aţâţaţi cercându-şi necontenit baionetele.

Tunul bubuia ca o darabană uriaşă şi gloanţele

piuiau ca nişte gângănii deasupra noastră.

Aveam în plutonul meu soldaţi tari şi neînfricoşaţi. Mă puteam bizui pe ei. Îi cercetam cu ochii, îi îmbărbătam; ei îmi răspundeau zâmbind, îşi dădeau capelele pe ceafă şi se grămădeau asupra armelor, împroşcând moartea în liniile inamicului. Observ că unul, cel mai bun, Tudor Pecingină, lipsea. Întreb pe şeful lui de secţie:

— Unde-i Pecingină?

— Trăiţi, domnule sublocotenent, e dus în patrulă cu caporalul Mischie.

— L-ai trimis tu?

— Domnule sublocotenent, s-a cerut el singur. M-a rugat chiar; zicea, că el vrea să-şi facă un gust, să ia pipa lui Ianoş.

— Bine.

Am început a râde, urmărind toată linia de foc care scăpăra în nouraşi uşori, repede risipiţi.

— Domnule sublocotenent! Domnule sublocotenent! mă strigă deodată sergentul. Vine Pecingină.

În adevăr, din încreţitura unui dâmb, de după nişte tufişuri, venea cu soldatul, cu Mischie şi cu patrula. Râdea vesel cu toată gura, şi când mă văzu începu să se scarpine sub capelă, cum îi era obiceiul.

— A adus bavarezi! zise sergentul.

Într-adevăr, cei opt oameni mânau în dosul crestei şaptesprezece nemţi cam uluiţi şi speriaţi.

— Ce-i, Pecingină? îi întreb eu pe soldat.

— Păi, domnule sublocotenent, eu m-am dus cu domnul caporal Mischie, după Ianoş. Ce să fac? Pe dânşii, băieţi! Dă cu puşca, dă cu pumnul – mai omorâm, mai fugărim; pe aceştia-i prindem şi vi-i aducem plocon, trăiţi, domnule sublocotenent!

— Bine, Pecingină, cu tine nu se-ntovărăşeşte românul degeaba. Eşti om de ispravă!

— Am noroc la vânat, domnule sublocotenent, îmi răspunde râzând soldatul. N-am dat peste Ianoş, mi-a ieşit în cale Friţ. Parc-am ştiut. După ce i-am prins, am şi început a întreba: „Bă! Pe care-l cheamă Friţ şi mi-a răspuns unul. – „Uite-l: cel cu capul mare şi cu nasul roş!” Nici nu se putea să-l cheme altfel, domnule sublocotenent.

Soldaţii întorceau capul spre el zâmbind. Asta era specialitatea lui Pecingină de la începutul campaniei: vânătoarea. Nu era zi lăsată de la Dumnezeu să nu iasă el în poteci şi ţiitori, cercetând, pândind şi adulmecând pe inamic.

Umbla în primejdie ca peştele în apă şi pasărea în văzduh.

— Eu ştiu c-am să mor, domnule sublocotenent, zicea el cu nepăsare; dar vreau să cad cu vrednicie, ca un voinic. Bunicu-meu a fost pandur al Vladimirescului. Pe iarbă verde, domnule sublocotenent, şi cu faţa la cer! Să-mi îngheţe ochii aţintiţi către Dumnezeu!

Căuta moartea.

În ziua de 13 octombrie, după ce am schimbat

poziţia de la Tufaia, Pecingină nu răspunse la apel. Întreb pe caporalul Mischie:

— Ce s-a făcut Pecingină? Unde-i?

— La vânătoare, ca de obicei, domnule sublocotenent. A plecat la Laleşti, cu patru camarazi. Zicea că are o datorie către Ianoş. De atunci nu s-a mai întors.

— O fi căzut, mă băiete.

— O fi căzut, domnule sublocotenent. De două luni îşi bate joc de moarte… A înfruntat-o în fiecare clipă. A străpuns atâţia duşmani cât nu le mai ştiu sama. Le-a pierdut şi el socoteala, i-a lovit unde i-a găsit: în post, în patrulă, în şanţurile lor, la un loc, rătăciţi… prăpăd a făcut, domnule sublocotenent. Acum i-o fi venit şi lui vremea şi rândul…

Caporalul Mischie vorbea astfel, însă nici el singur nu credea ce spune. Nu credeau nici ceilalţi camarazi. Nu credeam* nici eu în moartea celui mai vrednic soldat al plutonului.

Dar Pecingină nu veni nici peste noapte.

În ziua de Sfânta Paraschiva, începurăm lupta de la Racoviţă. Şi pe când făceam o recunoaştere la aripa stângă a vrăjmaşului cu plutonul, deodată, într-o vâlcică, la poale de pădure, găsii pe Pecingină.

Căzuse în adevăr. Sta cu spatele pe pat de iarbă şi muşchi, cu ochii sticloşi spre albastrul cerului, cu faţa solemnă şi severă. Sângele cursese râu din el prin multe răni şi se aşternuse

în juru-i ca o pânză de purpur.

Dar nu era singur. Şase bavarezi zăceau în juru-i. Patru erau morţi, fulgeraţi: unul cu capul zdrobit, trei străpunşi de baionetă. Doi erau răniţi de moarte, stăteau încovrigaţi, gemeau şi nu se mai puteau târî.

Unul din aceştia îngăima româneşte. El ne-a spus trudindu-se că ei şase au vrut să facă prizonier pe soldatul căzut. Dar n-a vrut să se predea. A sărit ca o fiară. Cu o bucată de stâncă a zdrobit unuia capul. Cu baioneta şi cu patul puştii a doborât şi pe ceilalţi.

— Aşa om n-am văzut niciodată, zicea rănitul cu trudnic glas. L-am lovit, a rămas în picioare. Îi curgea sângele din răni, el urla şi se bătea cu noi. Am căzut cu toţii: a căzut şi el, dar cel din urmă.

Soldaţii, în juru-mi, ascultau în tăcere. Multora le erau ochii umezi de lacrimi.

Pecingină îşi dormea somnul din urmă pe iarbă verde, cu faţa la cer, aşa cum voise. M-am descoperit. L-am salutat fără niciun cuvânt. Apoi, fără să vreau, mi-am ridicat privirile în sus, acolo unde părea că se uită şi el. În fundul cerului curat, departe, se rotea lin o acvilă regală cu aripile întinse. Părea o cruce plutitoare pe undele înălţimilor… Şi, încet-încet, se ridică sus, tot mai sus, până ce se mistui deodată tainic şi fără de urmă.

A apărut în *România*, *1917*, nr. 34,7 martie, p. 1,2; în volumul *File sângerate*, 1917; în *Opere*

(*Povestiri*), 1970, voi. 21, p. 517 – 521.

ORDONANŢA

În valea Uzului, într-un rând, în zori-de-ziuă, mă pregăteam de atac cu compania.

Eram pe-o vreme posomorâtă de toamnă, în zilele acelea când ne istoveam pe graniţă stând bulziş pretutindeni în bătaia puhoiului.

Noi aveam săpate adăposturile pe-o costişă ponorâtă, lângă o poiană. În vale scânteia un fir argintiu de apă şi dincolo stătea Ungurul în vizunii. Toată ziua bătea din două mitraliere, de-mi era lehamite. Parcă ieşeau la sfadă două muieri rele. Din când în când s-amesteca ş-un tun de dincolo de dealul lor, c-o bubuire adâncă şi surdă. Cum îl auzeau, mitralierele porneau mai hărţăgoase. Răspundea una subţirel şi iute de la noi. Şi câteodată porneau şi puştile de pretutindeni ca o pârâire neîntreruptă de vreascuri, şi răspundeau strigătele sălbatice ale oamenilor, cu prelungi ecouri în văi.

Zile după nopţi şi nopţi după zile petreceam aşa. Fagii îşi troieniseră frunza şi prin cetina neagră trecea vântul de toamnă ca o susurare de ape fără hodină. Prin poiana pustie, câteodată, când lucea slab luna şi era linişte, treceau ce. Voi, alinaţi o clipă de spaima care cuprinsese împărăţia lor. Păreau siluete fantastice, zările de ceaţă uşoară... De obicei, nopţile erau negre şi

ungurii veneau la atac prin întuneric… Era o larmă, o nebunie de focuri de armă şi de explozii de granate, – o încordare aprigă în necunoscut, în beznă… Oamenii singuri atuncea, totdeauna trezi şi obişnuiţi cu noaptea, ieşeau la baionetă şi zvârleau îndărăt umbrele acelea de groază.

Aşa de zece zile petreceam încordat şi frământat. Rareori puteam aţipi la postul meu, în capul oaselor, rezemându-mi fruntea pe braţul stâng, cu dreapta pe carabină.

Şi într-un rând, în zori, mă pregăteam să ies iar, cu oamenii mei, spre stânga ungurilor. În vale, asupra părăului. Se ridicase peste noapte o punte lăptoasă.

Cu harta pe genunchi, mă sfătuiam încet cu sublocotenentul meu. Sergenţii în picioare, în jur, ascultau. Era un fel de solemnitate tainică şi cenuşie.

Tocmai isprăvisem, când ordonanţa mea, *domnu' Iordache*, îşi făcu loc cu umărul şi-mi înfăţişă ceaiul. Eu cuprinsei teica. – şi el nu lipsi să-mi atragă luarea-aminte obişnuită cu glasu-i protector:

— E fierbinte, domnule locotenent!

Apoi, nalt, slab şi mustăcios cum era, se uită de sus la mine, atent, şi dădu din cap c-un fel de grijă. Îi întrebai:

— Ce te uiţi aşa lung la mine, domnule Iordache?

— Mă uit –, domnule locotenent, îmi răspunse

el părinteşte; căci nu te-ai ras tocmai de la Vinerea Mare; de zece zile!

— Ei, ce să-i faci, domnule Iordache? Aşa vine împrejurarea. N-avem vreme!

Sergenţii se uitară unul la altul zâmbind. Mai auziseră şi ei asemenea dezbateri între mine şi-ntre „moşneagul meu”; căci Iordache Păun era leat vechi, din rezervă.

— Ştiu eu, domnule locotenent, vorbi Iordache serios; dar omului bărbierit îi şade mai frumos. Pare mai tânăr.

— Pesemne ai înţeles, domnule Iordache, că mergem la bal!

— Am înţeles, domnule locotenent. Am eu aşa *idee* că trebuie să fii cu grijă, hrănit şi curat: c-apoi atuncea te ocoleşte!

Ştiam acuma că Iordache Păun, dădaca mea, avea părerea că acea tainică, teribilă şi nevăzută Moarte, pe care n-o numea nimeni, dar la care toţi ne gândeam, – are predilecţii ascunse şi protejează cu hotărâre anume oameni, în furtuna care ne purta ca pe frunze de toamnă… Bărbieritul meu, indispensabil după părerea lui, venea deseori în dezbatere, şi cam în acelaşi chip… Alăturea cu asemenea grijă ordonanţa mea nu uita şi pe celelalte, pentru el tot aşa de importante. Printr-însele el aşezase asupra mea o adevărată epitropie. Îmi ţinea nu numai socoteala rufelor, ci şi a mâncării, şi a banilor. Ţinea să mă convingă să nu fumez decât cincisprezece ţigări

pe zi. Mormăia îngrijorat când jucam *pocher*, într-un ceas de răgaz. Îmi dovedea că la război omul trebuie să mănânce mult şi să bea bine, şi-mi punea totdeauna înainte un praznic întreg. Mă priveghea totdeauna de aproape cu ochii lui negri, cu obrazul serios pe care stăteau zbârlite ca de vânt două mustăţi groase şi ţăpoase de culoarea mătasei uscate de porumb.

— Trebuie să te razi! hotărî el cu gravitate.

— Bine, îi răspunsei eu. Întâi să ne facem datoria şi pe urmă ne bărbierim. Acuma nu mai este vreme!

El dădu din cap cu îndoială. Totuşi se resemnă. Întrebă

— Atuncea pe la ce ceas?

— Apoi poate pe la nouă să fim gata, domnule Iordache.

— Am înţeles! încheie el cu linişte.

Pe urmă, înălţând fruntea, se uită la pâcla munţilor şi la nourii din urmă, de pe ţară. Clătină iar din cap. Mai avea ceva de spus:

— Are să ploaie, domnule locotenent. Să-ţi aduc pelerina.

Fără să aştepte hotărârea mea, se întoarse în loc, coborând în moşiroaiele noastre întortochiate. Iar eu, încă o dată, lămurii celor din juru-mi ordinele.

Când sergenţii, solemni, cu ochii întunecaţi de umbra ceasului de primejdie, trecură la unităţi, – ridicai ochii şi privii mişcat pe mititelul şi

sprintenul meu sublocotenent. Îi strânsei mâna, – ne sărutarăm de despărţire. Ca totdeauna în faţa atacului, un bolnav sentiment de jertfă, de dragoste nemărginită pentru Moldova noastră, îmi umplea pieptul ca un zăgaz de lacrimi abia stăpânit. Aşteptai un scurt răstimp pe gânduri, clădind cu imaginaţia episoade fierbinţi, în care mă urmăream cu inima bătând. Pe mine însumi. Apoi, când vânt al zorilor începu a mâna pâcla peste capetele oamenilor mei tăcuţi, mă ridicai şi dădui semnalul.

Pe nesimţite ieşirăm din adăposturi.

În văile noastre era linişte. Numai de pe alte meleaguri, de departe, ca de supt pământ, vibrau tunete.

La părăul din vale, între tufari, cercetaşii noştri dădură peste o patrulă de honvezi. Un foc de armă rupse tăcerea, îndată simţii înspre şanţurile inamicului mişcare. Cum nu eram departe, dădui semn de grabnică înaintare, – şi toată compania izbucni într-o larmă grozavă.

Eram încă în perioada când făceam războiul naiv, cu asalturi cinstite, îndârjite şi eroice. Urcam stâncile în ploaia de gloanţe, ne opream scurte răstimpuri, şi iar porneam cu sunet.

Pâcla începu să se risipească. Cele două mitraliere prinseră a clămpăni.

Din nourii vineţi de la răsărit porni a cerne ploaie. Îmi aduc aminte că primele picături le simţii pe fruntea fierbinte când tocmai priveam

spre sublocotenentul Ionaşcu, băiatul meu cel mititel, cum, căţărat între muchi de stânci, cu plutonul după el, lua o poziţie prielnică.

Îndată, ca prin farmec, simţii pe cei din faţa mea slăbind. Instinctiv oamenii mei aplecară baioneta şi zvâcniră într-un ultim avânt. Văzui căzând în jurul meu: unul, trei, cinci. Cădeau scurt, răsucindu-se în loc. Ceilalţi, cu buzele întredeschise, cu ochii mari, se duceau suflând pripit şi furtunos…

Ca într-un vis roşu, îmi bătea în auz furioasă clămpăneala mitralierelor. Nu mai eram stăpân pe mine; eram purtat înainte printre ţiuituri şi zvâcnituri stranii. Printre zigzagurile, căderile şi salturile oamenilor mei, printre buturugi, peste bolovani, prin gropi de obuze, treceam ca furat de o putere străină. Ţipete, urale, pârâiri de arme, bătaia tunului. Ca o vedenie îmi tremură pe dinainte privelişti, – până ce, gâfâind, mă oprii la şanţurile inamicului.

— Fug! I-am răpus! strigau sergenţii. În jurumi oamenii îşi scoteau din cap capelele şi se ştergeau de sudoare. Sublocotenentul, aproape, se uita la mine râzând şi trăgea spasmodic dintr-o ţigară. Iar din nouri ploua tot mai des şi mai rece.

Au să se întoarcă! observă apoi ofiţerul, zvârlind ţigara şi venind către mine.

În adevăr, honvezii încercau să se întoarcă, cu ajutoare; dar ei nu ne mai puteau surprinde, cum îi surprinsesem noi.

Începu o luptă de împuşcături îndelungi. Tunurile se întărâtară peste culme şi obuze începură a se sparge în apropierea noastră. Oamenii trăgeau din adăposturi eu linişte şi prindeau să întoarcă şanţul. Trimisei agenţi de legătură spre companiile din dreapta şi din stânga şi la artileria noastră. Apoi mă apucai să-mi scriu raportul către batalion.

Atunci simţii lângă mine silueta naltă a lui Iordache şi-i auzii glasul liniştit.

— Trăiţi, domnule locotenent, plouă. E greu de scris.

Aşezaţi-vă întâi bine pelerina pe umeri.

— Da’ ce, domnule Iordache? Mi-ai adus pelerina?

— Am adus-o; de ce să n-o aduc?

— Te-ai ţinut după noi?

— M-am ţinut. Am adus şi briciul, ca să te bărbiereşti, tr Cum se poate?

— Apoi aşa ne-a fost vorba. Nu te-ai ras de zece zile: de la Vinerea Mare.

— Vra să zică, tu umblai printre gloanţe, după noi.

— Umblam, de ce să nu umblu? Era opt ceasuri jumătate. Ştii, când eşti cu toţii, la iureş, e altfel… Aşa, umblam singur şi auzeam ţiuind gloanţele ca albinele şi-mi pocneau deasupra capului şrapnele… Se făcuse inima-n mine cât un purice.

— Vra să zică ţi-a fost frică? întreb eu mirat.

— Se-nţelege că mi-a fost frică. Da” vedeam că plouă şi trebuie să-ţi aduc pelerina. Pe urmă mă gândeam că, după ce se mântuie toată *daravela*, la ceasul nouă, trebuie să mă înfăţişez aici cu briciul, că mai mult de zece zile nu te pot suferi nebărbierit. Da de frică mi-a fost, ce să zic?

— Te temi de moarte, domnu’ Iordache?

Ordonanţa mă privi lung, cu ochii lui gânditori. Îmi răspunse:

— Nu, asta nu. De ce să mă tem de moarte? Mai mult decât o viaţă nu sunt dator.

— Aşa-i, dar te gândeai la nevastă şi la cei patru copii.

— Da, mă gândeam. Uite briciul şi soponul, adăugă el cu blândeţe, c-un fel de condescendenţă către un frate mai mic, care nu înţelege toate câte sunt pe lumea asta. Te aşezi colea, pui oglindioara într-o cotruţă, ca să n-o spargă vreun glonte, şi te bărbiereşti frumos. Eu mă duc să chibzuiesc ce mâncăm pe ziua de azi!

Soldaţii din preajmă ascultau convorbirea asta fără să zâmbească. Iar domnu’ Iordache, serios, ieşi din adăpost prin ploaie, printre explozii de obuze, şi porni la afacerile lui cu linişte.

Nu. Ştiu de ce de-atunci, după mărturisirea lui simplă» până ce-a căzut sfârticat de un/obuz în Poiana Linului, am simţit în faţa ochilor lui adânci oarecare încurcătură. Noi aveam se vede despre eroism păreri pe care omul meu nu le cunoştea deloc.

A apărut în *România*, 1917, nr. S8,11 martie, p. 1; în volumul *File sângerate, 1917*; în *însemnări literare* nr. 27,1919; în volumul *Frunze-n furtună*, 1920; în *Opere* „1956, vol. 6, p 424 – 430.

PLANUL LUI DULHAN – Era către mijlocul lui noembrie, – în zilele cele cumplite când năboiau duşmanii ca apele prin toate strâmtorile munţilor. Şi mă aflam cu regimentul 50 de infanterie pe lângă Dragoslave, într-un loc căruia îi zice Valea Cârstel. Acolo erau pripoarele arse de brume şi cruşite de sânge. Se băteau oamenii în pustietăţi, supt colţii muntelui Pietrosul, Pe poteci pe care nu le călcaseră din veacuri bătrâne decât ciobanii cu căciuli de oaie, se arătase „limbă străină”, cum ziceau năcăjiţii noştri soldaţi. Şi tunurile treziseră vechile singurătăţi; le ţineau deştepte zi şi noapte, într-o bubuire înfricoşată, al cărei profund fior trecea din stâncă în mine.

— Când îmi plecam fruntea istovită de vegheri şi trude pe aspra cremene…

Eram cu compania mea îngropat în coborâşul văii. Troieneau vânturile de toamnă peste noi frunzarele c-un foşnet de mâhnire. Şi pâciele de sară parcă intrau şi-n sufletele noastre: căci viaţa ce-o duceam, între cer şi râpă, între necunoscuturi. Între ţiuiturile gloanţelor, sub zvâcnirea necontenită a tunului, era mai mult o nelinişte înfrigurată.

Şi eu şi trupa, de săptămâni nu ne dezbrăcasem. Din trecutul cel fericit, moale şi

îmbelşugat, ieşisem deodată violent şi pentru totdeauna. Căzusem parcă într-un infern al trudei fără somn.

Duşmanii erau foarte aproape, între, zimţii suri ai muntelui. Apăruseră într-o dimineaţă rece, într-o bruscă învălmăşire de granate şi focuri de armă, şi se tupilaseră în vecinătate.

Îi vedeam: erau oameni blonzi, cu ochii trişti, nedumeriţi parcă de furtuna care-i smulsese de la căminuri şi-i îmbulzise în aceste pustii depărtări. Ca ascultând de impulsiuni mecanice, se mişcau spre noi, se zbăteau în descărcările armelor şi mitralierelor, şi se prăbuşeau îndărăt când chinuiţii noştri oameni ieşeau cu baionetele, – contraatacând cu mohorâtă mânie.

După crude jertfe, se lipiră de stâncă istoviţi, aşteptând alte valuri, din urmă. Trudiţi, vegheam şi noi, observându-i, în zilele acele de răpciune, scurte şi de coloarea brumei. Vegheam şi-n lungul nopţilor reci: patrulele se şupureau ea sălbăticiunile, necontenit, dincolo de şanţuri.

Oamenii noştri simţeau cu disperare că în curând vom fi covârşiţi. Ş-atunci îndârjirea îi purta Spre lovituri de îndrăzneală. Împingeau recunoaşterile de noapte până în şanţurile nemţilor şi uneori lăsau să cadă în sfaturile lor granate, care clipeau aprig, izbucneau şi umpleau prăpăstiile de un fel de muget fioros. După asemenea isprăvi, împuşcăturile pârâiau toată noaptea şi tunurile cele mari începeau lătrături

fantastice de dihănii nevăzute şi enorme ascunse în cotloanele munţilor.

Între oamenii aceştia mâhniţi şi îndrăzneţi aveam acolo pe unul – Dulhan. Era un soldat prost, lat în umeri, cu ochii blajini, cu obrazul ars de soare. Vorbea încet, umbla moale, bălăbănindu-şi mâinile mari, – nişte labe bătătorite şi negre, cu degetele noduroase.

Toată ziua sta ţicnit, fumându-şi capetele de ţigară, într-o cugetare adâncă. Sara, mâinile-i uriaşe începeau să se frământe în juru-i, ca nişte gângănii străine de el… îl întrebai într-un rând:

— Ce tot te foieşti? Ce cauţi întruna, Dulhan?

El îmi răspunse, cu ochii înainte, ţintă, spre „limbile străine”:

— Mă uit la dânşii, domnule locotenent, şi le pregătesc oleacă de nuntă pe la noapte…

Între noi şi nemţi se ridica o colibă mare de semduri – *o odaie*, cum îi spuneau oamenii din văi. Din ascunzişul ei deseori clămpănea spre noi cu răutate şi îndârjire o mitralieră. Patrulele de noapte încercaseră atacuri mute asupra *odăii*; nu izbutiseră însă să facă vreo ispravă. Nopţile erau oarbe, locurile priporoa. Se capcăni pândeau la fiecare pas: drumul spre *odaie* era un fel de cale a morţii.

— Domnule locotenent, îmi zise Dulhan, tot stau eu şi mă chitesc cum am face cu căţeaua ceea a neamţului. Fel şi chip mă gândesc. *Mitraliera* ceea îi aşezată pe cale neîntoarsă. Cum să fac s-o

prindem?

— Dulhan, îi zic eu: cu puţintel curaj toate se pot face.

— *Coraj este*, domnule locotenent, îmi răspunse soldatul cu vocea-i groasă; dar aicea se vede treaba că trebuie ş-o leacă de *glaciori*. Au pornit împotriva ei, domnule locotenent, mulţi oameni de la ne!: şi-au lăsat acolo capetele. Acu o săptămână s-a dus şi dus a fost domnu' sergent Danţuş. Era om viteaz, domnule locotenent. Păcat de dânsul! Eu, ce-aş putea face, la asta mă gândesc. Planuri n-am. Da poate m-or lumina într-o noapte Dumnezeu şi Maica Domnului!

Cu mâinile-i bătătorite tot mângâia şi rânduia lângă el trei granate mari, lungăreţe.

— Dulhan, fii cuminte şi bagă de samă… îi zisei eu cu prietenie, părăsiindu-l.

El se ghemui în şanţ, cu fruntea încreţită şi cu ochii aţintiţi, eu obişnuita-i înfăţişare amărâtă.

Noaptea se scurse cu tresăririle obişnuite, cu focuri de armă şi cu bătăi spărioase de tun. În zori, amorţit de frig şi nesomn, tocmai mă pregăteam să fac obişnuita inspecţie pe linia santinelelor, când zării pe Dulhan lângă postul de comandă.

— Ce-i Dulhan? De unde vii?

— Domnule locotenent, vorbi el amărât; am cercat, dar degeaba! Dacă n-am eu carte, aşa ca, un domn ofiţer, să mă uit pe hartă şi să fac un plan… Iaca, mi-am pierdut noaptea degeaba. Aşa

mă chinuiesc de – o mulţime de vreme. Mergeţi pe linie, domnule locotenent?

— Da”.

— Merg şi eu cu dumneavoastră.

— Bine, Dulhan, haidem.

— Da, domnule locotenent. În astă dimineaţă, urmă el, a dăruit Cel-de-sus o pâclă aşa de deasă, că-şi dă neamţul cu degetele-n ochi. Aşa-i de deasă că poţi s-o tai cu *baineta*... Astă-noapte, străluceau stelele ca luminările. De asta n-am putut face nimica. Acu mi se pâre că s-ar putea face ceva, dar ştiu eu ce? Dacă nici acu nu m-apropii de *odaie*, apoi mai bine mă făcea maica un mânz şi mă mânca un lup!

Pe când el încă vorbea stăpânit, pornirăm cu luare-aminte în lungul liniei. Dulhan se ţinea la stânga mea, spre inamic, cu puşca sub braţ. Nu vedeam nimic. Străjile răsăreau deodată înainte-ne, ca din pământ.

— Uite, domnule locotenent, îmi şopti deodată Dulhan; aici este un brăduţ rupt. Pe-aici am trecut noi, drept azi o săptămână, cu domnu’ sergent Danţuş, la *odaie*. El râdea şi spunea câte-o drăcie. Câţi nemţi şi unguri călcase el, domnule locotenent, să am eu atâtea oi, aş fi om de samă, domnule locotenent, şi m-aş alege *dipotat*... Dar i-a fost scris să-l muşte şi pe el căţeaua. Nu s-a mai întors. Totdeauna viaţa noastră-i în mâna lui Dumnezeu. Nu-i aşa, domnule locotenent?

— Aşa-i, Dulhan.

— De-aceea şi eu, domnule locotenent, umblu prin războiul ista fără teamă. Cum mi-i scris. Sărac, amărât şi trudit, pot cădea oricând subt o tufă. Cine să-ntrebe de mine? junde-i Dulhan? Nu mai este Dulhan. Trec ceilalţi şi el rămâne. Pot să pier oricând şi la mine-n sat, în Vrancea, poate n-ajunge nici numele. Dar dacă Dumnezeu vrea să-mi mai văd nevasta şi copiii şi să mă-ntorc la sărăcia mea, nu se prinde glonţul de mine, domnule locotenent, cum nu se prinde nuca de perete. Pân ce-a zice Dumnezeu *destul*, trebuie să năcăjim şi să ne facem datoria!

Vorbind aşa încet, prin pâcla deasă a zorilor, soldatul coti, se depărtă de mine şi se îndreptă cu linişte spre *odaie*.

Deodată se opri şi păru a asculta, atent. Mai făcu vreo câţiva paşi, iar se opri ascultând; apoi se întoarse către mine:

— Domnule locotenent, îmi şopti el, întinzându-se spre mine, cu mâna pâlnie la gură; sunt nemţi la *odaie*. Îi aud cum desprind scânduri. Rebegesc săracii, şi le trebuie foc.

Îndată, în adevăr, se auziră desluşit pârâituri de scânduri rupte şi desprinse. Oamenii dindărătul meu, din şanţuri, se ridicaseră pe creste şi se apropiau. Zgomotele din pâclă parcă-i aţâţau şi-i îndemnau într-acolo.

— Trăiţi, domnule locotenent, şopti repede Dulhan, dumneavoastră aţi ieşit fără armă. Luaţi-o pe a mea.

Îmi întinse arma. Şi pe când eu stam încă la îndoială, el trecu repede spre zgomotele înteţite.

— Ne trebuie un prizonier, Dulhan, strigai eu înăbuşit. El îmi făcu semn de linişte cu mâna, şi se întoarse atent spre *odaia* nevăzută.

— Nu ştiu cu ce plan să-i iau… mormăi el şi se scarpină năcăjit la ceafă. Soldaţii trecuţi peste creste se ţineau în dosul lui.

Deodată o suflare de vânt rece veni din văgăunile munţilor, la la o comandă perdeaua de negură se dădu la o parte de peste coliba de scânduri. Soldaţii duşmani, dezarmaţi, rămaseră parcă în aer. Lepădară scândurile; braţele le căzură. Priveau cum pâcla luneca, cum descopere pe Dulhan şi pe tovarăşii lui.

Cu capetele aplecate înainte, cu ochii holbaţi, priveau spărieţi şi nehotărâţi. Dulhan, care era ca totdeauna chinuit de ideea unui plan, – tresărind, puse mâna la geantă şi trase pânea.

— Măi *lohan*! strigă el c-un fel de prietenie; iaca o pine, măi lohan! Lucru rar în ţara voastră. Na pine, măi!

Şi, hotărât, trecu spre nemţi cu pânea întinsă. Străinii şovăiau încă. Dar la vederea oşteanului singur şi dezarmat, se hotărâră pripit. Se repeziră ferindu-şi unul altuia braţele. Din cei zece care erau la colibă, doi ajunseră întâi la Dulhan şi-i răpiră pânea din mână, parc-ar fi încleştat-o cu ghearele. Când se întoarseră aceştia, ceilalţi îi primiră între piepturi, şi mână multe începură a se

zbate, aproape cu duşmănie, în jurul pânii lui Dulhan.

În sfârşit, din pânea îmbucătăţită începură a muşca hulpav cu toţii, întorcând peste umăr zâmbete largi şi prieteneşti către Dulhan. Unii se scotoceau prin buzunări şi scoteau ţigări, – făcând şi ei la rândul lor semne spre noi:

— *Cigaretten*! *Cigaretten*!

Dulhan, deodată, sprinten, păşi spre ţigări. Le primi, râzând, apoi prinse a frământa cu limba, răsunător, o vorbă străină:

— Faer! *Faer*! Şi adăugi româneşte: Scoateţi, bre, careva o drăcie cu *benzin*…

Şi făcu semne, ca şi cum ar fi scaparat.

În acelaşi timp, aplecându-se fulgerător printr-o spărtură a colibei, apucă ceva şi trase cu hotărâre. Avea nuşcări rupte, grabnice şi sigure. Scoase mitraliera şi o împinse către ceilalţi oameni, care se apropiau şovăitori.

Dar nemţii isprăviseră de înghiţit bucăţile de pâine. Cei care scoaseră „drăciile cu benzin” le cufundară repede înapoi în buzunare şi, îndemnându-se cu strigăte scurte şi guturale, se năpustiră la Dulhan.

Mitraliera făcuse picioare. Iar Dulhan rămăsese singur, învălmăşit. Eu, de la locul meu, puşca n-o puteam întrebuinţa. Îmi socoteam soldatul pierdut. Îi strigai aproape fără voie:

— Nu te lăsa, Dulhan!

— Da’ nu mă las eu, domnule locotenent, îmi

răspunse el foarte natural, îndesându-şi c-o mişcare bruscă pe ceafă căciula de oaie. Şi, dintr-odată, tresărind năprasnic din liniştea lui, se scutură de cei care-l atinseseră şi începu a-i lovi cu pumnii lui uriaşi.

Fiecare lovitură dărâma. Era o privelişte comică, în cercul de negură. Unii, loviţi după cap, îngenuncheau. Alţii, năvălind din nou, se prăvăleau în dreapta şi-n stânga lui, loviţi când cu umărul stâng, când cu cotul drept. Şi mâinile-i negre aveau mişcări fantastice, – parcă erau nişte ghioage cu rădăcinile răşchirate. Năvălitorii rămaseră zvârliţi îndărăt ca nişte lucruri netrebnice. Scuturându-se şi mârâind ca un zăvod, Dulhan se trase pe potecă, spre mine.

Cei căzuţi în tină se ridicau într-o rână şi priveau după el cu spaimă şi cu mirare. Cu larmă, alţii se năpustiră spre şanţurile lor, intrară în ceaţă; şi îndată izbucniră împuşcături. Gloanţe ţiuiră în juru-ne, pe când Dulhan mă împingea rânjind la adăpost, printre cei care târâiau gâfâind mitraliera.

Pregătindu-şi o ţigară din cele dăruite, soldatul îmi Zise cu oarecare mândrie, făcând cu ochiul spre „limbile străine”:

— Ei cred c-aşa merge: tot cu puşcă şi cu şurubării. Acu văd că trânta dreaptă-i mai bună, că-i pe dreptate!

IU)

Deodată păru a înţelege că toată afacerea asta

a fost un plan de război, şi se aşeză întunecat şi serios la locul lui.

— Mi-a venit aşa, dintr-odată, domnvde locotenent, grăi el zâmbitor. Aşa a vrut Dumnezeu să le iau *catolnicilor* căţeaua!

Cu ochii pe mâinile-i bătătorite, tăcu neputând să mai deie nicio lămurire.

A apărut în *România*, 1917, nr. 48,2,1 martie; în publicaţia *România Mare*, *Foaia voluntarilor români în Franţa*, Paris, II, 1919, nr. 28 şi în *însemnări literare*, 1919, nr. 25 cu titlul „Dulhan”; în volumele *File sângerate*, 1917 şi *Frunze-n furtună*, 1920 – cu titlul „Planul lui Dulhan”; în *Opere*, 1956, vol. 6, p. 416 – 423, cu titlul „Planul lui Dulhan”.

MANDACHE SACAGIUL

O interesantă povestire a domnului sublocotenent de rezervă Ţipoaia Vasile din Regimentul 9 infanterie.

Când am plecat de la regiment, aveam, fireşte, în batalionul nostru tot flăcăi unul şi unul: tari în năcaz şi semeţi în faţa morţii. O veche prejudecată însă – de multe ori îndreptăţită – ne făcea să ne uităm cu oarecare îndoială la câţiva din camarazii noştri. Unii erau negustori din acel vechi neam care se zice că are o ciudată respingere pentru câni; alţii erau dintr-o nobilă viţă, înrudită chiar cu faraonii egipteni, mai cu samă prin coloarea pielii… Comandantul nostru căuta să întrebuinţeze pe cei din categoria aceasta mai mult la servicii în

dosul frontului… „Fiecare cu ale lui”… zicea el zâmbind.

Asta ar explica de ce pe Mandache Stan, camarad cam brunet, l-a însărcinat să care apă luptătorilor noştri. I-a încredinţat o saca mare de zinc pusă pe două roate şi i-a dat în primire o iapă blândă şi ascultătoare, care să poarte sacaua. Balana lui Mandache, aşa-i ziceau toţi iepei, iapa balană, şi sacagiu! în coloarea ceaunului. Amândoi se înţelegeau bine şi-şi făceau cu credinţă datoria.

Am trecut Carpaţii. Camarazii, după ce-şi astâmpărară setea la popasuri, începeau eu felurite glume şi împunsături împotriva sacagiului. Ba că apa-i neagră de-o bucată de vreme, ba că Balana pare mai albă de când umblă în tovărăşia lui Mandache. Ţiganul zâmbea şiret şi avea răspunsuri potrivite la toate.

— Hei, ofta el; apa-i cum a lăsat-o Dumnezeu, dar se tulbură şi se cătrăneşte când o bea unul ce nu ştie să mulţămească pentru o facere de bine!

— Dar cu Balana cum merge, Mandache?

— Merge bine, măi frate-meu…

În sfârşit, veni şi ziua când batalionul nostru primi botezul sângelui.

Mandache avea ordin să stea cu sacaua într-un anume loc, îndărăt. Dar lupta se înfierbânta în defileu; s-auzeau pocnetele neîntrerupte ale armelor şi mugetul tunului. Ţiganul cugetă că în asemenea fierbinţeală e nevoie să-şi aline setea fraţii lui c-un strop de apă; şi porni foarte liniştit

cu Sacaua spre linia de luptă.

— Haide, Balano, zicea el, să ducemapă la fraţii noştri.

Balana, dând din cap, începu a păşi liniştită pe minunata şosea care suia ca o panglică curată pe sub coastă.

— Apă curată şi rece de izvor… urmă Mandache. Păcat că n-avem şi nişte chisele de dulceaţă.

Balana întorcea capul şi-l privea, ca şi cum voia să-i spuse că-i pare şi ei rău de asemenea lipsă, dar n-are ce-i face.

Cum mergeau aşa cei doi tovarăşi cu sacaua prin defileu, în drept cu Turnu-spart, deodată începe a băbăi eu repeziciune o mitralieră.

— Stăi! zise Mandache.

Balana se opri. Sacagiul îşi aplecă carabina, întoarse piedica de siguranţă şi se dădu după saca. De-acolo începu a cerceta împrejurimile. Era după un bun adăpost. Mitraliera nemţească clămpănea şi gloanţe izbeau zincul şi ricoşau zbârniind.

Balana căzu. Se zbătu între hulube şi rămase nemişcată. Lui Mandache i se făcu negru înaintea ochilor. Crâşuind din măsele şi pomenind mulţi sfinţi din calendar, îşi scutură capul, îşi holbă din nou privirile, şi descoperi deodată mogâldeţe întunecate care se mişcau sus, pe ruine, la depărtare de trei sute de paşi.

Atunci puse lin puşca la ochi. Trase un foc,

două, trase tot încărcătorul. Peste surpăturile zidului, ca la o comedie, se dădu de-a tumba o megudeaţă, apoi încă una şi iarăşi una. Mitraliera amuţi. Mandache pândea de după saca. Linişte. Atunci, cu mâna pe trăgaci, sacagiul ieşi din adăpost; privi cu jale spre Balana, care încremenise pe-o coastă cu ochii ei blânzi, sticloşi şi îngheţaţi; şi, ca scăpat dintr-un arc, se repezi spre Turnul-Spart.

Ajunse în scurt. Acolo găsi, între surpăturile de bolovani, trei „bavarezi” morţi şi mitraliera amorţită în poziţie, cu banda de cartuşe trasă numai pe jumătate.

Împinse cu piciorul pe inamici în râpă, luă în spate mitraliera şi coborî la vale. Când ajunse în şosea, iată un automobil pufăind şi împrăştiind fum. Mandache se opreşte. Se uită. E un automobil de-al nostru. Atunci mergem mai departe 1

Da. Dar în automobil e domnul general, care dă poruncă de oprire.

— Stai! Ce-i cu tine, băiete?

Mandache puse mitraliera jos şi salută, scurt.

— Trăiţi, domnule general, eu, soldatul Mandache Stan, ducând apă cu sacaua la camarazi, am fost bătut cu focuri de *mitralieră*, care văzând m-am pus în poziţie de apărare, împuşcând pe inamic şi luându-i *mitralieră*.

Atunci domnul general întrebă în amănunte, se uită la poziţie, înţelege cum a fost împrejurarea

şi bate pe umăr pe oştean.

— Bravo, Mandache, eşti om vrednic. Mai întâi primeşti 100 de lei premiu. Al doilea, cincisprezece zile concediu…

— Trăiţi, domnule general… atât poate răspunde Mandache, şi rămâne încremenit în faţa domnului genei. 1 ca o stană de piatră.

După două zile l-am întâlnit pe Mandache la Câineni. Fumând ţigări de lux, cu flori la capelă şi puţintel cam vesel.

— Tot îs buni şi *beirbarezii* la ceva… îmi zice el clipind din ochi. Şi pe obrazu-i de abanos se ivi zâmbetul şiret.

— De ce, Mandache? Pentru că te-ai făcut cu concediu şi ţigări?

— Aş! Nu! am mai fumat eu şi altă dată ţigări; dinte-club”. Dar acuma s-a văzut că suntem şi noi buni să ne luptăm în linia întâia…

Căci şi *noi*, domnule sublocotenent, ne iubim cu durere pământul nostru care ne hrăneşte!…

Mandache şi-a făcut concediul. Când s-a întors, a intrat în foc şi a luptat cu o deosebită vrednicie o bucată de vreme. Apoi, într-o luptă fierbinte, pe când întrebuinţa patul puştei împotriva barbarezilor lui, a căzut rănit, ca un viteaz.

De atunci l-am pierdut din vedere.

A apărut în *România*, 1917, nr. 64,8 aprilie, p. 1; în volumul File *sângerate*, 1917; în *Opere* (*Povestiri*), 1970, voi. 21, p. 52252G.

LA COTA 536

Într-o zi se înfăţişează la redacţia noastră un oştean de pe front, – din locul cel sălbatic, unde urlă tunurile morţii. Ohi bine legat şi sprinten, cu mustaţă bălaie şi zbârlită, cu obrazul ars de spulberul iernii. Priveşte drept, cu ochii cenuşii, vorbeşte apăsat şi hotărât. Schiţează gesturi energice cu mini aspre şi bătătorite de lucrător.

— Eu, în vremea păcii, am fost la Arsenal, lămureşte el. De loc sunt din Munţii Apuseni. Mă cheamă Valeriu Suciu şi-s nepot al lui Avram Iancu.

Îl privim cu oarecare neîncredere. El zâmbeşte cu fală. Are toate documentele, de asta nu trebuie să se îndoiască domnii. Lată-i „Virtutea militară” pe piept; iată-i foaia din care se vede că a sosit într-un concediu de treizeci de zile „ca răsplată, pentru fapte de bravură…” Iată şi situaţia lui… Are patruzeci şi şase de ani…

— Cum, patruzeci şi şase de ani? Ai dumneata patruzeci şi şase de ani?

— Am, zice el dârz, dar ştiu că nu se cunoaşte. Sunt încă tânăr. M-am bătut alături de leaturile cele mai proaspete.

Da. A intrat voluntar în armata Ţării la începutul campaniei. A luptat la Flămânda, la Braşov, la Predeal, la Bălării, la Buda-Cornet, în munţii Vrancei, în toate colţurile tragice unde vârtejul a năpustit pe copiii nefericitului nostru pământ. I s-au umplut ochii de flăcări în noaptea

aceea fierbinte când sunau pretutindeni, până-n hotare, clopotele şi trâmbiţile…

— Ş-atunci m-am hotărât să-mi pun viaţa pentru neamul nostru.

— Şi te-ai bătut în toate părţile?

— M-am bătut. Am câştigat cu puşca galoanele de subofiţer. Eu am făcut multe. Eu sunt aşa, cam într-o parte! Şi-şi flutură lângă tâmple degetele răşchirate.

Într-adevăr, acest moţ are în el ceva bizar şi eroic. Din povestirea-i colorată, presărată cu provincialismele munţilor lui de naştere, simţesc în el un suflet furtunatic.

un amestec de vanitate bărbătească şi ură împotriva duşmanului vechi.

El (…) are o socoteală. El pe aceşti duşmani i-a adulmecat din prima zi. I-a pândit cu ochiul, a dat în ei eu puşca, i-a urmărit în cotloanele munţilor. El pentru asta a trăit, el de asta a fost născut. Toată suferinţa bătrânilor din moşi-strămoşi a trecut înveninată în sângele lui şi i-a întărit mâna bătătorită şi aspră de lucrător.

Simţeam, privindu-l şi ascultându-l, o înfiorare stranie. Prin dibăcia lui ca conducător de detaşamente, prin execuţia hotărâtă şi fulgerătoare, prin imaginaţia diabolică, – parcă ieşea de-a dreptul din veacul al optsprezecelea, din sângeroasa pâclă a haiducilor răzbunători.

Fiind în regimentul 3 C, din Divizia 12-a. În poziţia care se cheamă Poiana Nicoară, în Putna,

în noaptea de

10 spre 11 fevruar, 1917, a trecut la cota 536 şi, A furat un neamţ din post” aducându-l întreg în liniile noastre, „pentru informaţii”.

Iată povestirea acestei curioase isprăvi.

Comandanţii noştri, zice moţul, au dat poruncă: trebuie un om viu de la inamic! Era în vremea unor zile moarte, când *ceilalţi* se pregăteau şi abia se aşezau, şi generalii de la noi aveau nevoie de „limbă…”

— Cine izbândeşte s-aducă neamţu, e cinstit şi răsplătit. Care se prinde?

— Ce-mi trebuie răsplată? Ştiam eu că asta e treaba mea.

— Trăiţi, domnule căpitan, mă duc eu s-aduc neamţu. Eu sunt specialist!

Căpitanul zâmbeşte:

— Bine, Valerie, să te duci, dar să nu fie numai din gură.

— A, îmi pare rău, domnule căpitan… Uite fir alb în mustaţă. Uite 46 de ani. Când spun un cuvânt, trebuie să-l împlinesc. Aici e vorba de onoare. Eu dacă n-aduc neamţu, nu mai pot trăi, trebuie să mor; poţi pune să mă împuşte, domnule căpitan. Numai să-mi daţi voie să-mi aleg eu oamenii. Mie-mi trebuie lucru *fain*, bătut frumos cu ciocanul…

Domnu’ căpitan n-a avut ce spune; m-a lăsat în voia mea.

Bine. Mi-am ales oamenii. Mi-am făcut, cum se

zice, o patrulă tare. Adică mi-am ales nişte feciori voinici şi hotărâţi. Mie care cârâie şi tuşeşte nu-mi trebuie. Care târâie piciorul, să se ducă-n treaba lui. Mie-mi trebuie pasere omenească. Mie-mi trebuie om nebun, ca mine. Mie-mi trebuie pe viaţă şi pe moarte!

Ne pregătim iute. Şi cum iese noaptea din codru, trecem din ascunzişurile noastre la răţelele de sârmă; şi, de-acolo, prin tufe, prin râmături de obuze şi cotloane, către bârlogul nemţilor.

Tăia vânt ascuţit şi opcina muntelui începea să scuture nea. Stăm noi la sfat într-un cuptor de râpă şi le spun aşa feciorilor:

— Noi, copii, mergem la neamţ muţeşte. Mergem prin trei locuri, aşa cum o să vă împărţesc. Voi, – cu ochii la mine, şi ascultaţi de semnul meu. Noi trebuie s-ajungem unde trebuie ş-acolo văd eu ce facem. Dinainte tiu se poate şti niciodată.

Şi le hotărăsc eu toate; ne facem cruce, şi ieşim pe omăt. Eu prin mijloc; ceilalţi ca umbre, legaţi cu ochii de mine.

Aşa trecem prin locuri tari şi ne căţărăm cu baioneta pe-un pripor oblu. Mă opream, cercetam, iarăşi porneam. Nemţii nu căzuseră de mult acolo, ş-acuma îşi întăreau poziţia. M-am atins de linia întâia ş-am ocolit-o. Ne-am strecurat ca şerpii într-a doua. Acolo-i mai multă linişte şi mai puţină pază.

Să vedem, ce facem?

Vântul se umfla în vifor şi aducea cu sunet ţurţuri mărunţi de gheaţă. Vra să zică, de unde vine vântul? Vine de la noi, de la răsărit. Bate străjile nemţeşti în ochi şi le sileşte să-şi vâre nasu-n cojoc.

Fac semn ştiut. Caporalul Ludoşanu cercetează cu foarfecele franţuzesc răţelele de sârmă. Încă nu erau întinse. Zăceau, valuri-valuri, în zăpadă. Prizonierii lucraseră la ele o vreme; murmurul lor îl auzisem noi ca un bâzâit din ascunzişurile noastre şi din poteci. Acuma se retrăseseră îndărăt, şi viscolul cernea şi se zbătea în pustie linişte…

Trec, cu tovarăşii. Trebuia să păşim ca mita, căci omătul scrâşnea. Iei tufă de fag, dincolo pilc de brăduţi. Rămân lângă ele străjile mele şi eu mă fur ca o umbră pe apă până la tranşeea duşmanului. Ascult: pace. Cobor două trepte, intru în şanţul de comunicaţie. Acuma nu mai am grijă. Acuma sunt la ei acasă.

M-apropii de uşa bordeiului. S-auzea înăuntru grăind nemţeşte. Bine. S-aude. Neamţ este. Dar cum îi scot eu afară?!

Ies din şanţ. Îmi aduc oamenii sub malul de ţarină, şi-mi vâr mustaţa în urechile lor. Iată cum facem. Sunt trei bordeie cu trei plutoane. Se zăresc uşile; se văd hogeacurile. Ne strecurăm câte unu! la hogeaeuri şi le slobozim pe coş câte-o granată. Asta are să-i tulbure ş-are să-i scoată ca pe viermi afară. Noi luăm ce ne trebuie şi ne

ducem.

Bun plan. Repede ne rânduim, şi scoatem granatele. Dar de dincolo de bordei, din şanţ, straja s-a ridicat de la pământ în cojoeu-i mare, ca un urs, ş-a întins gâtul ascultând.

Din adăpostul unde sta ferit de viscol, a simţit ceva. Noi ne lipim de umbră ca-ntr-un fulger.

Acuma planul se schimbă.

Fruntaşul Leca Mihai era la dreapta mea. Îi fac semn să fie gata.

Santinela face câţiva paşi; înalţă capul; nu vede nimic. Cu toate acestea are îndoieli. E singur; noaptea-i vicleană. Se-ntoarce către uşa bordeiului şi strigă pe nemţeşte. Eu limba lor o înţeleg.

— Herr Frederic! Ieşi puţintel afară. Numai o clipă. Vino până la postul de observaţie.

A, asta-i bine. Tocmai asta-mi trebuie mie.

— Leca Mihai, suflu eu fruntaşului printre palme; tu nimica alta să nu faci. Când l-oi atinge, numai să-i pui mâna-n beregată: să nu *gârâie*... Staţi frumos şi fără grijă, că vânatul vine el singur la noi.

Aşteptăm un răstimp. Aud tuşind pe *Herr* Frederic. A ieşit la aer tare. Apoi întreabă. Santinela răspunde. A auzit ceva; poate i s-a părut; poate nu-i nimic...

Herr Frederic s-a hotărât. Urcă la şanţ, cu foaia da cort încopcită sub bărbie. C-o mână strânge la gât această apărătoare de viscol; cu

cealaltă, ţine arma în cumpănă…

Dar vremea-i aspră. El e om delicat, abia ieşit de la căldură. Şi se grăbeşte. Se ridică pe şanţ, ţupăind mărunt. Se uită la dreapta, se uită la stânga, cu mişcări repezi, şi iar ţupăieşte câţiva paşi. Pare un iepure care-şi caută culcuş.

Pe mine nu mă vedea. Zăceam în umbră. Santinela se liniştise.

— Nu-i nimic, îi strigă cu voce blajină Herr Frederic, întorând îndărăt capul.

Atunci m-am zvârlit eu la el. Când s-a întors şi m-a văzut răsucindu-mă ca să intru-ntr-însul, a tresărit năprasnic şi-a ridicat arma. A vrut să strige. Dar eu îi cale cu puşca mea ţeava dintr-o lovitură scurtă; iar Leca, după poruncă, i-a pus zece unghii în gât, *ca să nu gârâie*…

Scot repede batista. Zic pe nemţeşte:

— Herr Frederic, să nu cumva să ţipi, că aici te belesc.

Îi pun degetul cel mare în osul de sub tâmplă, de deschide o gură cât şura. Li vâr batista între fălci. Îl iau cu dreapta de grumaz, – şi hai la noi!

Ne-am dus repede. În urmă a fost o larmă, prin viscol, – un tremur de împuşcături, un ţipăt de semnale… Noi am intrat în noapte ca-n cenuşă…

Când să ne prăvălim în pripor, îl înşfac pe Herr Frederic, îl sucesc cu genunchiul, îl încleştez, – şi ne-am dus de-a berbeleacul pe coastă, ca „trenul” de la «circ…

Auzeam prin vârtej pe neamţ cum geme din greu. Zicea el în limba lui pesemne: *Mein Gott mein Gott*! dar n-avea încotro: se ducea la vale.

Cum veneam roată spre liniile noastre, patrulele care aşteptau începură a striga:

— Ce este, măi flăcăi? Se vede venind ca o negreaţă!

Eu i acnesc din crăcana neamţului:

— Staţi, feciori, nu puşcaţi că eu-s. Vin cu *acceleraţii*!

În fundul văii, îl ridic pe neamţ. Secumpănea ca bolobocul şi da să cadă în coadă. Îi scot batista. El pufneşte şi fornăieşte, ca de lup.

Zic:

— Herr Frederic, de-acu-i *fiertig*! mergem *langsam*... Eu sunt bărbat galant. Uite-o ţigaretă. (Şi scot tabacherea cu stânga. Cu dreapta îl ţineam de gât.) Ia tu una. Pune-mi şi mie una în gură. Aprinde un lemnuş. Să tragem câte-un fum şi hai la domnul comandant. Are el treabă cu tine.

— Cu mine? se miră holbat neamţul. Apoi începu să se înduioşeze: Ţigaret bun... Român bun...

— Da, da, Herr Frederic, bună ţigaretă, bun român... Dar dacă nu-ţi dezlegi limba, cât îs ei de buni românii, să ştii că-ţi spânzură pielea-n grindă.

— Spunem, spunem... oftează cu amărăciune domnu' *gefreiter* Frederic.

Eu îl împing înainte în scurmăturile noastre. Merg *la* domnu' căpitan cu dânsul. C-o mână îl ţin

de beregată, cu alta salut:

— Trăiţi, domnule căpitan! am adus neamţu îşi gata.

A apărut în *România*, 1917, nr. 72, Ifi aprilie, p. 1 eu titlul „Nepotul lui Avram Iancu”; în *însemnări literare*, 1919, nr. 29 – sub acelaşi titlu; în volumul *File sângerate*, 1917 – sub acelaşi titlu; în volumul *Frunze-n furtună*, 1920 – sub titlul „La cota 536”.: în *Opere*, 1956, voi 6, p 439

445, sub titlul „La cota 536”.

UN VITEAZ

O povestire a locotenentului Eug. Ştefănescu din Regimentul 9 infanterie.

Aveam de străbătut un drum de vreo patruzeci de kilometri pe un viscol de nu se vedea înainte-ne la zece paşi. Vântul ne ardea faţa cu biciuiri de foc. Caii de la sanie, nişte roibi deprinşi cu toate năcazurile, înaintau greu, dar sileau pe cât. Puteau, săracii. Pe părul lor promoroaca se prinsese ca 3 spumă îngheţată.

Umblam printre dealurile ondulate din nordul Moldovei, printre păduri bătrâne cufundate sub domnia albă a iernii. Drumul ne părea din ce în ce mai greu şi aşteptam un popas, cu sălaş cald şi un pahar de băutură fierbinte.

Ajungem în sfârşit. Trimitem caii la hodină şi ovăs. Degeraţi, intrăm într-un local de jandarmerie.

Se ridică de la o masă, unde scria, un jandarm înalt» cu spiîncene stufoase umbrindu-i ochii şi c-o

mustaţă enormă roşie. Avu onoarea să ne salute, după obicei, şi ne împinse câte un scaun. Ne întrebă de unde venim, încotro mergem şi ne informă dacă n-am dori să bem un ceai. Era, cum se vede, un om cu întrebări geniale.

Cum ieşi să se intereseze de Această nobilă băutură, observai într-un colţ, în umbră, aşezat pe-o lădiţă, un soldat care se silea să se salte din locul lui. Voia să ne salute, însă nu putea. Un picior îi era aproape zgârcit, şi drumul lung, pe vremea rea, îl vlăguise peste samă.

Îi făcui semn să rămâie la locul lui. Mă privi cu doi ochi plini de vioaie strălucire. Obrazu-i bronzat, cu toată suferinţa şi truda, oglindea un suflet plin de energie.

Mă apropiai de el; îl privii cu prietenie. Intrarăm îndată în vorbă.

— Ai fost rănit?

— Da, domnule locotenent.

După un răstimp de ezitare, urmă:

— Am fost până ieri într-un spital. Acuma sunt trimis la alt spital, „de convalescenţi, în Botoşani. Aştept aici să treacă o sanie, să m-agăţ şi eu.

7 – Şi unde ai fost rănit?

— Am fost rănit în cinci locuri, domnule locotenent.

— Ai cinci răni?

— Cinci.

— Cum aşa?

Faţa deodată i se rumeni uşor şi ochii îi

scânteiară. Îi dădui o ţigară. Şi-o aprinse şi începu să-mi povestească.

— Apoi… eu am luptat la Oituz. Era prin luna lui noembrie şi era o vreme cum nu se poate mai potrivită, cu cerul îmbrăbădit de nouri şi fără vânt. O vreme liniştită de toamnă.

Toată noaptea săpasem la tranşee. Când veni peste noi ziua albă, începurăm a ne învârti ca guzganii prin găurile noastre pândind pe duşman. Care cum scotea capul, pac! îi triimiteam răvaş dulce pentru lumea cealaltă…

Către prânzişor, începu a bate artileria lor. Bine – las-o să bată. Noi ne vedem de treburile şi pregătirile noastre.

Se sparge o căldare nu departe de mine. Scurmă ţărână, împrăştie fum şi m-ajunge o schijă la braţul stâng. Nu-i nimic, – pot merge ş-aşa înainte. Bine că-s picioarele sănătoase.

Dar se sparge încă un obuz cu zgomot grozav, şi iar îmi umplu sufletul de fum şi de putoare. O ţandără îmi retează vârful urechii.

— Ce vârful, observai eu; după cât văd, ţi-a luat jumătate…

— Ce să fac? zic: de văzut văd, de mers pot merge… Hai înainte cu toţii!

Şi pe când artileria noastră începea a trage cu mare strălucire, de râdea inima în noi, văzând ce se petrece la inamic, punem baionetele şi ieşim ca fantasmele din gropile noastre.

Facem un salt; ne oprim într-un întâi adăpost.

Foc groaznic curgea asupra noastră… Hai mai departe! Ne ridicăm. Un glonţ îmi plesneşte în picior. Aud: pic! în cizmă, – pot merge? Da. Atunci hai înainte. Pâc! alt glonte în genunchiul stâng. O zgârietură… înainte! încă un salt. Şi răpăiala de puşti şi mitraliere, şi muget de tun, – şi din urmă veneau ai noştri cu baionetele, ca valurile…

Încarc şi trag. Petrec un încărcător, două. Rana din genunchi începe să mă înţepe. N-are a face. În tranşeele nemţeşti observ mişcare înfrigurată şi Pregătiri de retragere.

Atunci izbucneşte ura – de la noi – ca tunetul! Şi se prăvălesc şirurile noastre cu baionetele sclipind; inamicul fugea, parcă-l ducea un vânt rău către pustie…

Vreau să mă reped şi eu, căci un fior aprig mă fulgera din creştet în tălpi. Piciorul mi-a înţepenit însă. O bombă se sparge iarăşi în dosul meu la zece paşi şi-mi smulge arma din mână, făcându-i bucăţi condacul…

Ce fac eu fără armă? încep să strig: „Măi băieţi, eu nu mă mai pot purta, daţifni o armă… să le trimit şi eu de aici veste despre sănătatea mea”…

Atuncea s-au apropiat de mine brancardierii şi m-au luat cu targa.

Când mă duceau, am băgat de samă că eram plin de sânge, care curgea din toate rănile.

Asta-i… Pe urmă m-au dus la spital… Şi mi-au dat domnii ofiţeri carte.

Scociorându-se într-un buzunar, scoase o carte poştală, pe care mi-o întinse cu un zâmbet de mândrie şi vanitate copilărească.

— Poftim, cetiţi aicea.

Luai cartea: ceţii: „Viteazului nostru camarad – amintire din 10 noembrie 1916” – şi dedesubt erau iscăliţi un colonel, un maior şi alţi zece ofiţeri.

Eu ceteam. Rănitul dădea din cap, aprobând.

— Săracii! murmură el când ceţii numele ofiţerilor; cine ştie câţi au căzut dintre ei!

Şi rămase cu ochii aţintiţi în gol, cu gândul la camarazii lui şi la crunta vijelie de la Oituz.

A apărut în *România*, 1917, nr. 85,29 aprilie, p. 1; în volumul *File sângerate*, 1917 în *Opere* (*Povestiri*), 1970, voi. 21, p. 50 (i-FLOAREA UPIEI

Îmi scrie un prieten de pe front.

S-a încheiat codrul şi-au venit solii primăverii pe undele de lumină. Cireşii sălbatici sunt numai o spumă de floare. Şi-n amurg, când au tăcut tunurile şi se-ntinde pacea ca după o oboseală lungă, din misterioasa tăcere a bolţilor de frunze izvorăsc acordurile privighetorilor.

Pe creste au mai rămas luciri de purpură şi aur. În văi se-ntind uşoare perdele de pâclă. E ceasul liniştii, când din fundurile lor de întuneric şi spaimă ies căprioarele la margini de poieni şi privesc cu sfială împrejurimile, adulmecând vântul. În apropiere e omul, care a adus în paşnica lor sihăstrie viforul morţii…

Dar mierlele cârcâie în tufişuri şi înserarea creşte. Sentinelele trec de schimb. Se aprind în locuri adăpostite focuri. Ofiţerii îşi părăsesc săiaşurile şi se adună un ceas la taifas. Vorbesc cu oarecare melancolie despre o cafea imaginară, fumează câte o ţigară privind în gol, şi deodată, când adie un vânt plin de răsuflarea parfumată a florilor, multora îi se umplu ochii de lacrimi.

Niciodată, – niciodată nu ne-am închipuit că ni-i aşa de dragă ţara aceasta a strămoşilor noştri. Cu amătăciune şi cu durere o iubim. Suntem ai ei ca brazii codrilor şi ca florile dumbrăvilor. Suntem legaţi cu morţii trecutului şi cu crudele suferinţe ale altor veacuri. Şi o iubim în amărăciunile de azi cu o pasiune mai tare decât moartea.

Cam în jurul acestor sentimente şi idei se învârtese convorbirile noastre, până ce încep a ieşi stelele din strunga cerului… Atunci vine pe nesimţite un artist al nostru de la compania IV, care şi-a purtat lăuta la Praid, Jiu şi Olt, în furtunile celor patru vânturi, şi ne cântă încet, în surdină. Un cântec bătrânesc care ne place nouă:

„Frunză verde de pelin.
Tu străin şi eu străin.
Hai în codru să trăim…”

După ce-şi suspină cântecul şi tace, începe cineva a spune ceva despre ţara îngenuncheată şi cotropită de străini. Ş-atunci ne oprim, şi ascultăm parcă murmurul depărtărilor… Duşmanul e aproape, îl ştim, îl simţim, îl vedem zilnic şi-l

împungem câte puţin. Dar în sufletul nostru *ceva* aşteaptă… Este ceva grozav, ce n-am cunoscut până acuma. Veninul a picurat clipă cu clipă în noi ca într-o cupă a urii, şi s-a închegat răzbunarea pe care o aşteptăm cape o poruncă a lui Dumnezeu.

— Fraţilor… zice într-un rând unul din tovarăşi, pe întuneric, nu ştiu ce am, nu ştiu ce simt… Trebuie să mă răzbun pentru câte am suferit şi să mor… în mine a crescut floarea de sânge a urii…

Acest aspru clor al răzbunării şi al morţii ridică parcă înainte-ne o zare solemnă de linişte, de pace şi de izbăvire. Fără el existenţa noastră n-ar mai avea nicio raţiune…

A apărut în *România*. 1917, nr. 91,5 mai, p. 1; în volumul *File sângerate*, 1917; în *Opere*, (*Povestiri*). 1970. Voi. 21, p 52752 fl.

JERTFELE

Sara părăsisem laşul, c-un automobil harnic. A doua *zi* intram în peisagiul munţilor „cu inima strânsă de urste presimţiri.

Auzeam tunul, depărtat şi neîntrerupt., spre Groze. Şti Pe şoseaua învăluită în pulberi răscolite, treceau întruna coloane de muniţii. Necontenit le ajungeam din urmă. Soldaţii asudaţi, arşi de soare, cu piepturile descoperite, se cumpăneau liniştiţi şi tăcuţi pe cai. Rămâneau în urmă, în aureola pulberilor; şi automobilul meu fugea înainte, cătră alte ştraguri cenuşii, cătră campamente de artilerie ori de provizii, poposite

la umbra unei dumbrăvi, către şiraguri de infanterie cu oameni cu ochi înfriguraţi, încovoiaţi adânc sub greutatea raniţei…

Mă apropiam repede de cuptorul bătăliilor din iulie

1917. Trebuia să găsesc brigada colonelului Bama. În zori-de-ziuă aflasem că e angajată, subt o bruscă şi înfricoşată presiune a inamicului. Şi presimţiri e mele luau fornie. În Iaşi, în ceasul plecării, veştile de pe front erau (îngrijitoare. Din informaţii de la aliaţi, se vedea că în aceste strâmte şi întortochiate coborâşuri ale munţilor, inamicul împingea rezerve puternice, cu disperare, cu hotărârea de a străpunge cu orice preţ. Din ştirile fulgerate din cealaltă parte a continentului şi prinse de staţiile noastre de telegrafie fără fir. – se vedea că prietenii stau la îndoială asupra rezistenţei noastre. Era o chestie de zile, poate de ceasuri.

Deşi lumea îmbulzită în Iaşi nu ştia nimic de aceste lucruri, deşi gazetele aveau note foarte încurajatoare, totuşi ceva nehotărât. Tulbure, dureros, plutea pretutindeni, – şi cu această dispoziţie de suflet a Capitalei plecasem eu.

În adevăr, bătălia de la Oituz-G-rozeşti, în lungul munţilor, părea că a ajuns la un punct culminant. Cu cât mă apropiam mai mult. De pâcla albastră a codrilor de sus. Cu cât simţeam mai aproape pulsaţiile înfrigurate de tun ale frontului, cu atât se înmulţea furnicarul omenesc, pe toate

potecile, în toate cotloanele: cai, tunuri, chesoane, bucătârii, cuptoare, – şi acelaşi şi acelaşi soldat asudat, ars de soarele lui iulie, cu obrazul tras şi ochiul sumbru…

Curând simţii c-am ajuns la o linie care nu se putea trece. Eram lângă un sat pustiu, ars şi dări mai de obuze de toate calibrele. Pe culmea care suia repede de la râpa unui părău erau nevăzute baterii de artilerie care tunau neîntrerupt spre depărtările de unde năboia inamicul. Un ofiţer cu cască cenuşie mă privea zâmbind, pe când îi lămuream scopul venirii mele, şi se arătă gata să mă întovărăşească până la postul de comandă al brigăzii.

Încă nu-mi dădeam socoteală unde mă aflu. Curând simţii înainte-mi, în codrii de brad, furtuna proiectilelor duşmane. Văzduhul avea vibrări stranii, fâlfâiri de păsări fantastice în depărtări, şuiere aspre, spargeri zgomotoase şi adânci, înmulţite de ecouri…

Şi din cuibul lor, de deasupra, tunetul copleşitor şi strident al tunurilor apărării…

— Au început de ieri-dimineaţă, îmi zise ofiţerul c-o voce blândă. Au fost zvârliţi săptămâna trecută înapoi, ş-acuma se-ntorc iară. Împing necontenit coloane în cotitura râpilor… Domnul colonel le-a pus în faţă vânătorii noştri…

— Dumneata faci parte din brigada Banta?

— Da. Sunt locotenentul Cazimir. Eu de la începutul campaniei am fost cu domnul colonel.

Am fost rănit, dar m-am întors înapoi…

Pe când vorbea, îl priveam. Era un băiat cu mustăcioara bălaie, subţirel şi firav ca o fată. Avea în ochi şi-n vorbă ceva sfios şi şovăitor, ceva bun şi prietenos totuşi…

— Uite, ajungem la muchie. Postul de comandă e aici.

Când ajunsei sus, mi se împăienjeniră ochii sub năvala sângelui. Pentru întâia oară mă apropiam de un loc unde bântuia vijelia oarbă şi absurdă a morţii… Eram pe un pământ mişcător. Culmea zvâcnea necontenit, tunând. O clipă văzui la câteva sute de paşi, printre brazi, două tunuri în jurul cărora se învârteau repezi oameni cu capetele goale, dezbrăcaţi de tunici şi cu mânicile de la cămăşi suflecate… Fuioare uşoare de fum urmate de trăsnete tresăreau în luminiş…

— Uite domnul colonel… Zise locotenentul Cazimir. Din locul unde-i el, ai să vezi valea.

Dar colonelul Banta era ocupat. Prin ferestruicile vizuinei lui, care schiţau pe lumină două delicate peisagii, din clipă în clipă îşi îndrepta binoclul. În dreapta ţinea receptorul telefonului. Vorbea precipitat şi răguşit, grămădindu-şi în piept barba neagră…

Îl priveam mişcat.

Colonelul Banta era prea cunoscut. Un om mic, uscat şi negru. „Un bandit mic cu barba mare”, – cum îl porecliseră nemţii încă din timpul luptelor celor mari de la începutul campaniei. Era

un om brusc, rău de gură, cam „sărit”, – însă foarte iubit de vânătorii lui…

Cum mă văzu, sări la mine:

— Ce cauţi, domnule, aici? îmi aduci veşti de la Iaşi? Ce veste? Unde-i plicul? Ai scrisori? Ce s-aude printre papugiii dumneavoastră?… Şi-au făcut bagajele? Şi-au pregătit discursurile pentru nemţi? Ce stai aşa? Poftim aici şi priveşte, dacă-i putea să vezi ceva…

Îi înmânai scrisorile şi trecui spre crenel ele adăpostului blindat. Locotenentul Cazimir îmi prezintă în vârful degetelor binoclul. Cu pieptul îmbulzit de bătăile inimii, privii spre văi nedesluşite unde se spărgeau în tălpi de ţărână şi fum obuzele. Nu vedeam mişcarea oamenilor…”

— Vezi ceva? strigă grămădindu-şi barba la urechea mea colonelul. Aşa-i că nu vezi nimica? Acolo, între tufişuri şi râpi, sunt şanţurile noastre. Acolo, de ieri dimineaţă, curg neistovit obuzele. Bat, – de toate calibrele. Scurmă pământul, dărâmă tranşeiele. Îmi îngroapă oamenii. Şi de azi dimineaţă, din ceas în ceas, cearcă coloane austriece să treacă…

Începeam să deosebesc în valea frământată o zonă tulbure, unde izbucneau, pocneau, se învălmăşeau într-un fel de vârtej proiectilele. Priveam acolo cu îndărătnicie. Acolo erau oameni, – erau o mulţime de oameni, cu obrazurile negre şi cu ochii arzători, pe care-i zdrobeau şi-i îngropau exploziile… Acolo erau morminte.

Din clipa aceea ceva chinuitor păru că mă ţintuieşte pe loc. Într-o tulburare bolnavă simţii că în juru-mi şi înainte se desfăşoară un vis de nebunie. Războiul eroic, cu încleştări şi iureşuri, aşa cum eram deprins să mi-l

Ixumpui, îmi apăru ea ceva sarbăd şi copilăresc. Acolo, în vale, mulţimea de oameni era ucisă şi zdrobită fără putinţă de apărare.

Colonelul vorbea la telefon, cu vocea-i răguşită:

— Încep iar atacul? Prin aceeaşi vale? Bine. Fiţi gata cu grahatele. Ţineţi-vă tare, căpitan Năstasă. Am hotărât a. Două companie pentru contraatac…

El vorbea încă; îmi dădea şi mie lămuriri; când simţii deodată că obuzele inamicului vin spre noi. Într-o tragere mai lungă. Şi-ndată, în juru-mi, bateriile îşi înmulţiră trăsnetele stridente.

Către locul frământat şi sfărâmat de obuze, oameni veneau la atac, eu baioneta lucind. Îi vedeam limpede, mărunţi, în valuri… Şi-ntre rândurile lor prinseră a înflori explozii. Unele erau negre, altele cenuşii, – pe altele le colora auriu soarele. Necontenit izvorau dintre unde de pământ şi veneau. Un tremur subţire şi uscat de împuşcături pornise în lungul văii. Deosebeam accentul grăbit şi monoton al mitralierelor. Şi dintr-odată mormintele văii părură a se mişca şi morţii zvâcniră…

— Ies oamenii noştri la contraatac… îmi şopti

blând locotenentul Cazimir.

— Şi-ntre. Tunuri, puşti şi izbiturile profunde ale granatelor, deosebii uralele vânătorilor, – răcnetele vijelioase ale morţilor…”

— Uite, de zile şi nopţi, în lungul munţilor, asta se petrece, îmi zise într-un târziu, cu vocea-i răguşită, colonelul Banta.

În ochii lui obosiţi, pe obrazu-i palid, era întipărită aspră tristeţe. Stătu la locul lui, împovărat, vreme îndelungată, cât ţinu desfăşurarea fantasmagoriei din văi. Simţii într-un târziu o destindere, un sfârşit trudnic şi chinuit… Bătăile tunurilor se răriră, o adiere prinse a mâna pe văi învăluirile de fum şi pulbere. De pe poteci, soseau ofiţeri negri, curieri, agenţi de legătură. Vorbeau repede, c-un fel de bucurie spasmodică. Înţelesei că-n colţul acela vijelia s-a alinat…

Văzui asta mai bine către sară, când tă M şi artileria şi când de pretutindeni începură a răsări şi a roi în jurul meu ofiţeri şi oameni. Auzii pomelnice de morţi, grămezi de oameni anonimi şi nume de ofiţeri. Convoiuri de tărgi cu răniţi se strecurau prin poieni.

Din văi, din păduri, mi se păru că se înalţă spre mine un fel de suflare a morţii. Mi se păru ciudat că ofiţerii strânşi la gustarea de sară în jurul colonelului, vorbeau foarte puţin despre cele petrecute. Ciudat mi se părea, mai ales, locotenentul Cazimir care mânca puţin şi liniştit lângă mine şi sorbea dintr-un păhărel c-un fel de

sfială vinul. Stătea cuminte, cu ochii plecaţi, parcă greşise ceva.

Colonelul, după câteva pahare de vin, se înfierbântă. Înfăţişarea trudită îi pieri; îşi Scutură barba neagră şi privi batjocoritor în juru-i.

— Ei, sunteţi gata? întrebă el. Mână începem de la capăt. Mână atacăm noi, dacă n-or începe *ei* iarăşi, la noapte.

— Domnule colonel, îl întrerupse deodată, de lângă mine, Cazimir; cred că acuma n-o să mă treceţi cu vederea!

Banta se întoarse către el şi-l privi sever. Apoi mi-l arătă cu degetul.

— Dumneata, domnule Ioan, nu ştii ce necaz am eu cu băieţelul ista…

— Domnule colonel…

— Cum? Ce domnule colonel? Să taci din gură! Puşchiul ista, – urmă colonelul c-un fel de răutate, vrea numaidecât să-mi facă pe eroul. Aicea, domnule, nu-i ca la dumneavoastră, unde lumea aşteaptă veştile cu groază. Aicea noi am intrat în împărăţia morţii. Stăm cu semnele de identitate la piept şi aşteptăm… Aşa fiind, chiar băieţelul pe care-l vezi în fiecare zi caută pe dracul!

Ofiţerii zâmbeau: nu prea păreau surprinşi de izbucnirea colonelului.

— *Aista-i* om? strigă iar Banta. Uită-te la el!

— Cazimir îşi plecase nasu-n farfurie.

— Aista-i duduie: menit să stea în ietăcel. Nici soarele să-l-ardă. Nici vântul să-l bată! Ştii

dumneata de ce s-a apucat, toamna trecută, când ne frământam cu ungurii? Aveam nevoie ele ofiţer pentru o recunoaştere. Întreb: cine vrea să se ducă? însărcinare primejdioasă! între alţii, iâtă-l şi pe dumnealui., cu mâna întinsă, parcă venise să ceară ceva de pomană... Că. Se duce el! Şi se ruga aşa de frumos şi de

dulce.

— Cine? tu? Cine te-a făcut pe tine ofiţer? Şi-l răsucesc, să văd dacă n-are încă cumva basma la spate... Fugi încolo, Ţincule, pesemne că ţi s-a urât cu viaţa! t El, că domnule colonel aşa, că domnule colonel pe dincolo, că numaidecât vrea să se ducă.

— Bine, du-te, dar să dea dracu' să te întorci fără ispravă, c-ai păţit-o!

S-a dus. Eu, drept să-ţi spun, eram îngrijorat. Au să-l plângă *neneaca* şi surorile...

— Dar îl văd că se întoarce, îmi aduce raportul, – şi prizonierii... Bine, duduie, zic, brava ţie! Şi ce mai ai de spus?

— Nimica, domnule colonel. Să mă trimiteţi la spital, că m-au împuşcat!...

Da ştii ce rană avea? Mă mir cum se ţinea pe picioare. Tunica lui la piept era scoarţă de sânge!

A stat două luni în spital. Pe urmă iar a venit pe capul meu. Şi-ntr-o zi – că iar să-l trimit în recunoaştere.

Şi iar mi-a venit rănit. Iar l-am trimis la spital.

Acu s-a întors de-o săptămână. Şi de-o

sătpămână se ţine de mine să-l trimit şi pe el unde-ai văzut dumneata astăzi. El zice că acolo vrea să se ducă. El nu vrea să stea lângă *mamaia*, să cetească romanţuri; el vrea să se bată. Eu ştiu ce să fac cu el?

Colonelul, zbârlit şi supărat, bău încă un pahar de vin, pe când ofiţerul cel firav nu ştia parcă unde să se ascundă de ruşine.

— Acu, a treia oară, să ştii că n-ai să te mai întorci! sfârşi colonelul, ameninţându-l cu degetul.

Băiatu' tăcu, dar în ochii lui surprinsesem o hotărâre şi-o îndărătnicie neobişnuită.

Abia atunci înţelegeam deplin ce se petrecuse peste zi. Înţelegeam nesomnul şi suferiniile, cumplita răbdare, ciudata stăruinţă a miilor de oameni pe colţul acela de pământ bântuit de suflarea morţii; înţelegeam sufletul nou care ieşise la suprafaţă din rezervele bietei fiinţi omeneşti…

Fireşte, locotenentul Cazimir a căzut peste două zile, la cel dintâi atac. Ţăranii colonelului Banta l-au adus, galben, liniştit pentru totdeauna. Şi parcă se sfiau să-l atingă cu mâinile lor mari şi noduroase.

Colonelul îl privea sever, frământându-şi în palmă barba neagră. Şi. Alte târgi, cu sute, cu mii de căzuţi treceau prin poienile munţilor, – pe când în vale celelalte jertfe stăruiau în furtună cu aceeaşi îndărătnicie.

A apărut în *România*, 1917, nr. 107,21 mai, p. 1, sub titlul „Domnişoara”; în *însemnări literare*

nr. 24,1919, sub titlul „Domnişoara”; în volumul *File sângerate*, 1917, sub titlul „Domnişoara”, iar în *Frunze-n furtună*, 1920, sub titlul „Jertfele”; în *Opere* voi. 6,1956, p. 446 – 454, sub titlul „Jertfele”.

OTRAVA

Soldatul Ţipa Gheorghe sta înaintea noastră şi ne aţintea cu ochi rotunzi, negri, înţepaţi de două ace de lumină. Era o arătare: un trup uscat şi istovit, în zdrenţele uniformei. Obrazul negru şi dureros era ars de vuituri, geruri şi suferinţe. În glasul lui trudit parcă gemea un accent de îndârjire şi de ură. Toată strălucirea primăverii, care vibra în jurune cu miresme de flori, freamăt ele frunzare şi de lumină de aur, trecea peste el ca peste o stană de piatră: ochiul lui Ţipa privea numai înăuntru şi-n trecut, la crunta lui durere.

Abia căzuse din depărtate locuri, între şanţurile şi vizuniile noastre, în faţa liniilor nevăzute ale duşmanului, într-o zi prin excepţie liniştită şi moartă. Blândeţea lui april ne umplea tuturor sufletele ca de un abur de melancolie şi de doruri nedesluşite. În răgazul acesta de-o clipă al chinuitelor noastre ceasuri, soldatul fantomatic sosit din teritoriul ocupat părea un sol al mustrării şi al crudei aduceri aminte.

— Cum am scăpat din linia lor, prin mlaştinile Dunării, nu m-am mai oprit pân-aici. Eu pot să zic aşa, domnule maior, că vin de pe ailaltă lume…

— Tu eşti dintre prizonierii căzuţi astă

toamnă?…

Da, trăiţi, domnule maior, – eu am căzut pe

Argeş. Şi de-atuoeea nu mai am răgaz şi odihnă…

Ne privirăm în tăcere. Ochii celor cu familii rămase dincolo erau umezi. Chinuitor, ca o înţepătură în inimă, tresări în mine amintirea tragicei noastre retrageri, viitoarea sură a disperării ş-a morţii…

— Trăiţi, domnule maior, începu a povesti întunecat. Soldatul; Noi ne băteam zi şi noapte pe Argeş. Nu ne schimba nimeni, nu ne sprijinea nimeni, mâncare n-aveam Ne băteam cu toate liftele, – şi Tot la *bametă*… Aşa vorbeam *noi* î: n de noi că să ne batem până ce murim. Aluneca s-a prăpădit săracu’ regi meniu nostru. Au murit domnii ofiţeri. Pe mine şi pe alţii ne-au prins. Nu vedeam nimic şi nu mai puteam de trudă.

Nici nu ştiu cât am stat aşa. Ştiu numai că, băteau tunurile necontenit. Într-o vreme, m-au luat şi m-au dus Era o zi urâtă, cu ploaie de toamnă. Am mers pe o şosea; pe urmă m-au băgat într-un canton. Acolo erau ofiţeri de-au lor (…) i-am cunoscut.

Se uită unul ţintă la mine şi grăieşte româneşte:

— Din ce regiment eşti?

Îi spun. Se vedea scris şi pe capelă.

— Unde-i comandantul brigăzii voastre, ş-al diviziei?

— De unde pot pentru ca să ştiu eu? Nu ştiu!

— Răspunde, bre. Altfel ştii ce te aşteaptă. Te punem, lângă zidul cantonului şi te-mpuşcăm.

— Da, zic, împuşcaţi-mă. Eu nu ştiiu treburile oştilor an lui ne. Eu sunt un biet soldat: mi-am făcut datoria; alia» u ştiu. De-acum sunt. În voia lui Dumnezeu!

M-au mai întrebat una, alta. Eu nu ştiam nimic. Eram aşa de flămând şi de trudit, încât, cugetam că mai bine m-ar linişti c-un glonte.

Dac-au văzut el că sunt prost, m-au lăsat. M-au luat soldaţi de-ai lor. Bărboşi, şi m-au dus înapoii, cu alţii de-ai noştri…

Ne-au dus aşa, ca pe-o turmă. Ani răbdat de foame. M-am plecat ş-am băut apă din ploaia strânsă în făgaş la marginea drumului. Răcneau la mine când nu mai. Puteam merge, mă înţepau cu *baineta* şi mă ghionteau cu condurul. Mergeam aşa şi gemeam în mine cu obidă: parcă-mi era. Sufletul în cătuşe… Şi mă uitam numai pe sub capelă la bărboşii care ne duceau…

A dat Dumnezeu ş-am poposit. Ne-au aruncat de departe, în noroi, câte-un codru de pâine uscată. Bine, gândeam; sunt prizonier, trebuie să rabd. Rodeam în colţii câneşti codrul de pâine şi mă uitam în jurul meu. Era un sat mare – şi ardeau într-o margine casele, şi muierile se boceau, cu palmele la (împle… *Rumâni* porneau cu carăle eu boi, în rechiziţie… Soldaţi de-ai *lor* umblau de la praguri şi luau ce le trebuia… Ieşeau femei în

bătături şi se rugau, cu mânile-ntinse. Ei râdeau, vorbeau tare unul la altul, făceau cu ochiul şi apucau pe-femei de mânică… Văd un om de-ai nostru, care vine la ei dârz şi se pune pentru muierea lui. Atuncea l-au dărâmat ia pământ şi l-au bătut cu cizmele. Aşa, – mă gândeam – face soldatu în ţară străină: pradă, ruşinează, ucide… Cin. E-1 poate opri? Şi mă uitam eu, domnule maior, şi tăceam şi mă gândeam la satul meu, şi la gospodăria mea. Şi înghiţeam venin şi strângeam din fălci de simţeam cum îmi scârţâie şi-mi ţiuie oasele capului…

Ne-am ridicat ş-am mers mai departe. Şi iar ne-am oprit… Şi tot oaste străină vedeam, cită frunză-n codru. Şi coloane îmbulzite, şi tunuri mari… Şi ţara se dezbrăca şi lepăda tot ce-avea, domnule maior. Era inima-n. Mâine neagră şi rea ca zgura. Şi mă gândeam întruna şi pâhdeam cum aş putea eu să mă dau într-o parte, prin învălmăşeală. Eu numai pentru un gând mai trăiam. Dacă mă prind şi mă omoară, tot atâta e… /

Ş-aşa, domnule maior, cum mergeam din foc în loc şi făceam popasuri şi iar porneam, şirag lung ele prizonieri, a vrut Dumnezeu ca să ne fie drumul prin părţi cunoscute, nu departe de locul meu…

Pe asta am înţeles că-i un semn, şi trebuie să îndrăznesc. Am închis ochii şi m-am jurat în inima mea.

Ş-aşa s-a făcut într-o sară, când treceam prin pădurea de la Merişor. Acolo este o poiană care se eh lamă a Berbecului, cu ascunzişuri, cotloane şi râpi foarte bine cunoscute mie. Şi când am ajuns în poiană, la izvor, începea să se amestece întunecimea cerului cu a pădurii. M-am desprins de convoi şi m-am dat pe după un fag şi m-am lăsat cu o nălucă într-o râpă.

Au mai cercat şi alţii. Au. Început împuşcături. Străjile s-au răspândit pe urma fugarilor. Eu mergeam pe potecile fiarelor, şi, prin întunecime, ţineam drept către satul meu, ca cerbul către izvor.

Ş-am nemerit, domnule maior, în sat la noi, către miez de noapte.

Erau în margine coloane de muniţii; caii ronţăiau fân în conoveţe; şi zăream santinele prin întunecime…

Am intrat de-a dreptul prin grădinile oamenilor; am trecut prin şanţuri, prin mărăcinişuri şi drăcilă. Era ca-n vremea nopţilor tinereţii, când băteam potecile dragostei: da acu nu mai aveam animă-n piept, ci un ghem de spini, domnule maior.

Şi deodată străbat în umbra streşinei, la casa mea. Şi mă opresc, fără răsuflet.

Dumnezeu a orânduit aşa: acum văd. Când mi s-au limpezit privirile, zăresc o umbră la colţul casei. Ş-aud scâncind copii… M-apropii, pun mâna. Un trup zvâcneşte, un glas stins cearcă să

ţipe. Cunosc glasul. Era muierea mea. Sta sub peretele casei, cu copiii strânşi de dânsa ca lipitorile.

— Nu striga, Marie; eu sunt!

— Vai! Tu eşti, omule? şopteşte ea şi se ridică tremurând în picioare.

— Ce este? De ce stai cu copiii afară, în umezeală şi frig?

— Ah! Ce să fie? Catane străine la noi în casă. Ne-au tăiat porcul; au risipit făina…

— Şi pe tine te-au dat afară şi s-au culcat în patul nostru?

Ea dintr-odată a căzut cu fruntea în pieptul meu, – şi parcă era la junghiere aşa gemea.

— Omoară-mă, Gheorghe! Omoară-mă şi dă-mă la câni!

— Ce este, femeie?

— Oh! Nu mă-ntreba, ci ridică-mi viaţa! atât putea zice.

Atuncea am înţeles, – căci noi ne aveam însoţiţi dtin dragoste şi trăisem numai zile bune. M-am cutremurat; ara zvârlit-o de lângă mine. Ea a căzut în tină, ş-a rămas aşa, la pământ, îngenuncheată în faţa mea.

Copiii începuseră a suspina către mine:

— Tu eşti, taică?

Mă cunoşteau şi ei şi mă cereau în braţe. Mi-am înghiţit lacrimile şi nu le-am răspuns.

În mine se zvârcolea ca un şarpe. Dar simţeam ş-o stăpânire, ş-o hotărâre, ca în ceasul cel din

urmă al vieţii.

M-am apropiat uşurel de geam. Am privit în casă. Ardea în vatră foc mare şi lumina obrazuri străine. Am numărat şase soldaţi. Stăteau pe scaune, descinşi, cu tunicile descheiate. Unul, suflecat, frigea într-o păpuşă, deasupra jarului, o jumătate de porc.

— Frig din porcul nostru… şopti muierea de după umărul meu, din umbră.

O împinsei în lături, cu cotul:

— Tu taci din gură!

Înăuntru era larmă veselă…

— Au adus de la cârciumă vin, cu doniţa… vorbi tot femeia.

O întrebai fără să mă-ntorc spre ea:

— Unde-s armele? Nu le văd.

— Le-au pus în tindă cu toate ale lor.

Cum am făcut? Nici nu-mi mai dau seama. Am deschis tinda. Femeia s-a furişat înăuntru şi mi-a întins pe rând armele. Le-am rezemat de perete, afară. Desfac o curea, leg bine şi înţepenesc uşa, mă întorc iar spre femeie:

— Tu lasă copiii. Adă aici repede paie din şopru.

A adus ea de mai multe ori, cât putea cuprinde cu braţele. Mi le lăsa la picioare şi pleca iar gâfâind. Eu le grămădeam la uşă şi sub streaşină, la cornurile casei. Pruncul cel mai mititel râdea de asemenea petrecere. Ceilalţi aşteptau în tăcere,

prin întuneric.

Când am isprăvit, am scăpărat, am aprins un şumuiac ş-am pus foc în patru părţi. Am tras de lângă perete armele. Am cercat una, dacă-i încărcată.

Femeia tremura ca varga. Parcă abia acum înţelegea. Îi spun:

— Muiere, ia-ţi copiii. Du-te în lume. Dacă va vrea Dumnezeu, o să ne mai întâlnim.

Ea sta la îndoială.

— Du-te! i-am strigat eu. Şi ea s-a tras cu copiii în întuneric, îngrozită de mânia glasului meu. S-au dus.

Îi auzeam plângând prin noapte.

Am stol tăcut lângă tufele de drădlă de-aproape, până ce acoperişul de şovar s-a aprins. Atuncea cei din casă au simţit. Au năvălit urlând la uşă, s-au întors cu capetele zbârlite la ferestre. Când am ridicat arma ş-am tras cel dintâi foc, parcă s-a făcut în mine o linişte. Am petrecut un încărcător. M-am aplecat ş-am luat altă armă Am tras., iar… Lumina jarului îi descoperea: glonţul îi găsea prin toate ungherele.

Casa ardea ca un chibrit. Când au năvălit cei de la coloane, în flăcări se făcuse pace. Căpriorii şi grinzile se dărâmau înălţând spre cer roiuri de stele. Cele din urmă cartuşiere rămase în tindă pârâiau stârnind flăcări albastre, care se zbăteau ca nişte braţe de fantasme.

Eu mă trăgeam nesimţit prin tufari. M-am

depărtat. M-am dus. Asta a fost.

Ş-apoi am rătăcit zile după zile, săptămâni după săptă. Mână, ca un câine, – flămând şi degerat. Mă opream la o margine de sat, la o casă de pădurar. Şi, siingur, mă gândeam la casa părinţilor arsă, la femeia şi copiii prăpădiţi; şi în inimă îmi picura otrava cea de moarte…

Mi-a venit aşa un alt gând de la Dumnezeu. Să mă duc în Moldova, unde înţelesesem că-i oastea noastră. Ş-aşa am umblat cătră răsărit toată iarna, din vizunie în vizunie, ferindu-mă ca o sălbătăciune de duşmani.

De multe ori a fost să mor; dar văd c-am scăpat ş-am ai, uns. Acuma îmi trebuie bocanci şi puşcă. Şi să mă aşezaţi în locul meu, că eu am făcut în inima mea jurământ. De-acu am să stau împotriva *lor* până ce-oi cădea cu fruntea-n ţărână.

Soldatul Ţipa Gheorghe tăcu şi rămase privind cu ochi crunt şi neguros zarea asfinţitului.

— Acolo erau limite nevăzute ale inamicului: peste ele plutea în ziua aceea de pace o linişte aurie.

A apărut în *România*. 1917, nr. 111,26 mai. P. 1. Cu titlul „Ura1; în volumul *File sângerate*, 1917; în *însemnări literare*, *nr…3*3,1919, sub titlul „Ura”; în volumul *Frunze-n furtună*, 1920, cu titlul „Otrava1. În *Opere*, 195 (1, voi. P. 43.1 – 438, cu titlul „Otrava”.

CU OCHII LA CER

Soldatul Peltea Neguţ zăcea pe malul

Neajlovului cu faţa în sus, lovit de-o schijă de obuz. Parcă se rupsese ceva în el: nu se mai putea clinti. O amorţire grea îl cuprinsese când deschisese ochii. Acuma nu-l mai durea parcă nimica, în juru-i se deschidea o lumină ciudată şi se făcea sară. Undeva, departe, se auzeau mugete de tunuri, Pârâituri de puşti tresăreau pe o boare de vânt. Bătălia se depărtase. El zăcea singuratic, aproape de o salcie desfrunzită. O vedea pe cele din urmă luciri ale amurgului: părea un cap zbârlit şi spăimântat care se uita la el. Pe cer fugeau nouri despletiţi şi între ei deodată zări o stea. Şi cum se simţea liniştit deplin şi aproape de alinarea din urmă, îi veni aşa ca o mângâiere şi i se păru că pluteşte spre scaunul împărăţiei, în locuri necunoscute, nedesluşite şi depărtate, unde stă risipită o lumină dulce, ca sub flori de cireş primăvara.

Şi văzu o fată blândă de împărat bătrân şi din a dreapta lui chipul lui Hristos, aşa cum era zugrăvit în bisericuţa de la el din sat. Amândoi se uitau la dânsul zâmbind. Şi soldatul simţi un nod în gât şi i se umplură ochii de lacrimii.

— Tu eşti Petrea al lui Toma Neguţ? îl întrebă încet împăratul.

— Da, Doamne.

— El e, şopti chipul cel bălai de-alăturea. Îl cunosc de când era copil. Venea în biserică la Boureni. Şi se uita cu ochii mari la mine, cum stam răstignit pe o cruce veche, în pridvorul de

lemn.

— Aşa este, se gândi cu mirare soldatul. De-atuncea-i mult, dar El n-a uitat. Mă duceam cu bătrânii pe sub codrul cel de fag la biserică şi auzeam toaca şi clopotele şi vedeam cum se înteie departe, printre zăvoaie apele Moldovei.

— Şi ce-ai făcut, tu pe lumea asta, Petrea al lui Neguţ? îl întrebă iarăşi împăratul.

— Doamne, şopti smerit soldatul: eu am fost un biet sărac şi am rămas devreme orfan. Bătrânii ş-au petrecut din lumea pământească şi eu am rămas ca să muncesc eu boii cei porumbi pe bucăţica noastră de ogor. Cumnd-i rânduit nouă plugarilor, ieşeam primăvara şi zvârleam pe brazdă sămânţa cea de tine binecuvântată. Aşa am muncit ani şi ani. Am suferit ea toţi cei de sama mea şi am avut şi bucurii în zilele tinereţelor mele.

Împăratul îl privi pătrunzător. Şi Petrea Neguţ înţelesese că Cel ce toate le ştie, îi citeşte în suflet şi-n amintire ca-ntr-o carte deschisă. Ca aduse de-o poruncă i se perfindau pe dinainte icoanele vieţii lui. Văzu cu uimire multe privelişti uitate şi-i păreau ca nişte icoane la panorama cea minunată de la iarmarocul din Paşcani. Şi deodată văzu şi pe Mămica în Poiana. Mărului, la un şipot, într-o zi de Sfântul-Petru, când umpleau lumea de mireasmă teii împovăraţi de flori. Şi-i era parcă ruşine şi de vorbele trecătoare pe care le rostiseră ei atunci, şi de îmbrăţişările lor, şi de toate cele lumeşti trecute şi pe vecie prăpădite.

— Fvfu te ruşina, îi şopti blând Împăratul, căci iubirile eu le-am împrăştiat în lume, ca să înflorească zilele cei «amărâte ale omului.

— Au rămas la Bourenii, în căsuţa noastră, trei băieţi cu părul bălai, răspunse cu glas înduioşat soldatul.

— Pentru aceasta nu-i mustrare, vorbi iar bătrânul.

Ci pentru ale păcate ale ţarinei din care eşti zidit. Căci ai pizmuit, ai băut mai mult decât se cuvine, ţi-ai asuprit muierea ş-ai uitat prea adesea poruncile mele. Ai făcut mult rău în juru-ţi cu prostia ta.

— Aşa este, aşa este… se gândi omul eu amărăciune. Acuma mi s-a împlinit veleatul şi mă aflu la scaunul dreptuhii judecător.

— Părinte! rosti atuncea Hristos cu bunătate: pe mine m-au alungat răutatea şi ticăloşia omenească din lume, – dar din când în când tot mă întorc printre cei umiliţi.

— Ş-odată, într-un amurg, flămând, trudit şi bolnav, – un cerşetor, – am căzut la poarta acestui plugar: şi el m-a întâmpinat c-o vorbă bună şi m-a poftit; la cina lui săracă… Şi era în sara când sunau pe pământul acela clopote, chemând pe oameni la război. Şi l-am văzut pe acest Petrea Neguţ îmbrăţişându-şi soaţa şi pruncii şi pregătindu-se să plece cu inima dieaptă şi credincioasă la jertfă…

— Da, Doamne, zise şi Neguţ; m-am dus. Cu

toţii cei de sama mea. Ş-am suferit de drumuri lungi, de foame şi sete; am trecut prin vijelii de foc şi prin tot ce a scornit ura şi ticăloşia omului; căci pământul părinţilor» noştri a fost cotropit de neamuri străine… Ne-am ridicat, Doamne, pentru dreptate. Mi-am adus aminte de ce ne spunea; domnul” nostru cel bătrân de la şcoala cea veche de la marginea satului, de toate amărăciunile trecute şi de faptele voievozilor pământului nostru, de sila şi durerea altor fraţi ai noştri din pământuri româneşti; ş-atunei mi-am pus şi eu viaţa pentru răscumpărare… Ş-am suferit şi m-am bătut în munţii noştri la hotar… Şi de-aeolo am mers şi ne-am bătut în alte părţi, în locuri depărtate. Şi de la apa Moldovei am ajuns la Neajlov, în singurătăţi, ş-acolo a fost o bătălie cruntă, ş-acolo am căzut eu şi mi-a curs sângele în pământul pentru care luptăm, şi pentru neamul pe care l-ai aşezat tu în aceste locuri.

— Fericiţi cei ce visează… şopti cu dulceaţă Împăratul.

După aceste cuvinte, i s-a părut lui Neguţ că lumina din jurul scaunului împărăţiei creşte. Şi chipul cel blând al lui Hristos s-a plecat spre el, sărutându-l pe frunte, îşi aduse aminte de cei trei ţânci cu părul bălai şi privi drept în ochii Mântuitorului, care-i zâmbea.

După aceea soldatul Petrea Neguţ nu mai simţi nimic. Oftă uşurat şi muri cu ochii la cer, lângă salcia desfrunzită de pe malul Neajlovului…

A apărut în *România*, 1917, nr. 125,9 iunie. P. 1; în volumele *File sângerate*, 1917 şi *Frunze-n furtună*, 1920; în *Opere*, 1956, vol. 6, p. 4GIÎ-4Cici.

Alo te de pe front
MĂttă ŞTI
Iulie 1917

Un drum cu automobilul spre frontul nostru, spre cuibul Vrancei înecat în ceaţa zării. În ziua limpede şi strălucită mii se perindează repede pe dinaintea privirilor, din nou, locuri vechi şi cunoscute: dumbrava încântătoare de la Strunga, drumul lin spre Roman, străjuit de arbori străvechi, apoi, ajunşi în şoseaua naţională, valea Moldovei în dreapta, valea Siretului în stânga, subt uşoare pulberi argintii sunt aceleaşi icoane dragi ale – vechiului şi frumosului nostru pământ: satele albe, livezile, drumeagurile cenuşii. Sunt aceleaşi lanuri de grâne, ca flăcări aurii, în imensul cuptor al lui iulie, şi aceleaşi covoare verzi de porummşti. Dar peste toate pluteşte parcă un aer de tristeţe. În sate şi pe câmpuri au rămas numai femeile, copiii şi bătrânii. Bărbaţii stau cu arma în mână şi cu ochii neguroşi, în bătaia puhoiului duşman.

Mergem multă vreme pe marea şosea umbrită de plopi tremurători. Am trecut repede prin Roman, ne oprim puţin la Bacău, – apoi ne lăsăm prin zăpuşeala după amiezii spre Adj ud.

Vin învăluiri grabnice de vânt şi de pe munţi

se ridică nouri. Pe o vale, ni se deschide deodată ca un colţ nou de lume, între dumbrăvi rare. O ploaie iute a stropit aici cuprinsul c-o clipă înaintea noastră şi-acum totul scânteie în soare în mii de curcubeie mărunte, şi vine de pe fânaţuri un miros dulce şi cald de ierburi înflorite.

Trecem grabnic, coborâm, ajungem către gura Trotuşului, la Adjud. Aici facem un nou popas şi începem investigaţii care ne-ar putea pune pe urmele unui restaurant.

Ea

Soarele coboară către asfinţit în rostogoliri de nouri cu forme bizare. Vântul are tresăriri şi salturi prevestitoare de furtună. S-aude huruind departe sus: tunetul. Din câmpia Siretului, de la miazăzi, zgomote asemănătoare încep a răspunde. De data asta e tunul.

Îl ascult deodată atent, cu sufletul mişcat.

Duşmanul nu e prea departe. Colo, în fund, către miazăzi, taberele lui trag ca o linie neagră de doliu în lungul Siretului. Ş-acuma, în acest amurg eu adieri de furtună, ca-n nenumărate alte înserări din urmă, începe tunul muzica fioroasă a morţii. Închid ochii ş-o ascult şi mă gândesc la durerile şi nenorocirile noastre, la vijelia care ne-a călit, ne-a asprit sufletul, ne-a încordat toate puterile.

Când ridic pleoapele, văd trecând prin apropiere soldaţi cenuşii de pulbere, cu feţele bronzate de soare. Sunt români de pe Pământul

acesta frământat iar cu – sânge, ca-n vremi trecute, Sunt ruşi, veniţi de departe, din ţara ale cărei şesuri se întind la mările îngheţate şi la Oceanul cel Mare: sunt mohorâţi ca întinderile stepelor şi melancolici ca zările nesfârşite.

De la munte năvălesc tot mai ameninţător talazuri de nouri. Vijelia se apropie. Pornim zornic, – şi automobilul fuge pe şoseaua largă ca o pasere spărâată alungată de primele răsuflării ale furtunii. Zadarnic fuge. În lungul munţilor, râul de Nouri trece înaintea noastră. Fulgere se încrucişează deasupra. Trăsnete se rup cu zgomot năprasnic, ş-odată cu vântul începe a ne izbi o ploaie furioasă.

Curând înserează; se face întuneric deplin: ploaia stă; vântul se alină. Şi rămâne sub cerul negru numai bătaia surdă a tunurilor de pe Siret. Se văd prin întuneric licăririle tunurilor ruseşti, – destul de aproape. Zarea parcă necontenit închide şi deschide gene de foc.

Cerul se lămureşte: apare o stea drept în vârful bolţii. Apoi, în răsărit, luna jumătate se arată; dispare şi iar se arată prin straturi argintate de nouri. Prin – întunecimea scăzută trec lungi coloane de trăsurii, sunând din obezi. Glasuri se îndeamnă din loc în loc, se cheamă, Din când în când se aude: *na prava*!... *na prav al*

Şi tunurile bat cu îndârjire, fulgerând necontenit.

Suntem foarte aproape de frontul Siretului. De

asta ne încredinţăm, îndată ce intrăm în Panciu. Intrăm nu în ştiutul orăşel vesel şi plin de pivniţi cu vinuri, – ci între ruine. Case arse ori dărâmate de proiectile parcă privesc spăriate prin locurile unde au fost odată ferestrele. E o linişte de ţintirim. Din când în când, la un colţ de stradă, se arată un soldat, o sentinelă tăcută, melancolică şi neclintită.

Şi-n stingă fulgerele roşcate ale bateriilor ruseşti clipesc neîncetat la linia zării.

Încă de cu ziuă se vedea că ne apropiem de front. Lângă Adj ud, în vecinătatea şoselei, o îngrămădire de prizonieri parcaţi între răţele de sârmă, sub paza câtorva miliţieni. Sunt germani toţi, cu bonete rotunde pe cap. Stau liniştiţi la pământ, cu capetele plecate, trudiţi de drum şi bătuţi de pulberi. Vin de la armatele noastre din Vrancea.

La o gară vedem înşirate în lungul liniei tunuri germane de fabricaţie nouă. Sunt o parte din prada de război a luptelor din ultimele Bile.

Apoi bubuiturile din zare, cimitirul Panelului, automobilele sanitare… Acum coboram prin Străoani, spre Vumiţa, şi simţeam în jurul nostru şi-n aer vecinătatea imediată a Morţii. Pe o adiere de vânt venea un miros pătrunzător de cadavru. În sate întuneric deplin, ca şi cum fiece căsuţă ar fi fost un mormânt. La o mică oprire, un soldat de la o trăsură dădu poveţe şoferului:

— De-acuma să mergeţi domol, căci drumul e

spart pe alocurea de obuze.

Pantele şoselei încep a deveni mai repezii. Simţim răcoarea şi umezeala pădurilor. Trecem prin vaduri de ape sclipitoare. Suim, printre dealuri râpoase scormonite pretutindeni de bordeie. La lumina focurilor fantastice, în jurul cărora stau la sfat soldaţi, se arată ferestre şi uşi bizare, astupând săpăturile în lutul râpii. Parcă trecem printre primitive şi misterioase locuinţi de troglodiţi. Cai pasc liniştiţi printre copaci şi la marginea drumului. La o oprire scurtă, aud un murmur dulce de fluier. E o cântare uşoară, înăbuşită, plină de amărăciuni. Şi lacrimi. Focul pâlpâie peste un grup de soldaţi de la coloane, tolăniţi în ierburi. Cineva oftează, când fluierul tace: Of, of! Pe urmă se face linişte în marginea de pădure şi noi ne strecurăm la deal prin umbră, pe când focul, în urmă, fâlfâie printre copacii bătrâni aripi de lumină şi umbră.

Iar trecem pâraie zgomotoase şi intrăm tot mai adânc spre ţinutul muntos. Înaintăm prin Verdea şi Răcoasa spre Câmpurile. Din loc în loc şoseaua e ruptă de obuze. La un mal de apă, lucirea fugară a lanternei ne descopere capre de lemn pe care sunt încrucişate şi încurcate fire de sârmă ghimpată, – apoi rânduri de răţele de sârmă în faţa unor şanţuri care se prelungesc şi dispar în umbra nopţii.

Case pustii, fără ferestre, fără uşi. Pe-aici a fost, acum o săptămână şi ceva, frontul. Tristeţea

locurilor, mirosurile grele ce vin pe boarea nopţii şi pământul sfredelit adânc de explozii, ne arată asta la fiecare pas.

Târziu, după miezul nopţii, ajungem în Câmpurile, la comandamentul generalului V. E un Sat întins, mare şi frumos, unde şapte luni şi-au avut aşezarea germanii…

Toată lumea doarme. Numai sentinelele veghează ici-colo în umbra sălciilor, şi spitalul, unde e lumină deplină.

Luna e sus, cerul s-a limpezit. Peste sat şi-n împrejurimi, pace. La apus, linia neagră a munţilor acoperiţi de brădeturi. Deodată tresare de-acolo, din munţi, tunul. Loviturile se îndesesc. Sună şi împuşcături de arme. Apoi clămpănesc iute şi întărâtat mitralierele. E un atac ele noapte către hotar, în prăpăstioase viroage şi pâraie ale înălţimilor. Acolo, după bătălia ele la dealuri, soldaţii noştri s-au suit urmărind, hărţuind, şi împingând îndărăt sfărâmăturile regimentelor duşmane.

Aici e Vrancea, vechea Vrance a lui Ştefan-Vodă, cetăţuia în care n-au putut răzbate fără crâncenă pedeapsă duşmanii lui. E cetatea de piatră a Moldovei, unde năvălitorii noi au fost de curând rupţi, sfărâmaţi şi năprasnic bătuţi de oştenii noştri.

1

A doua zi, luni, 17 iulie, stăm de vorbă o jumătate de oră cu generalul V. El a condus opei

aţiile care au adus străpungerea frontului inamic la 11 iulie şi retragerea dezastruoasă a germanilor către Valea Sărei. E un om nalt, încă sprinten şi vioi. Din tot ce spune, respiră o dragoste nemărginită pentru vrednicul oştean al acestui pământ.

— Aici e-n Vrancea, ne spune el între altele. Sub munte, la Soveja, se află două aşezări care se cheamă RUcâreni şi Dragosloveni. Sunt colonii statornicite în Moldova de Matei-Vodă Basarab, când s-a aşezat pace între el şi Vasile-Vodă Lupu. Atunci bătrânul Voievod al Munteniei a clădit, sub munţii moldoveneşti, şi o biserică în amintirea păcii. Iar Vasile-Vodă a dat gospodarilor de la Dragoslave şi Rucăr pământuri şi scutiri... În aceste vechi locuri unde s-ar putea spune că s-a făcut un început de unire între Moldova şi Muntenia, le-a fost dat. Ostaşilor de azi să lupte întruniţi, cei din Moldova şi cei din ţara robită, şi pentru aşezările moldoveneşti şi pentru rucărenii şi dragoslovenii veniţi odinioară de departe în pământul nou al înfrăţirii... A fost o bătălie crâncenă care, socot eu, a consacrat din nou în chip strălucit valoarea ostaşului nostru. Poziţia inamică a fost ruptă la Mărăşti în ziua de 11 iulie. O să vedeţi satul şi organizarea întregii poziţii şi o să vă daţi socoteală de toate.

— Aici nu este nevoie de vorbe mari. Faptele vorbesc singure. Spărtura a fost aşa de violentă şi neaşteptată, încât germanii au părăsit în cea mai

mare grabă nu numai poziţia, ci şi Câmpurile, unde şi-au avut aşezământul de căpetenie şi de unde nu mai credeau să iiasă până la încheierea, păcii. A doua zi, spărtura s-a lărgit către Vizantea. A treia zi către Soveja.

A patra către graniţă. N-a fost. O retragere. Depozitele pline de materiale şi muniţii, tunurile, chesoanele şi armele abandonate pe toate drumurile şi râpile. Dovedesc cu ce Tel de fugă am avut de-a face. În tot timpul, soldaţii şi ofiţerii noştri s-au bătut cu un avânt care. A cutremurat pe toţi cei ce-au putut fi martori la înfricoşata lor vitejie… în curând. Când veţi vedea toate locurile pe unde a trecut furtuna, o să vă daţi. Samă mai bine de tot ce s-a petrecut şi ce însemnătate are pentru oştirea noastră ziua de 11 iulie.

Într-adevăr, în curând am început a ne da sama.

Câmpurile e un sat întins de gospodării cuprinse, în Drumul Sovejei.

Aici îşi alesese ştabul domnul general Gerok, comandantul forţelor nemţeşti. Grajdurile cailor, spitalul, cancelariile zidite de curând în cărămidă aparentă, depozitele numeroase de muniţii, băile, toate dovedeau convingerea pe care o aveau duşmanii noştri, că ei stau bine şi tare în aceste locuri şi că vor sta îndelungată vreme…

— Nemţii întruna ne spuneau că ei aicea au să hălăduiască până la încheierea păcii, ne încredinţa un gospodar din Câmpurile.

Pe uliţa principală a satului am văzut, legănându-se în vântul dimineţii, franjurile arcurilor de cetină din vremea când domnul comandant hotăra pentru oştenii Germaniei serbări. Cântau muzicile, se bea vin şi şampanie. Era ş-o – instalaţie pentru fabricarea Itimonezii. Pâne era cam puţină, – o pâne pentru trei, patru zile, – dar încolo, voie bună. Siguranţă şi petrecere cât poftiţi.

Gospodăriile unde se aflau cuartiruiţi soldaţii erau şi ele pregătite pentru o şedere mai lungă, în orice caz ca pentru plăcerile unei viligiatuni. În toate părţile gărduţuri albe de mesteacăn în felurite linii şi ornamente. Ici-colo chioşcuri pentru zilele calde ale verii şi pentru nopţile răcoroase, pline de poezia munţilor Vrancei. În grădini toate soiurile de varză, de salată, de fasole şi cartofi, bine rânduite şi bine lucrate cu braţele nemernicilor autohtoni.

Pentru a proteja această linie a oştenilor împăratului, tunuri formidabile erau aşezate în baterii bine alese şi bine mascate. Aeroplane numeroase aduceau în fiecare zi ştiri despre toate mişcările inamicului. Iar în multele depozite ale satului gemeau magaziile cu; cartuşe, de bombe de mână şi de obuze şi şrapnele.

Pe lângă tunuri şi muniţii, era însă ceva şi mai important. Era, pe linia frontului principal, poziţia Mărăştilor măiastru organizată.

Satul Mărăşti aşezat deasupra unor râpi oable,

domina liniile noastre, de care e despărţit prin apa pârâului Limpegioara. Locuitorii fuseseră evacuaţi încă de astăiarnă în Câmpurile, Soveja şi Vizantea. Iar în satul pustiu săptămâni şi luni, ziua şi noaptea, lucrători nenumăraţi, copii, femei, fete şi puţini bărbaţi, scurmaseră pământul, deschiseseră galerii, adăposturi şi şanţuri de comunicaţie.

Pe linia satului băteau valea şanţuri pentru trăgătorii în picioare cu banchete şi locuri pentru muniţii. Feluritele elemente ale acestui sistem, legate prin răţele telefonice, puteau fi izolate prin uşi – de sârmă ghimpată care cădeau de sus în jos ca nişte căpcăni. În stânga satului, prinnd spre liniile noastre, către încărcătoarea, o serie de redute tari cu adăposturi blindate şi şanţuri întortochiate. Înaintea redutelor şi între ele., regiuni de răţele de sârmă ghimpată dispuse ca un labirint din care nu pot ieşi decât cei ce le cunosc. Toate rovinele şi văiugile erau flancate de mitraliere cu dibăcie aşezate. În unele locuri mai înaiiitate se aflau şi uvraje de beton pentru mitraliere.

Cu drept cuvânt, domnul general Gerok şi ofiţerii săi, şi cu dânsul toată trupa, puteau considera Mărăştii ca o poziţie pe care zadarnic ar fi încercat s-o atace şi s-o ia. Oricine ar fi fost în faţa lor. „Ei ziceau că poate să vie dracul şi nu se tem!” – spunea o femeie întoarsă-n ruinile de la Mărăşti.

Cu toate acestea, în planul nostru de atac s-a

hotărât.

ca spărtura să se facă tocmai în punctul pe care inamicul îl socotea mai tare.

Încă din timpul pregătirilor „aeroplanele noastre căutasei a să descopere şi să fixeze pe hartă locurile bateriilor inamice. Recunoaşteri necontenite şi îndrăzneţe se strecurau foarte des în timpul nopţii până în răţelele de sârmă ale poziţiei vrăjmaşe şi chiar până în şanţuri, pentru a aduce câte un prizonier şi ştiri asupra amănuntelor aşezării duşmanului.

Încet-încet poziiţia fu bine cunoscută şi pe hartă fură notate precis poziţiile bateriilor.

Liniile infanteriei noastre erau dincolo de Limpegioara, pe dealurile Drăgoeştilor, Vârlan, Alba şi Budui. Deşi erau mai jos decât ale inamicului; – tranşeele noastre pare că aveau unele avantaje în ceea ce priveşte focul artileriei inamice, care nu le putea bate în plin.

Mai sus, în păduri, pe dealurile Bălan, Dragoş şi Curmătura erau instalate bateriile noastre. Artileria grea, de care nemţii n-au ştiut nimic până în aceste din urmă zile, era pe Dealul Mare. Ea putea arunca proiectile uriaşe la doisprezece kilometri depărtare.

Acţiunea, cum se ştie, a fost angajată pe un front mai întins. Însă, punctul unde s-a produs spărtura a fost Mărăşti). De aceea am şi dat detalii cu privire la această localitate.

Germanii aveau artilerie. Multă, muniţii mai

multe decât îndestulătoare şi trupe numeroase. Se culcau în fiecare sară mulţămiţi şi se sculau dispuşi. Fiecare îşi îndeplinea conştiincios datoria şi fiecare era încredinţat că merită decoraţia pe care o aştepta de la maiestatea sa.

În ziua de 9 iulie, la vremea prânzuluă, când soarele ardea dogoritor şi ei se trăseseră la umbră, tunuri din poziţiile româneşti începură a bubui. Nemţii zâmbiră: fleacuri! Dar canonada se înteţi şi deodată sute de tunuri de toate calibrele prinseră a zgudui pământul şi a umplea de clocot năprasnic văile.

Un bombardament cumplit se dezlănţui. Bombele cădeau c-o precizie neliniştitoare. Unele explodau la răţelele de sârmă, altele în tranşee, altele asupra satului. Era ceva sistematic, ceva care ţintea la anume scopuri. Căci trecu o oră, două, nouă, zece şi focul în loc să slăbească, era parcă mai în creştere. Bateriile lor răspundeau fără îndoială căci aveau de unde cheltui muniţii, dar proiectilele cele mari le găsiră curând, – şi asta era un lucru iarăşi vrednic de luare-aminte şi de cugetare.

Telefonul, la Câmpurii, primi ştiri că s-a dezlănţuit canonada pe un front foarte întins. În tranşee la Mărăşti se află despre asta, şi toţi ofiţerii fură de acord că se va da un atac probabil undeva. În orice caz la Mărăşti e aproape sigur că nu se va da: ar fi o nebunie.

În vremea asta bombele de toate calibrele

plouau, se cutremura pământul şi gemea văzduhul. Noaptea se părea că sute de guri de vulcan scuipă foc înspre stele. Şi muzica fioroasă a proiectilelor sfâşia atmosfera cu acorduri felurite.

Două zile şi două nopţi a ţinut acest bombordament. În trei rânduri au fost răstimpuri de tăcere în care nemţii, spre a opri un atac presupus, dezlănţuiau tiruri nebune de baraj în faţa tranşeelor noastre.

Dar soldaţii noştri coborâseră în noaptea de luni spre marţi în fundul văii Limpegioarei şi stăteau gata.

În noaptea de duminică spre luni patrulele recunoscuseră locurile precise unde tunurile trebuiau să facă spărturi în răţelele de sârmă. Fiecare şef de coloană arătase nevoile ce mai aveau pentru curăţirea drumului, apoi pichetase cu ţăruşi de mesteacăn, calea asaltului.

În noaptea de luni spre marţi artileria îşi desăvârşi opera. La punctele indicate pe hartă şi cunoscute de patrule, exploziile practicaseră spărturi, „breşe” cum se spune. În termenul consacrat. Anume regiuni din sistemul de câţiva kilometri al fortificaţiei fuseseră complet distruse. Şanţurile şi adăposturile fură întoarse cu fundul în sus. Bombele grele araseră adânc pământul. Adăposturile blindate, scurmând pâlnii enorme, distrugând tot, pisând trupuri omeneştii şi îngropând mii şi mii de oameni sub dărâmături, sub foc şi schijă. Drumul din urmă al rezervelor

era barat şi el de un uragan de foc. Orice comunicaţie dintre Mărăşti şi Câmpurile. Era ruptă.

Marţi, în zori-de-ziuă, la ora 4, o rachetă se înălţă deasupra pădurii la comandamentul Diviziei, şi coloanele de infanterie porniră. La oprirea artileriei noastre –, de data asta nemţii nu mai răspunseră cu tir de baraj, crezând că e iarăşi la mijloc o păcăleală numai. Dar curând artileria noastră lungi tirul şi infanteriştii se zvârliră înainte.

Nu-i mai putea nimic opri. De mult aşteptaseră ei ora aceasta. Gătiţi ca de paradă, bărbieriţi şi lustruiţi, făcuseră cel din urmă legământ cu inima lor şi se duceau cu îndârjire la jertfă.

A fost o lovitură de trăsnet. Fiecare coloană înainta hotărâtă la strungă. Zadarnice fură cele din urmă silinţi ale inamicului. Unde era valea mai oablă îşi făceau scări cu lopata şi se căţărau. Veneau ameninţători ca valurile neoprite regimentele 2 Vânători şi 4 Argeş. Năboiră asupra redutelor, începând de la marginea satului către încărcătoarea, – în vreme ce pe restul frontului alte trupe demonstrau; şi la un moment dat, de la postul de comandă al Diviziei, de pe dealul Curmătura, generalul IVI. Îmi spunea că vedea limpede cum oştenii noştri neopriţi se caţără, sar ca din arcuri asupra şanţurilor. – şi deodată contururile redutelor se desemnară limpede în foc

şi fum subt exploziile granatelor… Pe când urate frenetice se amestecau cu urletele tunului…

Dintr-odată, după zilele şi nopţile de teribilă bombardare, după suferinţele morale ale aşteptării, lovitura aceasta bruscă a infanteriei noastre dezlănţui pansea în rândurile vrăjmaşilor.

Unii începură a fugi spre sat şi spre drumurile de scăpare cu capetele goale, aruncând armele. Alţii înfigeau puştile cu baioneta-n jos înainte-le, înălţau braţele şi se constituiau prizonieri în masă, palizi şi tremurând de groază. Li se spuseseră lucruri cumplite despre barbaria soldaţilor noştri.

— Spuneţi dac-aveţi să ne ucideţi ori să ne schilodiţi, ţipau unii; ca să ştim ce ne aşteaptă!

Ţăranii noştri, tăcuţi şi cu sprâncenele încruntate, îi dezarmau şi-i triimiteau îndărăt. Alţii alungau cu baioneta, în coastă pe inamic, care fugea risipindu-se. Panica, dâra de pulbere aprinsă, trecu asupra satului şi asupra celorlalte linii. La încărcătoarea, duşmanul se mai împotrivi un timp atacurilor furioase, apoi se răsfrânse îndărăt.

— Când a vorbit în sat la Câmpuri telefonu, – zice o femeie, – că la Mărăşti au intrat românii, domnul general nemţesc a ieşit cum era din casă şi a pornit-o la vale.

La cazinoul ofiţerilor, o bombă mare se sparse sfărâmând stâlpul cu fanionul.

— Atunci răcnetele panicei răzbătură către ei: lăsară în farfurii ceştile cu cafeaua cu lapte, se

năpustiră pe uşi şi se împrăştiară în toate părţile. Artileria grea bătea asupra Câmpurilor cu furie. Bombe mari cădeau în şosea şi săpau pâlnii adânci, înălţând stâlpi de foc, fum şi pulberi.

Frontul era rupt; duşmanii, bieţi oameni îngroziţi, se risipeau fugind la codru…

Comandantul de la Vizantea, care zâmbea în ajun, vorbind de poziţia Mărăştilor, ieşi cu capul gol şi-n papuci.

Şi femeile îl priveau uimite cum năzuia undeva, spre deal, căutând o cărare ferită…

Era ora 9. Trupele noastre înaintau neoprite. În curând năboiră la Câmpurile. Acolo totul rămăsese în rânduiala obişnuită: depozite de alimente, de vinuri, de ţigări; depozitele de îmbrăcăminte şi muniţiuni. Nici fitilurile n-avuseseră vreme să le aprindă. În poziţii, tunuri nestricate. Pe drumuri arme, căşti, chesoane. Răniţi şi morţi risipiţi în pulbere: tablou crâncen şi convulsionat.

— Fugeau urlând, îmbulzindu-se şi dându-se peste cap… ne spune alt sătean.

Unul dintre primii noştri răniţi, maiorul Bereşteanu, adus la doctorul francez Championiere, era palid şi slab, dar tot putea murmura zâmbind câteva vorbe.

— Ce spune? Ce spune? întrebă medicul.

— Zice că de-acu poate să moară în pace: batalionul lui s-a purtat vrednic. Doctorul îşi întoarse capul şi-şi şterse lacrimile.

Prizonierii treceau îndărăt. În poziţii o frământare de morţi, răniţi, sânge şi fumegărti. Artileria tot bătea liniile de retragere.

Morţii noştri erau căzuţi toţi avântaţi spre inamic, unii în poziţii ciudate. Unul asupra unui bavarez, strivindu-l parcă, străpungându-l cu baioneta, încremenit şi el cu casca sfredelită prin frunte de un glonţ. Altul înmărmulise cu arma în cumpănire ca o stană, cu braţul stâng înainte, cu gura căscată, cu ochii fiioroşi, rezemat de un arbore. Şi alţi mulţi căzuseră. Unii dormeau somn mânios de veci: alţii, răniţi, aşteptau cu buzele palide-încleştate pe sanitari, cu ochii îndreptaţi spre cerul limpede şi strălucit. Printre ei trecu un convoi grozav: o mitralieră pe care o purtau doi prizonieri şi-n urmă. Pe-o brancardă, dus de-ai lui, un soldat german, cu capul zdrobit. Stătuse în poziţie, călare pe mitralieră, până în ultima clipă trăgând. – şi nu-i scăpă degetul de pe trăgaci decât atunci când un grenadier al nostru îl lovi în frunte c-o bombă. Soldaţii îl priveau gravi, în tăcere.

Generalul comandant al diviziei recunoaşte pe-o targă pe-un soldat care gemea încet

— Ce-ai păţit, măii Stanică?

Rănitul ridică fruntea, înfrigurat:

— N-am păţit nimica, domnule general. E bine; am căzut pentru ţară…

Mai departe, altul îl recunoaşte pe general şi-l cheamă cu mâna:

— Am biruit, domnule general! I-am biruit!

Şi faţa îndurerată i se crispează, de un zâmbet.

Ofiţerii, negri de fum, îşi adunau elementele unităţilor cu glasuri răguşite. Aveau toţi o privire aprigă şi fioroasă sub căştile lor cenuşii. În toţi era o tărie şi-un avânt sălbatic.

Era o biruinţă câştigată cu durerea urii şi a răzbunării.

Am vizitat pas cu pas poziţiile ce păreau inexpugnabile de la Mărăşti până la încărcătura. Satul era în parte ars. Când se simţiră zdruncinaţi şi măcinaţi, germanii incendiară marginea, ca să oprească înaintarea trupelor noastre. Altă parte a satului era dărâmată de proiectilele artileriei noastre.

Acuma era linişte, subt un cer blând, – şi peste ruine domnea o adâncă tristeţe. Ici-colo femei, cu copii, se întorceau la vetrele pustii. Treceau printre răţele de sârmă, peste şanţuri, îşi căutau căminurile unde suferiseră şi fuseseră fericiţi. Ici era cenuşă, dincolo un morman de dărâmături.

Mă opresc. Intru în vorbă cu femeile.

Ce faceţi? V-aţi întors la cuib?

— Ne-am întors, domnule, ce să facem? Acuma s-a luat negura de pe capu’ nostru.

O bătrână, alte două femei şi câţiva copii se adună la poarta căzută între ruiini. Femeile şi fetele au trăsături frumoase şi delicate şi sunt îmbrăcate în catrinţă neagră, care se îmbină

plăcut cu cămăşile albe, discret înflorite cu cusături.

— Of, Doamne, zice bătrâna, bine am trăit eu odată în lume, n-am de ce mă plânge; ş-acuma uite la ce jale şi prăpăd am ajuns… Dar când am văzut pe generalul nostru (generalul V.) intrând iar la noi, ni s-a luminat sufletul. Ne-am făcut cruce, ne-am închinat şi-am plâns. I-a alungat pe păgâni! Doamne, du-i, Doamne, la locul lor!

Fetele şi femeile erau în Vizantea răzăşească la lucrul şoselelor… Şi când au văzut că fug nemţii, au umplut pădurile… „Ei au fugit şi noi am ieşit iar la lumină…”

O fată sprâncenată, cu ochii căprii şi sânii îndrăzneţi, se apropie zâmbind:

— Să vedeţi dumneavoastră, nouă ne părea bine când vedeam că arde satul nostru. Las să ardă! De-acu arde şi cuibul răilor! Bine că s-au dus, că ne-au chinuit destul. Astă-iarnă purtau femeile din loc în loc, pe ger, cu pruncii la sân…

— V-au luat tot?

— Tot ne-au luat. Şi cel din urmă fir de porumb. Şi pe urmă ni-l vindeau tot nouă cu 40 de bani kilogramul.

Apoi aii scociorî l pivniţele şi ogrăzile pe undene îngroptisem lucrurile mai de preţ şi zestrile… Nu ştiu cum au. Făcut. Tot au găsit şi tot au luat. Acuma am rămas săraci, dar cel puţin ne-a luminat Cel-de-sus sufletele.

Ne-au chinuit destul, adăugă apoi fata. Am

robii la ei ca-n timpurile cele de demult. Ne scoteau la rând, şi pe fetele mai voinice şi pe cele mai crude, şi ne puneau să lucrăm din greu la şosele. Cu ce inimă lucram noi? Cum puteam noi face drumuri la străin, ca să apese şi să dărâme ţara noastră? Loveam cu cazmaua şi ne înghiţeam lacrimile. Când li se părea lor ceva, ne închideau, ne chinuiau şi ne băteau peste obraji… Ne băteau şi cu biaiul, domnule…

— Ce să-i faci? zicea cu tristeţe bătrâna. Aşa a fost pedeapsa noastră. Neam străini Cel puţin un lucru tot l-au avut. C-au fost cinstiţi cu partea femeiască…

Le privesc drept. Bătrâna îşi întoarce faţa spre căminul ars. Două din copile îşi pleacă ochii, pe care-i bănuiesc plini de umbră şi de lacrimi…

— Da, aşa este… par a şoptii buzele lor.

Această ultimă şi tragică pudoare îmi strânge dureros inima.

*

Umblu încă o zi pe urmele nemţilor, prin minunatele şi poeticele locuri de la Vizantea. Aici văd pe domnul general M., a cărui divizie a făcut spărtura la Mărăşti. Drumuri aspre de munte suie culmile până în fund la Dealul Sării. După ce spărtura în frontul inamic a fost lărgită, o parte din trupele noastre au minat cătră sud coloanele zdrobite ale duşmanilor, în lungul drumului au rămas ş-acuma chesoane care nu se mai pot întrebuinţa.

Regimentele noastre i-au ţinut pe nemţi de-aproape, hărţuindu-i necontenit. Din vale în vale, de pe ţanc pe ţanc urmărindu-i, i-au dus până departe pe piscuri, unde au găsit rezistenţa unor regimente nouă, de curând aduse de von Mackensen din Macedonia. Aici urmează lupte aspre, – în Dealul Sării. Oştenii noştri se caţără ca nişte capre pe piatra sură şi se bat fără hodină zi şi noapte.

— Aici. Spune generalul, sunt locuri mai tari şi mai sălbatice decât în oricare parte a ţării. E Vrancea necunoecută şi aspră din vechile zile. Auzi cum rulă tunul şi sună în toate văile... Nu-i soldat al nostru care să nu tresară când i-aude glasul, şi să nu strângă patul puştii... Aici luptele se dau pas cu pas în întunericul sihlelor, în lăcaşul sălbăticiunilor.

S-aude în adevăr mugetul tunurilor zvâcnind în ad incuri...

Ş-alici vedem pradă de tunuri, materiale şi muniţii. Apoi ne îndreptăm. Spre alt colţ al Vrancei: spre Soveja.

*

Apoi mergem mai departe. Ş-aici. Pe minunata şosea şerpuită care duce spre Lepşa. Prin locuri romantice, au mai rămas urme din fuga grăbită a nemţilor. Căştile lor mari şi grele stau împrăştiate şi răsturnate ca nişte ceaunaşe pnin toate şanţurile.

Ajunşi la liniile de sus, asistăm o oră şi

jumătate la un duel de artilerie între bateriile noastre şi cele inamice Văile sună strident şi formidabil de detunături. Şi proiec. Tilele trec ca-n fâşâiri aspre de mătase.

Inamicul răspunde. Bombele lui bat culmea şoselei. Vin c-un şuet de spaimă parcă, cad şi se sparg cu vuiet, mă lţând nouri negri şi cenuşii. Zburaturile trec ici-colo, ca nişte albine rătăcite.

Un glas cheamă o brancardă. Un rănit vine curând întins sub manta, cu buzele şi cu ochii arzători. A fost lovit în coapsă de o schi jă de obuz.

În vale, pe Lepşiţa. Liniile noastre înaintate au fost atacate de câteva compănii germane. Postul de comandă e înştiinţat. Artileria îşi înteţeşte foqji. Bateriile trăsnesc. Adânc şi asurzitor. De pe culmi.

La telefon, colonelul ascultă raportul din vale:

— Alo! Ce este, locotenent Hancea? Te-ai acă două compănii?… Ţine-te bine, băiete: să nu dai un pas înapoi…

În vale sună împuşcături de armă, răpăituri de mitralieră. E o acţiune fierbinte.

Locotenentul Hancea răspunde; Mai cere provizie de granate. Îndreaptă focul artileriei. Se pare că e într-o poziţie critică, atacat din două părţi.

Colonelul zâmbeşte la aparat, emoţionat şi mişcat dintrodată.

— Aşa, Hancea, bine…

— Zice că piere acolo cu iotf ai lui, şi nu dă un pas înapoi!

Artileria noastră tună.

— Bombele inamice se sparg pe rând, în apropiere.

Împrospătători de muniţii trec cu sacii cu granate cătră vale, umblă nepăsători şi obişnuiţi printre exploziii.

Într-o oră şi jumătate postul înaintat al locotenentului Hancea a respins trei atacuri inamice. I-a prăbuşit pe nemţi în vale. Le-a aruncat cu granate în cap, i-a amestecat cu pământul…

Apoi artileria încetează şi ecourile codrilor şi văilor *Be* alină.

La întoarcere, întâlnesc mulţi prizonieri. Numai germani.

Un tânăr trist, cu faţa firavă, vorbeşte trudit. Arată că e din Dettmold. De trei ani a umblat pe toate fronturile Europei. Aici în Vrancea, cum spune şi ofiţerilor, s-a întâmplat cu el un lucru spăimântător.

S-au bătut în alte părţi necontenit. De multe ori au fost biruitori. Au fost şi înfrânţi. Dar în poziţiile tari de la Mărăşti au primit de la mânioşii noştri soldaţi o lovitură aşa de crâncenă încât nu şi-au venit în fire nici astăzi…

Văd acum deplin că prin această bătălie, armonioasă în planul ei şi-n execuţia neşovătitoare şi exactă, indiferent de ce poate fi mână, armata noastră şi-a câştigat. Un titlu nediscutabil de glorie.

Bătălia de la „Mărăşti va trece în istoria noastră ca o operă serioasă şi solidă de artă militară. Toată dezvoltarea ei a fost prevăzută şi s-a executat potrivit, planului! iniţial. Cel din urmă soldat a ştiut unde merge şi şi-a făcut datoria. Artileria a dovedit o precizie înspăimântătoare. Ofiţerii germani prinşi au mărturisit aceasta, cu mirare şi laudă.

*

Dacă în grozava furtună care bântuie popoarele mai pot stărui ambiţii: dacă bietele suflete umbrite de moarte mai pot urmări răzbunări; dacă între ruini şi sânge ochiul omului m-au poate luci, – atunci asta nu s-a putut întâmpla decât la Mărăşti: după umilinţe, zdrobiri şi lacrimi, ţăranul soldat s-a năpustit, la 11 iulie, ca-ntr-o nebunie a jertfei, ş-a ridicat în Vrancea hecatomba răzbunării lui.

Pace morţilor necunoscuţi, trecuţi în veşnicia împăcării!

A apărut în *România*, 1917, nr. 168,23 iulie, p. 1, sub titlul „Impresii de pe front, bătălia de la Mărăşti (Câmpurile)” şi continuate în nr. 169 din *24* iulie, sub titlul... Bătălia de la Mărăşti”, nr. 170,25 iulie, p. 1; „între ruini. La Vizantea şi Soveja”, „încheiere”, în nr. 171,26 iulie, p. 1; în revista *România Mare*, Paris, II, 1919, p. 29 – 32; în volumele *File sângerate*, 1917 şi *Frunze-n furtună*, 1920; în *Opere*, 1956, vol. 6, p. 469 – 488.

Note de pe front

MĂRĂŞEŞTI
August 1917

O amintire de acum doisprezece ani…

Mă aflam în petrecere la prieteni, în vestitele podgorii ale Tecuciului, – undeva într-un sat de răzeşi ascuns în vii şi livezi. Era în august, pe-o vreme caldă şi limpede.

Se pornise o nuntă, a poetului St. O. Iosif, – cu zvoană şi alai şi cu gura pivniţii deschisă, ca odinioară în vremurile patriarhale ale părinţilor noştri.

În ziua uncropului, după puţină hodină şi mult borş acru, tineretul o porni printre vii în zumzet de cobze şi alăute spre vestitul deal de la Cucuieţi.

Pe coastă, la un popas, era un han al unui ungurean cu mutră de hoţ. Vinul se nimerise acru şi peştele sărat, – dar noi eram tineri şi ferice.

Un lăutar bătrân, cu obrazul negru şi barba albă, începu a zice sub sprânceană de codru cântecul lui Codreanu… Noi umblam încet spre ţanc şi adâncurile de sub noi sunau armonioase şi sonore la înmlădierile baladei bătrâneşti. Iar sus, pe vârful de la Cucuieţi, – deodată se deschisese zarea şi ochii mi se cufundară în cele patru vânturi ale ţării Moldovei. Câmpia Siretului se vedea pe o întindere nemărginită la miazănoapte şi miazăzi, cu sclipiri de ape, lunci; dumbrăvi şi sate. Până unde putea bate ochiul şi unde depărtarea se amesteca într-o ceaţă liliachie. La apus erau treptele munţilor cu păduri posomorâte de hrad, –

cu tonuri din ce în ce mai slabe şi mai stinse care mureau în cerul alburiu de august. În sus erau sate şi târguri cu nume vechi din proniei… În jos, câmpia cea întinsă de la Mărăşeşti. O ţară întreagă se desfăşura sub noi, cu sate albe, sclipiri de clopotniţă, câmpii semănate, – şi Şiretul trecea la Dunăre şi la Mare liniştit, printre zăvoaie, oglindind cerul şi cuibarul de foc al soarelui.

Mă simţeam înseninat privind, şi primeam pe adierile vântului până-n fundul sufletului miresmele calde de peliniţă şi cimbrişor pe care. Ni le triimiteau depărtările.

Era o ţară calmă şi fericită, şi lăutarii cântau balade în deal la Cucuieţi.

Zilele acestea, – după ani şi ani, – un automobil mă urcă repede pe dealurile Tecuciului, şi am iarăşi, deodată, înainte-mi, vechile privelişti.

Luni, săptămâni şi zile liniştite au căzut în veşnicie. Anotimpurile s-au întors cu podoabele lor. Până ce deodată crângul lumii s-a cutremurat. Viforul războiului a bătut în depărtările munţilor, apoi s-a apropiat, s-a tot apropiat către Şiret. Se văd ş-acum în miazănoapte depărtările estompate în ceaţă. Dar la miazăzi, spre Mărăşeşti, bate tunul fără contenire. Se ridică în cerul înalt fumuri de incendii. Se văd izbucniri de guri de foc. Explozii de proiectile. Ochii cuprind toată priveliştea, de la podul de la Cozmeşti pe o linie de copaci care fug în lungul unei şosele, de dincolo de târguşorul Mărăşeşti, spre dealurile de la

Panciu. Pe-acolo pretutindeni sunt îngropaţi în pământ luptătorii. Tunuri bat din apropierea mea şi din fundul zării.

Aici, în decorul acesta uriaş care mi-a încântat odinioară ochii, s-a desfăşurat un episod al marei tragedii ce sângerează lumea. Intre 23 iulie şi 7 august, către Cozmeşti, Mărăşeşti şi Panciu, s-a dat o bătălie crâncenă, păs cu pas, ceas cu ceas. Zi şi noapte, fără oprire. A fost una din cele mai teribile bătălii ale războiului neamurilor.

Stau sub un nuc, între vii, pe deal. Deasupra Siretului cu ochii liberi văd tot câmpul bătăliei, şi domnul general B. Îmi lămureşte toată desfăşurarea ei cu simplicitate şi linişte. Din când în când tunul pune o pauză neprevăzută; din când în când depărtarea ne cheamă ochii spre alt punct, unde o explozie ori o coloană de fum. A schimbat aspectul în aparenţă liniştit al peisagiului.

Se pare că în decada a treia a lunii iulie, domnul general feld-mareşal von Mackensen s-a hotărât să dea o lovitură disperată la Siret, spre a străpunge frontul nostru la Cozmeşti. Cu obiectiv Adjudul.

Planul era fără îndoială frumos. Executarea lui fericită ar fi însemnat izolarea liniei Trotuşului şi deschiderea drumului spre Basarabia. Scrisori găsite la prizonierii germani dovedesc câtă nădejde. În ceea ce priveşte sfârşitul războiului, se punea pe această „nouă lovitură măiastră” a

feldmareşalului. „Moldova”, „laşii”, erau cuvinte care sunaseră la urechile ofiţerilor şi soldaţilor germani. În oboseala acestui război care nu se mai sfârşeşte, erau ca un miraj în pustiuri… Erau o stepă, o apropiere de ţel şi de sfârşit.

La 23 şi 24 august germanii atacară cu puteri mari liniile ruseşti de la Pădurea Neagră de lângă Şiret. Înspre Putna şi Suşiţa –, Aliaţii noştri ruşi bătuţi de forţe numeroase. Dădură îndărăt. În noaptea de 24 spre 25 august» trupele noastre urmau să schimbe pe cele ruseşti, obosite, Le schimbară şi intrară. În luptă cu o hotărâre îndârjită

— Trebuie să oprim puhoiul, ori să murim cu toţii!

Bătălia s-a dezvoltat încet-încet pe un front de 60 de kilometri, de la Siret până la Panciu. Nemţii dădeau pretutindeni lovituri de berbece. Din cele dintâi zile însă se desemnă o primă intenţie: străpungere în direcţia podului de la Cozmeşti.

Mase mari de trupe erau concentrate pentru executarea unei asemenea operaţii, – care fără îndoială trebuia să fie fulgerătoare. De obicei repeziciunea asigură succesul. Aceasta am văzut-o şi noi, au văzut-o mai ales duşmanii noştri, în bătălia de la Mărăşti. Douăsprezece divizii au fost aduse pentru această lovitură. O artilerie care şi-a Făcut probele pe toate câmpurile Europei, dezlănţuia vijelii nebune de foc şi schijă. În rândurile infanteriei noastre căzură proiectilele

chimice şi se târâră la faţa pământului şi prin tranşee nourii de gaze asfixiante şi lacrimogene.

Cu o furie care creştea din oră în oră, bătălia luă o dezvoltare uriaşă.

Germanii triimiteau valuri după valuri, – mase mari de asalt. Artileria lor dezlănţuia un tir aşa de cumplit, încât în unele locuri nu se afla palmă de pământ neîntoarsă şi nerăscolită de obuze. Urmau pauze mici, răgazuri în care duşmanul obosit căuta să se reculeagă şi vâra în foc trupe proaspete. Şi bătălia iar se aprindea, nemilostivă şi crâncenă.

Ziua şi noaptea trupele noastre, cu mult inferioare în număr, au ţinut piept acestor rostogoliri repetate de foc, schijă, gaze şi oameni, care urlau venind la măcel ziua şi noaptea, zile şi nopţi care păreau că nu se mai sfârşesc, – şi care se legau una cu alta într-un fel de atmosferă fumurie, într-o umbră tragică de infern. De pe dealuri de deasupra Siretului se vedea câmpul de bătălie în fum, ceaţă şi nouri negri. Tunurile zguduiau pământul. Mitralierele, puştile, granatele, răcnetele omeneşti se amestecau, – într-o huruire fantastică, într-o vedenie de apocalips.

Altfel zile şi nopţi nesfârşite au luptat trupele noastre, cătră satul Străjescu, Moara Roşie, Moara Albă, Mărăşeşti. După două zile şi două nopţi, diviziile germane au fost scoase din foc şi înlocuite cu altele, odihnite. Liniile noastre au

simţit aceasta după vigoarea atacurilor nouă. Ofiţerii şi soldaţii au încruntat din sprâncene şi-au adus între ei lăzi nouă de granate.

În toată această bătălie, artileria noastră, aşezată foarte bine pe stânga Siretului, a bătut coloanele inamice în flanc, pricinuindu-le pierderi înspăimântătoare. Batalioane întregi au fost amestecate cu pământul. Altele treceau, altele, neistovite. Mai ales în timpul nopţilor, atacurile se dădeau fără întrerupere. Cerul atuncea se umplea (de rachete ca de mii de lampioane veneţiene. Cu pâlpâiri scurte luminau tragedia şi frământarea din umbră, în timp ce pretutindeni trăgeau linii de foc exploziile tirurilor de baraj. Pocniturile şi clipirile de mitralieră păreau un joc vesel în această monstruoasă simfonie.

Timp de aproape două săptămâni, cât a ţinut bătălia, soldaţii noştri au fost neadormiţi şi neobosiţi. Au respins atacuri, au contraatacat, s-au bătut cu o energie înfricoşată. Această energie fără seamăn, poate fără precedent în analele războiului de faţă, este cel mai mare titlu de glorie al oştirii noastre.

În unele locuri împinşi îndărăt, covârşiţi în alte părţi, soldaţii şi ofiţerii nu şi-au pierdut niciodată cumpătul. Pas cu pas retrăgându-se, au luptat. S-au oprit, au contraatacat iar. Sufletul lor credincios pământului străbun şi vio. Lenţa amărăciunii lor au izbutit într-o putere aşa de năprasnică, încât inamicul la urmă, cu tot

numărul, a trebuit să se oprească sleit.

Se ştie că răniţii veneau foarte grăbiţi la posturile de prim-ajutor, – li se făceau pansamentele şi se întorceau SIndată la loc, îmbucând din mers o bucată de pâine. „N-avem vreme de stat; n-avem vreme!” Numai pe cei cu mai multe răni şi cu lovituri grave îi puteau opri medicii.

Nici gazurile, nici exploziile înfricoşatului bombardament n-au zguduit moralul năcăjitului ţăran. Cădeau mulţi; cei rămaşi, cu buzele strânse şi cu ochii crunţi, îşi înzeceau parcă puterile. Granata şi baioneta lor loveau fără cruţare.

Unde părţi din trupele noastre au fost copleşite de număr, a rămas locul însemnat cu mormane de cadavre.

Căpitanul G, din regimentul 8 de infanterie e vestit că trebuie să se tragă îndărăt, deoarece e ameninţat spatele batalionului pe care-l comanda.

— Consemnul meu e să lupt pe această poziţie până la ultimul om, răspunde el simplu. Nu mă retrag fără ordin scris! Şi se întoarce cu glas mişcat către trupă: Băieţi! fraţilor! Murim aici până la unul pentru ţara noastră!

rjr? *i f* înconjuraţi, băieţii căpitanului G s-au bătut cumplit. Au căzut unul câte unul; a căzut şi căpitanul; au căzut toţi. În locul acela fioros a rămas în câmpie un morman de leşuri. Spectacolul a înfricoşat liniile duşmane.

Maiorul Ionescu Atanase, care comanda un

batalion din regimentul 32, îşi aştepta rândul să intre în foc, într-un loc unde izbirea de valuri necontenite ale duşmanului era mai aprigă.

— Haidem, domnule maior! îndemnau soldaţii.

— Staţi, băieţi: aşteptaţi să vie vremea.

Aşteptând să vie vremea, în arşiţa nemilostivă a soarelui. În pulberea şi fumul înecăcios care-i înconjura, soldaţii se făcură sprinteni. Lepădară bocanci şi haine, zvârliră coifurile; păstrară pe ei numai armătura şi Muniţia.

— Hai. Domnule maior, că nu mai putem!

Ş-atunci şi domnul maior a simţit că nu-şi mai poate ţinea răbdarea. Ş-au pornit: au izbit năprasnic în puhoiul duşman. Trebuiau să-i oprească înaintarea cu orice preţ. Soldaţi, ofiţeri, comandant, ca-n timpurile eroismului de odinioară, au scris cerc pe pământ în jurul lor, rostind o frază sacramentală: „Aici voi muri!”, şi au murit acolo cu toţii până la-unul, fără să dea un pas înapoi.

Aceste sunt pilde puţine numai din măreaţa epopee pe care a trăit-o armata românească în cruntele zile şi nopţi de la Cozmeşti şi Mărăşeşti.

Îndârjirea şi energia înfricoşată au câştigat în sfârşit marea bătălie., – După două săptămâni, inamicul s-a oprit. Şi-a lăsat braţele în jos şi bărbia în piept cu descurajare. Gâfâind, s-a tras ca o fiară în cotlon, ca să-şi lingă rănile. Mareşalul von Mackensen a privit cu îndoială şi cu tristeţe harta şi a închis ochii gândindu-se la hecatombele pe

care le-a înălţat la Siret. Zece până la douăsprezece divizii germane s-au topit în această bătălie…

k

…Când se vor scrie paginile epice ale acestui război ai liberării şi – al muceniciei neamului nostru, – generaţiile viitoare se vor cutremura. Ca din întunericul bătrânejor poveşti, va răsări o veche imagine despre care povestesc vânătorii de odinioară.

Un zimbru încolţit de o haită de lupi într-un pripor păduros, lângă un lac. E cu coama zbârlită. Cu ochii mânioşi şi crunţi. Scurmă pământul cu copitele, suflă aburi fierbinţi pe nări şi mugeşte. În juru-i sânge. Măruntaie şi Trupuri spintecate. Dar fiarele sunt multe, urlă. Îl împresoară, îl hărţuiesc necontenit. Sunt parcă din ce în ce mai multe şi de urletul lor clocoteşte pădurea.

Cu dosul într-un gorun bătrân şi cu coarnele ţapoşe gata de atac, zimbrul a înţeles deplin primejdia. Dar el e cel mai liber şi mai măreţ oaspete al codrilor. – şi trebuie să cadă cu vrednicie.

Haita, îndârjită, dă un ultim iureş. L-au încolţit, i-au sărit în spate.

Atunci, scuturându-se şi mugind furios, zimbrul îşi încordează grumazul, se a vuită şi se prăpăstuieşte în valuri. Îşi duce la fund duşmanii, iese sforăind pe luciu, iar se cufundă. Apoi urcă dincolo, la mal, în luminiş, şiroind de sânge, însă

măreţ şi neînduplecat – în cele din urmă luciri de aur ale asfinţitului.

De acest zimbru vechi, – stemă a acestui pământ, – îşi vor aminti cei ce vor veni după noi, când vor ceti tragicul război al oştenilor noştri.

A apărut în *România*, 1917, nr. 188.13 august, p. 1; în *România Mare*. *Foaia voluntarilor români din Austro-Ungaria*, I, 1917. Nr. 6; în *România Mare*. Paris, 11,1919. Nr. 2 (i; în volumele *File sângerate*.

5.917 şi *Frunze-n furtună*, 1920; în *Opere*, 1956. Voi. 6, p. 489 – 496.

BĂTĂLIA DE LA RĂZOARE

e.

Loviturile grele ale duşmanilor-au lunecat necontenit ca pe nişte solzi de criţă, de la Cozmeşti spre Mărăşeşti. Şi spre Panciu.

În ziua de 6 august, nemţii au făcut cea din urmă sforţare, într-un singur punct, cu două divizii germane şi o brigadă austriacă, dinspre Satul-Nou.

La 7 ore dimineaţa, ne lămureşte domnul general P „au pornit un bombardament intens pe toată linia diviziei.

După un ceas, patrule tari de luptă prind a se arăta îci-colo, cam la o mie cinci sute de paşi de poziţiile noastre. Artileria începe a trage înaintea lor linia de foc şi schijă a barajului. Curând mase compacte de infanterie se ridică la faţa pământului, ca şi cum ar fi izvorât din măruntaiele

lui, şi înaintează ca nişte reptile enorme.

Tunurile din poziţiile noastre încep a scuipa foc. Izbucnirile obuzelor muşcă şi rup pretutindeni coloanele. Licăririle palide, fumul cenuşiu, ondulaţiile şi tresăririle şiragurilor erau una în clipa exploziilor. Dar coloanele de măcel ei au neistovite şi înaintau încet-încet. Se opreau în cute de pământ, în adăposturi naturale, răsuflau, se refăceau şi porneau iar. Mitralierele şi puştile noastre prind a secera. Rânduiţi acuma în valuri de trăgători, ei totuşi înaintau.

Către ora 10, talazurile încă foarte tari ale vrăjmaşului se loviră de linia noastră. Bătând cu granate, soldaţii noştri se retraseră pas cu pas spre sprânceana de deal a şoselei. Apoi deodată se opriră. Rezervele veniseră, pe linie. Ofiţerii – ieşiră. Şi comunicară ordinul contraatacului. Din om în om, ca fulgerul, vestea trecu în lungul regimentelor.

Ş-atunci s-a petrecut un lucru vrednic de mirare, în faţa căruia nemţii au rămas, ca să zic aşa, cu gura căscată. Puterile lor întreite – abia atunci înţelegeau – nu zdruncinaseră deloc pe ţăranii aceia cu obrazurile arse şi cu ochii mânioşi. Deodată îi văzură că pleacă arma şi se zvârl nainte la contraatac.

Nu strigau *ura*, nu făceau prea multă larmă. Unii numai înjurau plini de năduf, pomenind o mulţime fantastică de sfinţi de prin calendare, arătau pumnii, apoi loveau granatele de patul

puştii şi le aruncau, scuipând după ele.

— Na! De cap şi de pomană să vă fie!…

— Înapoi, mă! în ţara voastră cea leşinată! răcneau unii.

— Măi Gligore! Măi Gligore! ţipa altul cu ochii scă – părători: Nu-i lăsa! Uite-i colo cum mişună! Trimite-le un ou cu foc! Pogribania şi parastasul!…

Brusc, toată linia zvâcni înainte şi începu a bate aprig în nemţi. Mitralierele cârcâiau din toate părţile şi baionetele prinseră a împunge.

Ca un freamăt de groază trecu prin rândurile duşmanilor. Izbiţi cu nădejde, dădură îndărăt şi prinseră a se retrage. Ai noştri îi ţineau strâns în vârful baionetei şi-i măcelăreau cu mânie. Îi prindeau şi-i pisau. Companii întregi, împresurate, ridicară mâinile şi se supuseră, gâfâind şi cu ochii morţi de trudă.

Printre snopi de cadavre, fără isprăvenie, infanteriştii mânioşi îi urmăreau şi-i sfărâmau. Cei prinşi cădeau la pământ între raniţă şi puşcă, îşi ştergeau cu mână tremu

— Rând fruntea de sudoare şi ridicau priviri pline de amărăciune.

— Duceţi-vă după ei, spuneau o samă; împungeţi-i şi alungaţi-i până acasă, că noi ne-am săturat! Nu ne mai trebuie război.

Un locotenent întrebă pe unul:

— Atunci voi ce căutaţi aici?

— A, noi nu venim şi nu ne batem de voia noastră…; Aşa de trei ani ne mână. Acuma am

căzut în bot... Apoi după o clipă de cugetare, zâmbind cu stânjenire: Astăzi ne-am cam speriat. Soldaţii dumneavoastră parcă au benzină în burtă, aşa vin...

În această crudă şi iute bătălie de la Răzoare, ofiţerii ca totdeauna de altminteri, au dat dovadă de deplină stăpânire de sine şi au aşteptat cu linişte clipa contraatacului. Nicio slăbiciune, nicio şovăire. Unii au murit cu tărie şi linişte, alţii, căzând, şi-au ţinut încă în mână unităţile.

Locotenent-colonelul Roseti, căzând, transmise următorul ordin regimentului său:

— Să se ştie că eu sunt rănit aici. Niciun om să nu treacă îndărăt, peste trupul meu.

— Am înţeles, domnule colonel, părea a jura fiecare soldat, cu dinţii încleştaţi şi ochii neguroşi.

Căpitanul Miclescu (fost deputat, doctor în drept şi matematici) e adus rănit pe o brancardă.

— Unde eşti rănit, căpitan Miciescu? întreabă şeful sau.

— Domnule colonel, răspunse liniştit căpitanul, batalionul meu îşi îndeplineşte bine datoria.

Tunurile bat necontenit încă. Convoiurile de prizonieri trec îndărăt. Apoi, încet-încet, canonada se alină, şi către sară o pace f unebră. Se întinde peste câmpul de bătălie.

Soarele asfinţeşte în munţi într-o glorie de nouri. Luciri triste se împânzesc ca un giulgiu peste câmpul de jertfă. Într-o îngrămădire înţesata

de morţi duşmani, sanitarii noştri găsesc pe căpitanul Ignat, comandant al unei compănii de mitraliere, şi pe ofiţerul său. Înmărmuriţi în somnul cel veşnic, cu mâinile încleştate de maşini.

Pe deasupra trec croncănind convoiuri de ciori. Tunul bate surd. Ca în adâncimi necunoscute. În sectoarele vecine.

În liniile lor. Soldaţii s-au întins să se hodinească o – clipă cu faţa spre ceiân răcoarea înserării. Munţii, de un albastru sumbru se înalţă la apus; dealurile Siretului, la răsărit; la miazăzi, câmpiile largi către Dunăre; ţara căminurilor pustii şi a lacrimilor.

— Ai auzit, măi frate-meu? murmură încet un soldat cătră camarazi: astăzi regele a privit bătălia noastră de deasupra Siretului...

Şi taq apoi, cu sufletele pline de mânie şi de nădejde

A apărut în *România*. 1917. Nr. 189.15 august, p. 1; în volumul *File sângerate*. 1917; în *Opere*, (*Povestiri*, 1970, voi. 21, p, 529

Treceam printre podgorii, suind dealuri, coborând văi, într-o strălucită lumină argintie. Vii se întind în toate părţile: nuci rotaţi cu umbră deasă sunt presăraţi pretutindeni. Ierburile par aburite de pulberea fină a drumurilor. Căsuţele se iţesc ici-colo cochetind parcă prin – verdeaţă în Fuga automobilului. Bărbaţi rari; multe femei cu feţele învăluite parcă într-un zăbranic de tristeţe. Ţepu, Buciumeni, Tecueelu, – aşezări vechi de

râzăşi, amintiri istorice, locuri pe unde au mai trecut şi odinioară vijelii, în grop inc! cu arma în mână pe năcăjiţii noştri strămoşi…

Iată o vilă albă. Parcă zâmbeşte depărtărilor de pe culmea ei, dintr-un buchet de arbori. Au fost flori în preajmă, trandafiri acăţători la ferestre. Acuma e pustie. Locuitorii ei au fugit, ca păsările înaintea furtunii. În vale la Siret, în poeticele dumbrăvi, dormind sub pâclă viorie, urlă întărâtat şi fără contenire tunurile morţii.

Trecem repede. Soarele asfinţeşte între nouri, în fulgere încremenite şi bizare. Se face sară. Negura parcă izvorăşte din pământ. Ca o răsuflare vie a acââncurilor. Se văd deodată licărind tunurile aproape, apoi departe, în zarea posomorâtă. Incendiul din timpul zilei, lângă Mărăşeşti, tresare în scăderi şi creşteri. Zările s-au apropiat. Şi fulgeră în senin, – şi mugesc straniu bestiile de oţel născute din ura omului.

Am coborât pe un drum prăpăstios, prin păduri în care intră ca un râu-nesimţit răcoarea. Trecem încet Şiretul pe un pod de lemn. Fugim prin» întunericul unei şosele, ne oprim.

Pe poteci necunoscute cotim undeva, către un cotlon, într-un punct al liniei de luptă, în preajma Mărăşeştilor. E postul de comandă al unui regiment.

Inamicul e în fund, în întuneric, în vizunii. Aproape, în tranşee, nevăzuţi, sunt ai noştri. Tunul bate încă, – dar asta se cheamă linişte. E ceea ce

comunicatele numesc „foc rar de artilerie”.

Colonelul e un om nalt, cu statura puternică. Sub casca de fier ochii îi se înteie când vorbeşte şi dă ordine scurte. Sublocotenentul lui e un tânăr subţirel, brun, cu ochi mari, circazieni.

Sergenţi de legătură, bronzaţi de soare, cu mâinile negre, cu privirile tari, vin ca să raporteze şi să ia ordine. Salută scurt, ascultă drepţi poruncile, ies cu paşi elastici. Vine ş-un maior liniştit, cu mustaţa căruntă, lumând alene o ţigară. Dă din cap, întreabă din ochi.

Ce e, Panaite? îl întâmpină colonelul.

— Mă gândesc, domnule colonel, răspunde maiorul; dacă 3 a noapte voi putea să lipesc un ceas genele. Aş vrea să dorm o ţârâ şi să visez pe Anişoara mea cea balaie… E de paisprezece ani. Zâmbea când am plecat, e mult de-ătunci, – şi-i srfnteiau ochişorii în lacrimi…

Colonelul se face că-şi întoarce spre hartă privirile licăritoare. Apoi se răsuceşte şi întreabă brusc:

— Prietene Panaite, bei o cafea? Lucru scump şi rar în ziua de azi…

— Mai ales, domnule colonel! He-hei! Ce timpuri erau odată, domnule colonel, ce timpuri!

Ordonanţa trece cu pas nesimţit, vârându-şi prin unghere tainice botul de vulpe.

În noaptea de-afară canonada a încetat. În lumina discretă a unui felinar bine potrivit în adăpostul nostru de pământ, începem a vorbi de

cumplitele lupte în care zeci de mii de oameni s-au zvârcolit cincisprezece zile şi cincisprezece nopţi.

— Am petrecut ceasuri aspre cât ne-a bătut puhoiul… zice colonelul zvârlind ţigara şi aprinzându-şi îndată alta.

— Acum a trecut… răspunde ca un ecou domnul maior, c-un fel de accent de satisfacţie, de voluptate, ca-n apropierea unui somn alinător.

— Se poate, dragul meu, dar cine garantează? Nu ştii dumneata că *ei* au obicei să cerce întruna şi să pipăie? Ne putem aştepta oricând la *sondele* lor…

Maiorul îşi primi cafeaua c-un oftat de mulţămire.

— Domnule colonel, zise apoi cu glasu-i blând; mult m-am mirat eu de-un lucru… Noi, dihănii bătrâne. Nu ne prea înfiorăm câte sunt în jurul nostru. Dar ai văzut dumneata cum s-au purtat unii dintre tineri? Eu îi dispreţuiam ca pe nişte secături, şi i-ai văzut? Căpitanul Guriţă nu era un pudrat care-şi prăpădise anii umblând după conchiste, cu inele în di-eapta, cu brăţară la stânga, cu lanţujele şi panglicuţe? Ce legătură putea fi între el şi mizeria aceasta? L-am văzut, domnule colonel, murind între oamenii lui, foarte îndărătnic şi semeţ; ş-am fost foarte mişcat… Ciudat!

— Fără îndoială, răspunse colonelul. Am avut şi pe alţii, pe care am stat şi i-am privit cum se bărbieresc şi se parfumează sub bombardament

de artilerie… Aceşti fecioraşi pe care noi ne deprinsesem a-i dispreţui, dragă Panaite, aveau în ei, fără s-o cunoască, bărbăţia eroică… Au murit ca nişte nebuni!

— Ciudat! rosti a doua oară, pe gânduri, maiorul. Şi începu să înşire nume de ofiţeri morţi pe câmpul de onoare în înfricoşatele zile trecute. Picurau în auzul meu nişte nume numai, – însă la fiecare pomenire parcă izvora din umbră înainte-mi câte-o fantomă fină, – şi se înşira într-un convoi misterios, tăcut şi mistic.

Vorbeam de dragostea pământului, de legăturile indestructibile cu trecutul, de acel fior necunoscut care – a rămas în noi de la generaţii de mult stinse şi care ne înalţă, ne preface şi ne schimbă în faţa morţii.

Colonelul zâmbea:

— Ce spui dumneata, vorbi el, sunt mai mult nişte cuvinte frumoase…

Doi soldaţi intrară.

— Ce este?

— Domnule colonel, am fost răniţi acum treisprezece zile, amândoi odată. Ne-am făcut bine. Acuma ne întoarcem iar la locul nostru…

Vorbăreţul are nişte ochi mici, ca picături de păcură. E un bondoc scurt şi îndesat. Alături de el stă un uriaş liniştit şi zâmbitor, care ar vrea să vorbească, dar îi ia înainte celălalt. Comandantul se întoarce către dânsul, blând:

— Tu eşti Manole Istrate?

— Eu sunt, trăiţi, domnule colonel, răspunde bucuros uriaşul.

— Ne cunoaştem. Şi tu eşti Prepeliţă Irimia?

— Da, domnule colonel, se grăbeşte scundul.

— Ei, cum a fost?

— Bine, domnule colonel, răspunde moale Istrate.

— A fost fierbinte straşnic, domnule colonel, se înghesuieşte celălalt, pe când tovarăşul lui rămâne cu gura căscată. Nemţii tot năzuiau, tot năzuiau… Şi toată ziua şi toată noaptea îi băteam în cap cu granate. Veneau ca apă la opust. Ş-aduceau cu ei o putoare de dihor, de ne stupeam sufletul. Noroc că bătea un vânt al lui Dumnezeu de pe Siret…

Colonelul se întoarce spre uriaş:

— Da’ tu ce spui, Manole?

— I-am pus cu botul pe labe, domnule colonel… îndrugă alene soldatul.

Colonelul zâmbeşte. Se luminează, cu bunătate şi prietenie, şi figurile soldaţilor.

— Bine, băieţi, duceţi-vă la compania voastră… Şt domnul colonel le strânge cu gravitate mâinile arse şi bătătorite.

După ce rămânem singuri. Îşi aprinde iar ţigara şi cearcă să lămurească în câteva cuvinte un sentiment năvalnic.

— Domnilor, noi nu i-am cunoscut şi nu. I-am preţuit îndeajuns pe oamenii aceştia. Simpli, liniştiţi şi tari, – ei sunt datoria şi jertfa. Energia

lor năprasnică e că e sevă a acestui pământ hrănit atâtea veacuri cu lacrimi şi sânge…

Tace. Deodată mişcat, şi-şi întoarce iar ochii către hartă.

— Mă surprind făcând fraze… adăuge el, puţintel ruşinat.

Soarbe cafeaua, cu ţigara nestinsă între degete. Domnul maior Panaite, după ce isprăveşte de sorbit cu adâncă satisfacţie, se ridică zâmbind:

— Apoi mi se pare, vorbeşte el, că oaspeţii au venit degeaba… în noaptea asta, după cât văd, am să dorm cât un bei!

Ne salută curtenitor şi satisfăcut. Tocmai urca treptele ca să iasă, când, în depărtare, trei, şapte, zece bătăi de tun sunară înăbuşit. După ele urmară altele, grăbite şi violente. Avui o impresie ciudată de jenă. O ameninţare tulbure şi mânioasă răsufla, parcă din fundul zării şi-al întunericului.

Maiorul se întoarse spre noi:

— Aha! aha!

Şi fruntea i se încreţi supărată.

— Bine, urmă el apoi; să ne pregătim lădiţele cu granate!

Şi ieşi.

Colonelul trecu atent la observator. Sună la telefon şi începu a da ordine.

Mai erau două ceasuri până la miezul nopţii.

Canonada se înteţi. Din poziţiile noastre începură trăsni tunuri multe, şi auzeam prin noapte fâşâind ghiulelele cu un sunet caracteristic

de val. Explozii rupeau pământul brusc în liniile noastre. Meteori depărtaţi punctau întunericul la inamic, unde cădeau proiectilele fulgerate de la noi. Bombe începură a cădea în apropierea postului de comandă. Curând noaptea se umplu de un freamăt fioros, rde un fel de muget de artilerie. Lângă noi tresăreau pâlpâiri alburii, care parcă lungeau o aripă de lumină către cer. În fund, ca-n necunoscut, clipeau fantastic gene de fulger.

Simţeam sub mine cutremurul pământului. Am avut într-un timp, când bombardamentul ajunse la un maximum de intensitate, senzaţia că pielea pământului se încreţeşte şi se înfioară.

Către ora 11. Serii rachetelor începură a se înălţa în noapte, la inamic. Era un joc minunat de lumini multicolore, care se încrucişau, se încovoiau, se risipeau şi luminau câteva secunde pământul sumbru şi spăimântat parcă.

Colonelul sta liniştit la observatorul lui.

Telefonul nu mai funcţiona. Agenţii începură a sosi, ofiţeri şi soldaţi cu căşti şi arme. Vorbeau repede, raportau asupra sectorului de atac, asupra recunoaşterilor făcute; ascultau atenţi ordinele şi ieşeau: şi noaptea îs înghiţea. Dintr-odată parcă intrau în vâltoarea de foc a necunoscutului. Liniştea aceasta mi se părea ciudată şi nenaturală.

Colonelul avu un zâmbet uşor la observaţia mea.

— Omul e un animal care se deprinde cu toate… îmi zise el filosofic. Ascultă: acuma se

produce atacul infanteriei.

Deodată începuseră a pârâi mitralierele şi a tuna oribil granatele. De pe linie, se ridică un freamăt sălbatic de glasuri. Auzeam limpede o voce sonoră care vocifera ceva eu îndârjire. Colonelul îmi dădu lămuriri:

— Acesta e un plutonier al meu. Băncilă, care însn –, ţeste fiecare granată de înjurături grozavei

— Da?

— Închipuieşte-ţi! E un personagiu fără educaţie!

Acum pământul fierbea pe linia de luptă. Simţirea de sunet se stinsese într-un huruit fără nume. Când izbucneau rachetele, într-o clipă, în întunericul de păcură de dedesubt, vedeam mişcarea de înaintare a coloanelor inamice într-un fel de viermăt de umbre bătute de nebunie.

Alţi agenţi veniră, cu obrazurile negre, cu straiele mirosind a fum. Îi priveam o căutătură de criţă, o încreţitură aspră la colţul buzelor.

Inamicul a fost strivit cu granate şi cu mitraliere. Pe alocuri a fost bătut şi cu patul puştii. Se retrage în neorânduială.

Rachetele au tresăriri tot mai rare în noapte. Se alină mitralierele nervoase şi tunurile.

Cât a durat acest vis fantastic şi înfricoşat?

— Abia s-a alinat, o jumătate de oră, – şi tunurile din noaptea depărtării porniră din nou. Altă canonadă furibundă, alt atac subt aceleaşi tresăriri înflorite de rachete. Altă îmbulzeală de

fantasme nebune…

Priveam la colonel. Îşi trăgea încet mustaţa cu stânga, pufăia fumul de ţigară scurt, şi ochii, sub cască, mi se părea că lucesc crud şi neînduplecat. Aceeaşi atitudine.

— Neînduplecare crâncenă şi mânie, – o aveau şi sergenţii şi ofiţerii care veneau la ordine.

În vijelia monstruoasă de foc care bubuia şi se frământa afară, aceeaşi înfăţişare cumplită o aveau toţi oamenii colonelului, pământii, trudiţi şi amărâţi… înţelegeam în sfârşit acum deplin că energia disperării e mai tare decât focul şi decât apa…

Mi se strângea inima de tulburare şi de durere, – şi-mi plecai ochii săgetaţi de lacrimi spre pământul acesta al părinţilor pe care oamenii de azi mor apărându-l cu tărie.

Iar tunurile bubuiau, – tresăreau rachetele, începură granatele a pocni şi văzui pe colonel zâmbind iar uşor când auzii în freamătul de pe linie aceeaşi voce sonoră care înălţa în larma luptei blesteme omerice…

A apărut în *România*, 1917, nr. 191,17 august, p. 1; în volumele *File sângerate*, 1917 şi *Frunze-n furtună*, 1920; În *Opere*, 1956, vol. 6, p. 455 – 462.

ÎNTUNERIC

Nu înţeleg de ce asară, stând în cerdac cu câţiva cunoscuţi, am început a vorbi despre întâmplări ciudate. Întâmplări ciudate, nu fantastice. La cele fantastice rolul principal îl

joacă iluzia; fenomenul în sine poate fi explicat în chipul cel mai firesc, după legi fizice cunoscute, întâmplări ciudate: adică acele care încă nu pot avea o explicaţie pentru înţelegerea noastră. Legea lor «stă suspendată în sine, (…) Ascultând asemenea poveste de-ale tovarăşilor mei, zâmbeam. Admiteam că sunt interesante, aş fi vrut numai să ştiu dacă sunt şi adevărate. Voiam tocmai să formulez o obiecţie ironică în acest sens, când dintr-odată îmi luciră în amintire, descoperite din întuneric, două fapte din categoria aceasta. Nu mai rămânea îndoială că erau adevărate. Mi se întâmplaseră mie, personal. Având în mine mirarea că le uitasem cu totul şi-mi apăruseră aşa de brusc şi neaşteptat tocmai când trebuia, ca nişte fiinţe vii şi conştiente, începui să le povestesc îndată.

(…)

După ce trecu tumultul de observaţii şi-şi aprinseră toţi ţigări, cel mai tânăr dintre noi, avocatul Gheorghiţă

Manea, îmi zise:

— Ceea ce ai spus dumneata, nu poate fi contestat. Sunt nişte întâmplări extraordinare pe care le-ai trăit. Nu pot spune *mici* întâmplări, căci în domeniul acesta n-avem încă dreptul să stabilim gradaţii. (…) Asta îmi dă curajul să relatez şi eu o întâmplare, pe care n-aş fi îndrăznit s-o scot din întuneric.

(…)

— Mi s-a întâmplat în vremea războiului, zise el brusc, c-o grimasă de durere lăuntrică. Şi era o noapte neclintită ca aceasta. Timpul şi viaţa conteniseră. Eram mâhnit şi înfricoşat, aşteptând să trec în altă stare. Adică mă temeam c-am să mor…

O clipă, tânărul avocat se opri fără să ne privească. Noi rămăseserăm neclintiţi şi fără cuvinte, deodată atenţi.

— Trebuia să executăm un atac de noapte – reîncepu el cu glas uscat – la cota 415. Eram în 1917, în poziţiile înfricoşate din regiunea Târgului Ocna. Mă stăpânea o presimţire tulbure şi caracteristică. Şi eram otrăvit din pricina unei. Întâlniri pe care o avusesem în ziua aceea. Era într-o zi de august: 13 august.

Iată despre ce întâlnire e vorba:

Eu am fost bun prieten odată, în lumea cealaltă de dinaintea catastrofei, cu unul Cozma Iepure. Poate nu l-aţi cunoscut. Era proprietar şi om cu afaceri multe în ţinutul J’ălciului. Tatăl lui, popa Iepure, om putred de

— Bogat şi politician cunoscut, îmi fusese client într-un rând, la începuturile carierei mele. Şi mă legasem şi cu preotul şi cu Cozma Iepure atât de mult, încât m-am hotărât să petrec într-o vară! N sat la ei, în nişte locuri foarte frumoase. Petrecând acolo, firește, m-am amorezat de sora lui Cozma. A fost între mine şi Lucia o iubire repede şi aprigă, care în acelaşi an ne-a dus pe

amândoi în faţa altarului. Căsătoria a fost pentru noi un simplu incident fără însemnătate, căci trăiam închişi în pasiunea şi-n tinereţea noastră ca într-o crisalidă. Era necesar să fie aşa pentru că Lucia trebuia să moară. În trupul ei firav şi blond se furişase o cumplită boală ce nu iartă. În ochi i s-a adâncit veşnicia neclintită. A trecut fericită prin viaţă şi s-a dus înfăşurată în dragostea mea ca într-un giulgiu. Vă previn că frazele acestea poetice sunt singurele, rămăşiţe ale acestei iubiri din tinereţă. Iubirea şi disperarea mea n-au produs decât cuvinte. Însă nu despre aceasta e vorba.

Nici nu încolţiseră seminţele de flori pe care le aruncasem împreună pe mormântul Luciei, şi Cozma mi se înfăţişă c-o privire străină, pe care nu i-o cunoşteam. Avusesem în stăpânire doi ani zestrea surorii lui. Zestrea aceasta urma să treacă iar în patrimoniul lor – era un bun care în curând trebuia să fie al lui; şi-mi cerea socoteli şi acte justificative cu ochi îngheţaţi şi duşmănoşi. Vorbele pe care mi le-a aruncat în faţă acest prieten nu le-am auzit de la niciunul din duşmanii mei. M-a t. Îrât fără milă în Faţa justiţiei; cu limbă înveninată m-a ponegrit; m-a sfâşiat cu bucurie sălbatică. Nu l-am cruţat nici eu, căci nu sunt un om tocmai bun. Şi deşi nu mi-am îndeplinit răzbunările corsieane pe care le visam, i-am plătit cu monedă nefalsificată în nesfârşitele procese cu răzeşii din vecinătatea moşiei lui.

Aşa stăteau lucrurile când a izbucnit războiul cel mare, despre care n-am să vă spun decât puţine lucruri. Am suferit nu numai de lipsuri, de umezeală şi de frig. În prima parte a campaniei am fost strivit sufleteşte de o înfrângere cumplită: am gemul de durere şi de îndârjire neputincioasă în tot timpul retragerii, până ce ne-am statornicit în munţii Moldovei. Din acele zile negre am învăţat să respect pe plugar, şi am priceput ce înţeles grav se cuprinde în cele câteva cuvinte banale: „talpa ţării”, „pământul strămoşesc”. Căci subt ochii mei omul cel vechi, valahul cel trist, îşi vărsa sângele jertfindu-se fără murmur, ca-n toate veacurile trecute.

Vin la întâmplarea mea.

Căpitanul companiei noastre îmi pusese în vedere ordinele atacului de noapte. Ca plutonier, aveam misiunea să conduc înainte, spre sârmele inamicului, o patrulă tare de recunoaştere. Şi în starea sufletească în care mă aflam, cugetam la întâlnirea de peste zi cu Cozma Iepure. Asta era întâlnirea otrăvită, în preajma ceasului morţii. Căci aveam presimţirea că voi cădea.

Peste zi, la comandamentul brigăzii îmi aşteptam rândul ca să predau un raport confidenţial Atunci, dintre ofiţerii din preajma mea s-a desprins unul, care, voind să treacă spre adăpostul blindat al colonelului, m-atinse cu cotul. M-am ferit uşor, ridicând ochii. Uniforma celui ce trecea era a unui locotenent. După doi paşi, şi-a

întors capul. Era Cozma Iepure. S-a oprit, încruntând sprâncenele.

— De ce stai în cale, sergent?

A rostit vorbele acestea cu dispreţ şi dezgust, răsfrângându-şi buzele. Am simţit că ameţesc şi că trebuie să pun mâna pe pistol. Amândoi eram doi rezervişti, doi fii ai pământului, ca şi valahii cei trişti, ş-ar fi fost prilej să ne îmbrăţişăm şi să uităm toate. M-am stăpânit, dar aş fi vrut să-l văd zbătându-se în sânge la picioarele mele.

— Ai spus ceva? mă întrebă el, rânjind şi făcând un pas spre mine.

Am tăcut. A pufnit în râs şi a intrat la colonel.

Acuma, în preajma atacului, mă rodeau necontenit, ca viermii, vorbele pe care ar fi trebuit să i le întorc – subţiri şi tăioase, în aparenţă inofensive, înţelese însă bine de noi amândoi. Nu le rostisem şi mă socoteam umilii, mizerabil şi împuţinat.

La ceasurile unsprezece şi un sfert, caporalul meu Neculai Moraru apăru lângă mine şi-mi şopti uşor:

— Domnule plutonier, oamenii sunt gata, trebuie să plecăm.

— Să plecăm, Morarule, tresării eu.

Era un om din partea locului, care cunoştea rătăcănile şi ascunzişurile muntelui.

Am plecat cu patrula mea, unsprezece baionete, fără gloanţe; şi ne-am strecurat prin locuri pe care nu le vedeam, spre tăcerea

ameninţătoare dinainte, printr-un întuneric neclintit şi mort. Am găsit reţelele de sârmă nepăzite, deşi fuseseră distruse de bombardamentul de peste* zi. M-am întors către ora douăsprezece, şi mi-am făcut raportul. Iar la miezul nopţii, telefonic, s-a dat ordinul atacului.

A fost o afacere de un sfert de oră. Am urcat din nou, pe valea unui pârău, spre cota 415, unde aveam presimţirea că trebuie să mi se întâmple ceva. Mi-a tresărit inima în piept ca un animal străin în clipa când a izbucnit cea dintâi granată. Au pornit împuşcături, au tresărit rachete. Şi deodată, un val formidabil de fier ne-a izbit în întu, neric şi-n locul necunoscut în care ne aflam. Bătură o clipă mitraliere furioase, apoi se dezlănţui un contraatac, întâi am fost împins înainte, între urale. Fremăta întreg sectorul brigăzii, sub negura punctată de scântei şi de serii rachetelor. Apoi am căzut într-o râpă străină, care nu era a noastră, pe rovina unui pârău. Aveam cu mine numai un singur soldat.

Împuşcăturile conteniseră. Întreb pe soldat, în şoaptă:

— Tu eşti, Dămiene?

— Da, domnule plutonier.

— Ce facem? Unde mergem?

— Trebuie să mergem la noia domnule plutonier, la vale.

Se înţelege: era foarte simplu; la vale. Am pornii, ascultând încă atent ameninţările

întunericului. Locurile erau însă tari şi prăpăstioase. Am avut dintr-odată simţirea că m-am rătăcit.

Dâmian se oprise.

— Am şoptit iar, fără să-mi dau seama cum şi de ce:

— Ascultă, Dămiene, la vale nu putem trece pe aici. Trebuie să căutăm o altă ieşire.

Această altă ieşire – lucru absolut neînţeles şi nelogic – eu am căutat-o la deal, spre inamic. Am mers ca şi cum aş fi fost orb, cu soldatul după mine. Am trecut în altă vâlcică şi m-am oprit iar. Începu dintr-odată să-mi bată inima. Atinsesem cu vârful cizmei ceva moale.

— Domnule plutonier, îmi zise soldatul, aici nu stăm bine. Aici a fost fierbinte. Sunt oameni care au căzut acum… E de-ai noştri, adăugi el după o clipă. A murit…

Înţelesei că se plecase şi pipăise.

— Mergem înapoi, domnule plutonier…

Nelogic şi absurd, am stăruit să mergem la dreapta, în altă râpă.

— Care râpă, domnule plutonier?

N-am ştiut, se înţelege, ce să-i răspund, dar am pipăit terenul din dreapta cu picioarele şi am avut senzaţia că cobor în alt loc. Am mers cu luare-aminte zece paşi. M-am oprit deodată.

— Aici suntem la adăpost, zisei eu.

— Suntem lângă o baltă rămasă din ploile de

ieri, mă lămuri Dămian.

Trăsei din buzunarul din dreapta al pantalonilor bricheta şi aprinsei benzina – tot subt impresia că mă aflu într-o râpă singuratică şi adăpostită, de unde lumina nu se poate vedea. Soldatul suflă şi stinse numaidecât flacăra, dar avusesem vreme să văd, în licărirea de fulger, o groapă de obuz mare umplută de ploi. Şi un om căzuse la marginea ei şi murise cu faţa în jos, îmbrăţişat de umbra-i din apă ca de-un duşman.

— Mergem la vale, domnule plutonier, stărui soldatul.

— Am. Răspuns hotărât:

— Mai avem de mers câţiva paşi la dreapta.

Am făcut cei câţiva paşi. Şi atunci am auzit acea chemare stinsă pe care o aşteptam. O tânguire abia perceptibilă.

— Aici moare cineva, am zis eu. Şi am aprins imediat bricheta.

— Strânge-o, domnule ptotonier… şuieră soldatul. Împuşcături izbucniră undeva la deal şi pe vale.

Ne-am lăsat la pământ.

În lumina brichetei văzusem foarte desluşit obrazul lui Cozma Iepure. Chemase până-n clipa aceea – şi-n clipa aceea murise. Urmasem până la el drumul unei linii încă leite şi el mă aşteptase ca să moară. Pe urmă ne-am coborât imediat la şanţurile noastre. Întâmplarea am păstrat-o în mine tulbure până acuma; văd că n-are explicaţie

şi nici nu i-o caut: v-am spus-o fără scop şi fără plăcere…

Gheorghiţă Manea ne-a privit trist, cu ochii lui-care nu puteau zâmbi, şi şi-a aprins o ţigară, zvârlind scânteia chibritului în întunericul opac al grădinii.

A apărut în *Adevărul literar şi artistic*, 1925, nr. 243 (într-o formă care completa povestirea publicată în *Universul*, 1912, nr, 270. Sub Uliul „Prin întuneric”); în volumul *Dumbrava minunată*, 1926 în Opere, (*Povestiri*), 1970, voi. 21, p. 537547.

OCHII

Probabil că sunt mai mult o victimă a literaturii de Crăciun decât a – realităţilor: fapt e însă că sufăr şi sunt o victimă. Asta e neîndoios şi asta mă face să vă povestesc întâmplarea pe care o am în mine şi pe care până acuma nu înţeleg de ce încă n-am spus-o. Se întâmplă ca ziua să fie o aniversare: ziua întâi a sărbătorilor, şi să fie afară, ca şi atuncea, o vreme aspră şi duşmănoasă.

Mai întâi lumina se isprăveşte foarte curând. La patru şi jumătate se face sară şi la cinci e întuneric deplin. Ş-un vânt teribil de grăbit viscoleşte cu ace. Eu mă aflam – la 1.916, în vremea războiului ş-a retragerii – la Podul-Iloaiei, într-un fel de birou de triaj pe care cercam să-l organizez împreună cu superiorul meu. Maiorul Michiduţă. Cădeau în jurul nostru, în fiecare ceas, – oameni din rătăcire şi din spaimă. Bătuseră

săptămâni încheiate drumuri grele, înfundate de glodurile toamnei, se despărţiseră şi se risipiseră de unităţile lor, ş-acuma începeau a se alina ş-a se aduna, îndrumaţi spre felurite puncte ale Moldovei de cei dintâi agenţi ai refacerii.

Nici eu, sublocotenent tânăr. Nici maiorul, rezervist cărunt, nu ne venisem încă bine în fire. Eram încă tulbu raţi de întâmplări năprasnice. Maiorul Michiduţă – se vede uşor că asta-i o poreclă – demonstra în fiecare zi cui voia să-l asculte. Cât de lesne înfrângerea noastră s-ar fi putut preface într-o mare victorie. Arăta asta pe o hartă ferfeniţoasă, cu degete osoase, cu unghiile netăiate. În zece minute victoria era gata şi duşmanii zdrobiţi într-un punct sub degetul arătător. Statura lui pitică cerca să se avânte în sus. Îşi mişca cu energie sprâncenele şi bărbuţa. Pe urmă se-ntorcea spre o grupă de soldaţi care coborâseră de la tren şi se înfăţişau întunecoşi şi amărâţi.

— Ce-mi stai aşa ca la înmormântare. Camarade? îi apostrofa el cu vocea-i subţire şi uscată. Păşeşte înainte cu bărbăţie şi-ţi arată îndreptările. Pe urmă ai grijă, domnule sublocotenent, să se îndeplinească strict primul punct al ordinelor mele.

Prima operaţie pentru a ridica moralul năcăjiţilor oameni ş-a reface oastea ţării nu era greu de îndeplinit. Puneam pe-un miliţian bătrân să tundă până la piele pe noii-veniţi c-o maşină

americană. Oamenii rămâneau după aceea tot trişti, flămânzi şi slab îmbrăcaţi şi mă trudeam îndelung ca să-i pot echipa, şi discutam mult cu maiorul ca să-i pot hrăni în ziua sosirii, când nu erau trecuţi la ordinar. Domnia sa avea dispreţ pentru flanele, mănuşi şi hrană îmbiel. Şugată. Acestea mai mult moleşesc pe om, declara el.

Dispoziţiile celelalte ale maiorului Michiduţă pentru ridicarea moralului trupei erau în armonie eu punctul întâi. În năcazul şi nenorocirea acelor zile de dechembrie, discursurile şi sentinţele lui în termeni tehnici erau mai mult tragice decât umoristice. Şi cum venea sara grăbită, în birourile noastre strâmte, afumate şi rău luminate cu lămpi chioare, toată înfăţişarea lui măruntă, cu vorbe neaşteptate şi absolut străine situaţiei, îmi făcea o impresie stranie de nebunie.

De altminteri, echilibrat sufleteşte nici ei t nu eram şi nici nu puteam fi în asemenea împrejurări.

Să vedeţi ce se întâmplă.

În ziua aceea întâia de Crăciun, pe o vreme tulbure şi nemilostivă, maiorul meu se grăbeşte să plece la Iaşi. Avea acolo un prieten cu sărmăluţe de piept de curcan şi vin roş de Uricani. Înainte de plecare deodată-i venise să cânte o arie dintr-o operetă veche. Se răsucea în călcâie şi fredona falş:

„Pentru că – pentru că Pentru că era de plumb!”

Şi cum trânti uşa, parc-ar fi pus punct şi s-ar fi

rupt cu totul de orice fel de îndeletniciri la Podul-Iloaiei şi de orice fel degriji de pe lumea asta. Îi auzii încă murmurul elntării pe sub ferestre şi ridicai ochii de pe registru, zâmbind şi ascultând. Atunci văzui lângă uşă un copil. Parcă izvorâse din pământ. C-o clipă înainte nu era acolo.

— Ce-i cu tine, băiete?

— Trăiţi, domnule ofiţer… seinei el.

— Ce-i cu tine? Când ai intrat aici?

— Am intrat când ieşea *ginaralu* cel bătrân care cânta.

— Înţeleg; şi ce pofteşti?

El se scărpină în capu-i cu păr încâlcit şi mare, îşi lepădă jos pe duşumele pălăria pleoştită şi începu să scoeiorască la piept, sub haina ferfeniţoasă prea largă pentru el.

— Ce cauţi?

— Caut un *belert*, Îmi răspunse el smârcâind din nas.

Îl aşteptai să-şi caute biletul, privindu-l în tăcere. Sub redingota de căpătat, avea haine albe de ţăran. În picioare, bocanci largi şi gleznele înfăşurate în jambiere verzi. Era un copil „slăbuţ şi palid de doisprezece ori treisprezece ani. Nasu-i puţin pălit în sus era roş de frig. Avea o expresie extraordinară în ochii mari şi negri înfloriţi cu gene bogate. Cu ochii aceia de femeie mă privi încrezător, se apropie şi-mi întinse hârtia, apoi se trase îndărăt, îşi şterse nasul cu mâneca redingotei şi aşteptă.

Desfăcui hârtia şi ceţii: „*Neculai Corban, soldat conţigeniul 910, regimentul 15 Războieni, triaj Bacău*”.

Ridicai fruntea.

— Cine-i soldatu ista?

— Soldatu ista-i tătuca, îmi răspunse copilul.

— Şi ce vrei de la mine? Biletul vorbeşte de Bacău.

— Aşa-i, domnu’ ofiţer, belertu vorbeşte de Bacău, îmi răspunse copilul, şi sfiala îi pierise dintr-odată; da eu ţi-oi spune matale că am fost la Bacău şi nu l-am găsit acolo. Întâi şi-ntăi să-ţi spun matale, domnu’ ofiţer, că mămuea o murit la dechembrie în patru ş-am îngropat-o în ziua de sfântu Neculai. Dac-am văzut aşa, că rămânem patru copii fără de niciun ajutor, am venit de lângă mănăstirea Bistriţei, unde şedem noi, drept în târg la Piatră şi m-am înfăţişat la cazarmă la domnu’ colonel… ista, am uitat cum îi zice. Da fiind un om bun, m-o întrebat de fraţii mei cei mai mititei şi i-am spus că i-am lăsat la o mătuşă. Mi-o dăruit bocăncii iştia, da de tătuca nu mi-o putut da nicio ştire. M-o sfătuit să mă întorc mai bine acasă, să nu mai umblu drumurile, că m-a mânca un câne. Aşa că eu am zis: Nu se poate. Trebuie să mă duc la el, să-l scot de la slujba lui măcar zece zile, să vie în sat să vadă ce-om face, că şi mătuşa-i balnavă, şi clac-a muri şi ea, apoi rămânem fără nimene pe lume. M-o sfătuit un miliţian bătrân să merg cu dânsu până la Bârlad; şi m-am dus la

Bârlad în tren, cu miliţianu. Ş-acolo, la Bârlad, mi-au dat domnii ofiţeri belertu ista. Şi m-am întors tot cu trenu la Bacău, precum scrie acolo, şi nu l-am găsit pe tătuca nici la Bacău. Da am aflat c-o fost la Bacău, şi de-acolo l-ar fi trimis aicea, la Podul-Iloaiei.

— Aicea, la Podul-Iloaiei? Soldatul Neculai Corban, de la 15 Războieni? Nu mi se pare să-mi fi venit înainte un soldat cu acest nume.

— Trebuie să fi venit, domnule ofiţer, stărui copilul.

— Nu cred. Mi-aş aduce aminte.

Eram plictisit şi morocănos în ziua aceea de sărbătoare, în care superiorul meu se grăbise a pleca la o petrecere cu sarmale şi vin de Uricani, lăsându-mă singur cu nefericirile şi suferinţele pribegilor. Totuşi, copilul mă privea cu ochii lui frumoşi şi mari şi sta în faţă-mi aşa de hotărât şi de curagios, încât avui o clipă de reculegere şi făcui o sforţare. Parcă nu mi-i necunoscut numele care s-a rostit. Trebuie să-l am înscris într-un registru.

— Cum ai spus că-l cheamă pe tată-tu?

— Soldatu Neculai Corban.

— Soldatu Neculailorban trebuie să fie între cei pe care i-am trimis astăzi la Iaşi. Gavril Oancea! Deschide uşa şi strigă pe Gavril Oancea.

Copilul deschide uşa şi strigă subţire numele miliţianului meu. Apoi iar mă privi cu nădejde.

— Pe tine cum te cheamă?

— Pe mine mă cheamă Niculăieş, ca şi pe tătuca.

Gavril Oancea intră şi se uită de sus, într-o parte, la copil.

— Ascultă, moşnege, îi zisei eu zâmbind. Avem între oamenii noştri pe unul Neculai Corban?

— Din ce regiment, domnule sublocotenent?

— Din 15.

— Neculai Corban, din 15. Nu socotesc să se afle. Noi nu ţinem oameni din regimentul 15. Îi trimitem la Iaşi.

— Atunci e aşa cum spun eu. Am încredere în memoria mea. De nume îmi aduc aminte. Fără îndoială că l-am trimis la Iaşi, ieri ori ast-dimineaţă.

— Mai degrabă ast-dimineaţă. Domnu' sublocotenent.

— Atuncea hotărât, mă întorsei eu către copil: nu-i aici, dar te-ai apropiat de el şi-l găseşti la Iaşi. Te înfăţişezi în gară la domnu' sublocotenent Savu şi-l întrebi unde stau oamenii pe care-i primeşte de la Podul-Iloaiei.

— Vra să zică acolo îl găsesc.

— Acolo ai să-l găseşti, răspunsei eu râzând.

S-anină în tren, mă gândeam eu vesel, şi debarcă la Iaşi cu maiorul meu.

Copilul se retrase. Peste un ceas, când îmi isprăvii lucrul, mă răsturnai pe speteaza scaunului şi-mi adusei deodată aminte, surprins, de vizita pe care-o avusesem… Copilul vrednic şi bărbătos, –

cu ochi stăruitori şi fernenini. Poate-ar fi trebuit să-l încălzesc c-un ceai, ori măcar c-o vorbă bună. Mila aceasta înţelegeam că vine mai ales din pricină că stătuse înainte-mi un copil cu totul excepţional. Ce făcea acel Niculăieş era pur şi simplu eroic. Şi eu îl lăsasem să treacă pe lângă mine ca şi pe oricare om de toate zilele…

— Ce-i, moşnege?

Miliţianul meu intrase nesimţit în odaie…

— Trăiţi, domnule sublocotenent, îmi răspunse el, nu-i soldat.

— Cine?

— Neculai Corban!

— A, omul pe care-l căuta băiatul.

— Da, domnule sublocotenent, nu-i soldat. Aşa eli zice căpuraâul Corban Neculai. Şi-acum, chiar în acest minut, pleacă la Paşcani cu ceilalţi. De-acolo s-a duce la Caşin, pe front.

— Cine?

— Căpuraâul Neculai Corban.

— Unde zici că pleacă?

— O plecat la Paşcani, domnule sublocotenent.

— Apoi parcă era vorba că l-am trimis la Iaşi.

— Nu, domnule sublocotenent, o fost o greşeală, pentru că-i căpural, nu-i soldat. Aşa că n-o plecat la Iaşi, ş-o plecat la Paşcani.

Eu tăcui, uşurel tulburat.

— Bine, am zis miliţianului, du-te.

Îmi luai dolmanul şi căciula şi ieşii în vântul de-afaia: Cum făcui zece paşi pe uliţa pustie, văzui

că nu mai era vânt: era o furtună îngheţată. Se mişca în juru-mi o noapte aşa de sălbatică şi de dezolantă, încât simţii o primă lovitură în piept, ca din necunoscut.

Mă grăbii să cobor la gara pustie. Intrai din vijelie în odăiţa caldă a ofiţerului de serviciu. Îl găsii în patu-i de „campanie, cu faţa la părete. Îl întorsei spre mine şi-l cercetai grăbit dacă a plecat trenul la Iaşi. Cu domnu' maior Michiduţă. A plecat de mult. Aflai c-a plecat şi trenul de Paşcani, tot de mult.

— Voiai poate să pleci la Iaşi şi tu? mă întrebă el căscând şi râzând. Mai ai un tren spital, la miezul nopţii.

— Nu se poate să plec la Iav şi, i-am răspuns eu. Ţineam să te întreb dacă ai văzut pe un protejat al meu, un ţărănuş, încotoşmat într-o redingotă mare, cu bocanci în picioare?

— Cum nu? Cum nu? I-am făcut rost să se ducă unde are treburi. I-am dat şi-o jumătate de pâine.

— Ai văzut ce ochi are?

— Am văzut, ochi ca toţi ochii. Nu înţeleg de ce te uiţi aşa la mine.

Într-adevăr, poate mă uitam la camaradul meu într-un chip deosebit. Nu-mi dădeam seama, căci începeam să fiu atent la ce se petrece în mine.

Un fapt îmi apărea vădit: copilul acela cu ochi stăruitori trecuse pe lângă tată-său. Îl căuta, c-un eroism mai mare decât e-n firea oamenilor, de

săptămâni lungi şi trudnice. Şi când ajunsese în faţa mea, de fapt îl găsise, căci n-aveam decât să controlez un registru şi să n-am o încredere stupidă în memoria mea şi a miliţianului meu, înţelesei şi mai mult: că se despărţiseră poate pentru totdeauna. Nu atât pentru că omul mergea spre front, unde era în epoca aceea o linişte relativă, ci pentru că, plăpând şi slăbit, copilul cădea ca într-o viitoare în furtuna acelui început de iarnă.

Viscol şi noapte. Simţeam viscolul izbindu-mă ca un duşman. Presiunea lui răzbea prin blană şi-mi înfiora pielea trupului. Ş-un întuneric în care mi se părea că nu mai pot să răsuflu în voie. Intrai în cancelaria mea; cerui miliţianului un ceai.

Mi-l aduse. Ca să nu-i simt mirosul de oală, îi turnai mult rom. Nu-l băui totuşi şi-l lăsai să se răcească în teica de tablă.

Mă ridicai din scaun, mă îmbrăcai din nou şi ieşii iarăşi în întuneric şi-n viscol. Mă chema acel întuneric ca o nelinişte şi ca o întrebare la care nu puteam răspunde. Aşteptând cu luare-aminte să se petreacă ceva în mine, mă coborâi iarăşi la gară. Şi aşteptai, ca un om beat, un tren oarecare de la miezul nopţii. Stătui neclintit, în odăiţa camaradului meu „totuşi fără a dormita. Şi fără a cugeta, într-o vreme m-am surprins că număr sforăiturile sublocotenentului.

M-am trezit în tren, într-un ungher întunecos de vagon. Şi m-am coborât în gara Iaşi fără să fi

văzut pe nimeni şi fără să fi vorbit cu nimeni.

Pe loc. Cum am dat cu ochii de cea dintâi sentinelă a peronului, m-am dezmeticit ş-am văzut că drumul meu are un scop. Am început, cu febră şi cu pasiune, o repede acţiune de detectiv. De la sentinelă la şeful militar al gării, de la şeful militar al gării la sergentul reprezentant al comenduirii, am făcut, aş putea zice, numai câte-un salt.

Numai pe sublocotenentul Savu nu l-am găsit.

În primul moment nimeni nu-şi putea aduce am. Ie să fi văzut un copil de ţăran cu redingotă. Pe peron, la sosiri de trenuri, totdeauna era un viermăt înfrico al de oameni. Cine poate să bage de samă la un copil?

— Era ţăran, zici? Atunci de ce purta redingotă? mă întrebă şeful.

— Un copil sărac… răspunsei eu c-o arsură de ruşine în privire.

— Un copil sărac?… Ce s-a întâmplat? De ce-l urmăreşti?

— Mă interesez de el… răspunsei eu cu greutate.

Era gata să dau anume lămuriri asupra faptei acelui copil, pe care eu o categorisisem eroică, însă mă opri stânjenirea care creştea în mine cu trecerea fiecărei clipe a nopţii.

În sfârşit, sergentul comenduirii păru a avea o viziune nedesluşită a umbrei pe care o urmăream eu. A trecut în oraş cu valul de oameni şi cu îmbulzeala.

Atunci e-n Iaşi, fără îndoială. Trecui în viforul străzilor. Mă oprii în cotloanele vardiştilor. Intrai în câteva cafenele umede pline de larmă. Pe măsură ce înaintam şi străzile se răşchirau necontenit înainte-mi, subt întuneric şi viscol, simţeam crescând în mine, peste nelinişte, o oboseală. Nu era o oboseală fizică, ci un fel de abur greu care mă copleşea. Am trecut pe la comenduire; apoi pe la toate sentinelele corpurilor de trupă tot mai la deal. Până ce am ajuns în zbuciumul fantomatic al teilor de la Copou. Atunci, într-un târziu, m-am oprit deodată.

Ascultaţi.

M-am oprit deodată şi-am simţit în mine un dublu ciocănit în partea stângă. Ciocănit distinct, ca al unui corp străin, lăuntric. Pe urmă, sub ciocănitul acela, am înţeles că inima bate – într-un chip neobişnuit. Şi. Am avut o simţire tulbure, ca şi cum aş fi fost într-o primejdie bruscă, căzut în ea din stupiditate.

După cum vedeţi, literatură, aşa cum v-am spus de la început. Nu se poate pretinde că am o vină deosebiţ de mare în această afacere. Nimeni nu mi-ar putea dovedi că acel copil a murit în viforul acelei nopţi. Nimic n-ar putea să mă facă a crede că a pierit mai târziu. Eu totuşi, trebuie să recunosc, n-am putut să dau de nicio urmă a lui în noaptea aceea. Şi-n dimineaţa următoare.

În legătură cu această întâmplare neplăcută, trebuie să mai adaug un alt fapt.

Într-o noapte oarecare după asta, a doua noapte, ori a treia – bine nu-mi aduc aminte – am avut un vis impresionant. Într-un piesagiu de iarnă se făcea o apă mare îngheţată. Dintre copiii nedesluşiţi care se Arătau înainte-mi pe acea gheaţă, unul mă privi într-un chip cunoscut; nu pot preciza cum, dar într-un chip cunoscut; ş-apoi se cufundă înti-o copcă a gheţii. Îi dispăru capul, apoi trupul; i se zbătură şi dispărură şi picioarele. Şi-i urmăream mai mult în închipuire umbra, ca un painjen, pe sub gheaţă, ondulând tot mai rar, tot mai rar, însă necontenit şi fără istovire.

M-am trezit înăbuşindu-mă şi asudat rece, dezvălit până la coate. Ş-auzii semnalul cel străin, în stânga, deasupra inimii. Şi amintirea ochilor stăruitori ş-a faptului meu stătu în mine, ca şi cum lovitura i-ar fi anunţat intrarea.

Visul acesta l-am avut din nou, exact la fel, în alte nopţi. Şi câteodată, când nu m-aştept. Ciocăniturile sună şi străinul intră în mine – dându-mi senzaţia aceea de prăbuşire într-o primejdie.

Povestitorul nostru din sara de Crăciun, băiat gras şi flegmatic, părând a privi viaţa cu bunătate şi plăcere, era poreclit între noi *doftoraşul*. Îşi isprăvi istorisirea brusc şi-şi turnă un pahar de vin.

Gazda, om cu avere, socoti că trebuie să râdă:

— Las-o dracului, doftoraşule, eu credeam mai degrabă lui să ne spui ceva vesel. Bea-ţi vinul.

Doftoraşul îl privi în tăcere, fix, şi împinse la o parte paharul.

A apărut în *Adevărul literar şi artistic*, nr, 264,1925; în volumul *Dumbrava minunată*, 192 – 6; în *Opere* (*Povestiri*), *1970*, voi. 21, p. 548 – 558.

POVESTIRI

reproduse din ziarul România

SERGENTUL VEVERIŢA.

Într-un iuruş din codrii Bratocii, îmi povestea sublocotenentul Dumitrescu Ioan, avocat din Ploieşti, – şapte husari au prins pe un sergent şi pe doi soldaţi de-ai noştri, şi, după ce i-au dezarmat, i-au legat cu mâinile la spate şi-au pornit cu ei pe-o potecă să-i ducă la comandirul lor.

Tustrei ostaşii noştri erau dintr-un reghiment de grăniceri. Sergentul era faimosul Veveriţă; şi nu degeaba era poreclit aşa, că-i luceau ochii în cap curat ca la veveriţă.

Au mei’s ei husarii cu prizonierii pe potecă până au dat într-o poiană, Cum era soarele la nămezi, Ungurii se gândiră că n-ar fi rău să îmbuce ceva, şi descălecară. Legară caii de nişte fagi, îşi scoaseră din tolbe nişte hartane de slănină ardeiată. Şi nişte chitan de pâine tare, să-împuşti mistreţii cu ea, şi prinseră a înfuleca lacomi ca nişte lupi. Din când în când, îi furau cu coada ochilor pe prizonieri; dar nu-i dădea nimănui în gând să le-arunce o coajă de pâine. După ce s-au pus bine la cale, le-a venit poftă de somn şi s-au

tolănit pe iarbă, la umbră, să trag un aghios. Prizonierii s-au culcat şi ei. A rămas numai santinela. N-a trecut cât ai număra până la zece, şi-au început Ungurii a horăi de tremura frunza fagilor. Sergentul Veveriţă crapii ochii şi se uită, cu luare-aminte, la husari. I se păru ca unul s-a mişcat, şi închine repede ochii. Stătu aşa un răstimp, şi iar îi deschise încetişor ca miţă care pâtuleşte nişte vrăbii. Santinela se uita pe sus, cu gândul acasă. Când se încredinţă că ceilalţi dorm buştean, Veveriţă îmboldi cu capul pe tovarăşi şi le şopti ceva, – şi, din câteva fi amântături, îşi dezlegară cu dinţii legăturile. Sergentul, ca şarpele, se târî şi se zvârli spre santinelă. Îl cuprinse de gât şi-l făcu să-şi vâre capu' între umeri de groază. Ceilalţi doi săriră la puştile husarilor. Şi când strigă odată sergentul Veveriţă:

„În picioare… şi sus mâinile, că vă curăţ!”

Husarii săriră arşi, se frecară la ochi zăpăciţi, apoi ridicară mâinile spre cer, ca pentru a se ruga de iertare.

Şi după ce-i cetlui cum ştia el, sergentul Veveriţă aduce pe cei şapte husari, hurduz-bprduz peşcheş, domnului colonel C.

A apărut în *România*, 1917, nr. 2, vineri, 3 februarie, p. 1. (Povestită de locotenentul *M.S.* Din Reg. 16 infanterie).

mănâncă şi tu, că nu-i fi văzut pâne de când era lupul căţel!”

Neamţul întinde grăbit mâna ca o gheară şi-

ncepe a mânca hulpav. Santinela clatină din cap şi face cu glas molcom de om necăjit: „Măi Barbarezule măi. Cine dracu' te-a adus în ţara noastră!" Şi tot mustrând pe străin, îşi taie câte-o bucăţică de pâine şi mestecă-ncet, cu ochii în zarea drumului. – şi din când în când, îi taie şi prizonierului o bucată şi i-o întinde frăţeşte:

„De ce sunteţi, mă, voi aşa de hapsâni şi nu vă mai satură Aghiuţă?"

Neamţul îl priveşte nedumerit şi dă din cap, că nu pricepe nimic. „Ce socotiţi voi, bre, c-o să cuprindeţi pământul, ha? îife – he – hei, o să vie ea ziua judecăţii, bre. O să vie, ş-o să fie amară! Ţi-o spun. Măi Neamţule, eu soldatul Vasile Tudoran de la Pipirig. Da până la ceasul răfuelii, na, măi, mănâncă şi tu din pânea lui Dumnezeu. Că eşti şi tu om, şi eşti flămând şi amărât, vai de mama ta, măi Barbarezule, măi!"

A apărut în *România*. 1917. Nr. 2, vineri, 3 februarie, p. 1 (Povestită de locotenentul *M.S.* Din Reg. Lti infanterie).

MAI BARBAREZULE!

Pi în vârtejurile de zăpadă, câteva santinele duc un cârd de prizonieri. Un neamţ ogârjit abia înoată prin valurile de omăt. E fără manta şi e cu coif pe cap pe vremea asta năstruşnică. E vânăt de frig, numai urechile îi sunt roşii ca două felii de sfeclă. Rămâne mereu în urmă şi se poticneşte prin talazurile de zăpadă, cari cresc parcă mai, mari în faţă-i. Pe lângă prizonier, păşeşte un

rezervâst. Român, un om să dărâme dintr-un pumn, un zid. O stână părăsită. Popas la adăpost. Rezervistul e flămânzit şi scoate din carâmbul cizmei o custură şi prinde a tăia tacticos din pâne, bucăţică cu bucăţică, şi-a îmbuca cu poftă.

Neamţul întoarce spre Român o păreche de ochi de câne umilit şi flămând. Santinela prinde privirea prizonierului, îi taie o felie groasă şi i-o întinde: „Na, măi *Barbarezule*.

t”.

PÂN Ea LI în ziua de 19 Octombrie 1918, regimentul 48 infanterie a dat un atac furios în dealul Călugăreasa (Argeş). Ca pretutindeni, oştenii noştri s-au purtat cu avânt şi dispreţ de moarteau tredut prin râu de foc şi schijă, îngrozind pe inamic şi făcându-l să dea înapoi, cu toată superioritatea-i numerică.

Mulţi vr ednici flăcăi din 48 au căzut atunci. Neajungând brancardierii companiilor pentru a aduce pe răniţi, medicul

— Piinea – în text: pânea – în titlul istorisirii; în general, M. Sadoveanu foloseşte cuvântul *pânea*.

(sublocotenentul Oprea Somnea) trimise şi pe sergentul sanitar Mudava Ion cu o echipă de sanitari de la postul de prim-ajutor.

Sergentul Mudava intră în pădure cu oamenii lui. Începe a cerceta potecile, tufişurile. Ridică răniţi, îi bandajează în grabă, le spune o vorbă bună şi-i trimite îndărăt. E un om vrednic şi

Harnic.

Departe, cătră marginile de dincolo ale pădurii, se mai aud împuşcături şi tunurile trimit răsunete adânci în văi.

Din potecă în tufiş şi din tufiş în potecă, sergentul Mudava ajunge cu echipa lui tocmai în fundul văii Călugăreasa. Acolo, la o margine de poiană, un sanitar deodată strigă:

— Domnule sergent! Inamicul!

În adevăr de după tufişuri apare, cu armele ameninţătoare, o patrulă austriacă de doisprezece oameni.

Sergentul Mudava nu-şi pierde cumpătul.

— Arme, să le răspundem n-avem… zice. Atunci să-i cerc altfel!

Şi pe când inamicii se răspândeau repede în trăgători, făceau semne şi strigau, Mudava scoate pânea din sac şi le-o arată, întorcând-o deasupra capului ca pe un obiect de mare preţ.

— Care mai are, grăieşte el către sanitari, s-o arate: căci cu pânea, îi ducem unde ni-i voia!

Patrula s-apropie. Pânea-i bună şi gustoasă. Mudava-i om cumsecade, cu vorbă dulce. Le face semn cu capul şi-i îndeamnă să vie după el să le dea şi *zupă*: ei se înduplecă şi-l urmează.

— Vedeţi voi? zice. Mudava către soldaţi, cum merg ei după noi ca nişte căţei? Ce le pasă lor? Ei vin la bătălie minaţi dindărăt… n-au ca noi durere pentru ţară şi ne-am…

Şi cu oarecare dispreţ, fără măcar să-i

dezarmeze, i-a dus pe prizonieri până la postul de prim-ajutor!

A apărut în *România*, 1917, nr. 28, miercuri *1* martie, p. 2 (Semnată *M.S.*)

MIHAI MARIN

Domnul maior Popescu Dumitru din regimentul 48 infanterie are ordonanţă o *ţoapă* oarecare. Un biet soldat năcăjit, care a venit de undeva, dintr-un sat al ţării, ÎI cheamă Mihai Marin.

Ordonanţa are datoria să fie totdeauna la îndemâna ofiţerului la masă şi în cantonament, în marş şi-n preajma liniei de foc. Aşa Mihai Marin îşi făcea datoria, era vesel şi fără grijă.

Dar când trupele noastre au început greul război al hotarului cu puhoiul străinilor, zâmbetul lui Mihai Marin se stinse. În sufletul lui deodată se trezi ceva aprig şi dureros, – ceva care dormise în el, cum doarme sămânţa florii în pământ negru.

Regimentul intră în grele şi aspre lupte la Goleşti (16 Noembrie 1916). Ofiţeri şi camarazi sunt înainte, tot înainte, în nemilostiva ploaie de foc. Se cutremură pământul, bubuie cerul. Domnul maior vede deodată pe ordonanţă alături de el, pe linia de foc. Îi lucesc ochii ca jarul, i s-a neruntat sprânceana, i-a albe buzele. Cu mare luare-aminte ocheşte şi trage, apoi încarcă foarte repede. Cinci înţelese c-a lovit, rânjeşte. Şi iar duce puşca în umăr – privind înainte-i sălbatic.

— De unde ai luat puşca. Marine? întrebă

domnul mai or.

— E puşca unui mort… răspunde înăbuşit soldatul şi trage iarăşi din adăpostul lui.

Înainte, înainte. Baionete lucesc. Dar e o urgie cumplită de schijă. Cu privirile rătăcite, câte un soldat şovăieşte, se-ntoarce. Atuncea glasul ordonanţei ţipă strident:

— Înainte, frate, înainte! Acolo trebuie să murim! nu îndărăt!

Şi la glasul lui puterile se îndârjesc şi inimile se înfioară.

Ceasuri după ceasuri trec. În vijelia morţii ţoapa lui domnu' maior stă neclintită. Îndeamnă, strigă, îmbărbătea/a, trage, – e negru la faţă. Glasul lui are o răguşeală fioroasă. Ochii par două văpăi. O zi şi-o noapte a stat în poziţie. Când l-a ajuns o zburătură, a gemut, apoi a rămas la locul lui. Şiroia de sânge. Picioarele îi călcau într-o bită roşie. Camarazii ţipau la el să se retragă. El dădea eu îndârjire din cap:

— Nu se poate!

Atunci s-a înfuriat domnul maior, a dat poruncă să-l dezarmeze şi să-l ducă cu forţa la postul de prim-ajutor. Când îl duceaţi, îmblânzit, strecură o rugăminte:

— Bine, domnule maior, mă duc. Da vă rog să nu mă trimiteţi la spital. Mă fac bine şi-aşa. Am pielea tare!

A apărut în *România*, 1917. Nr. 32. Duminică 3 martie, p. 1,2. (Semnal *M.S.*)

MORMÂNTUL LUI SALVET

Regimentul 5 obuziere lupta în poziţie, împroşcând din toate gurile lui de foc moartea în rândurile duşmanilor.

Valuri, valuri se vedeau furnicarele înaintând în câmpie. Proiectilele spintecau cântând văzduhul, izbucneau într-un fum negru, loveau în plin.

Din locul meu de observaţie vedeam frământarea nebună a inamicului; rândurile se rupeau; oamenii, micşoraţi de depărtare, alergau ca nişte fantoşe purtate de o mână tremurătoare, se opreau, cădeau la pământ. Alte obuze soseau, înaintea lor, îndărăt, între ei... Fumul se dezvelea învolt ca nişte buchete negre de flori, – florile morţii...

Cu capelele pe o sprânceană tunarii tunau cu hărnicie la piese. Intre ei ofiţerii îndemnau şi zoreau. Colonelul nostru G.A. Era între „flăcăii” lui. Vocea lui bărbătească şi gravă conducea lucrul. Veştile de la observatori erau bune; artileria secera bine; amicul inamic şovăia şi se încetinea.

Dar inamicul avea şi el artilerie. Începură a sosi şi-n bateriile noastre „purcele” grase care se spărgeau cu mare sunet.

— Hai, copii, hai, copii! zicea colonelul; nu băgaţi de samă! Facem noi mai multă treabă decât ei!

Şi soldaţii îşi urmau lucrul, cu linişte.

Soarele era sus, pe la prânzul cel mic... Şi o lumină mare umplu văzduhul. Văile se cutremurau de ecouri m. Tuşite, necontenit înainte, ca un tunet în furtună fără isprăvenie.

Deodată un obuz se sparge la un cheson de unde unul din sergenţii noştri cei mai buni. Salvei Alexandru, scotea un proiectil ca să-l aducă la coada obuzierului său. O schijă îl loveşte. Cade pe jos cu obuzul în braţe. N-a rostit nici lui cu vânt. S-a lăsat la pământ – fără mişcare şi fără răsuflet...

— A căzut domnul sergent Salvet! strigă un tunar.

Colonelul face câţiva paşi grăbiţi spre locul unde se spărsese schija duşmanului, se opreşte în picioare şi Xu descopere.

— Camarazi, zise el, a murit un frate făcându-şi datoria! Să-i facem înmormântarea ca unui. Viteaz! Obuzierele să tune înainte! Patru oameni să vie aici cu cazmalele!

Şi cei patru soldaţi sosesc şi încep a scurma pământul în mijlocul bătăliei, în furtunosul cântec al morţii, între exploziile de obuze inamice.

Când groapa e gata. Colonelul ordonă o clipă de răgaz. Oştenii se descopăr şi Trompeţii sună dulcea cântare a odihnei de veci.

— Au acoperit. Şi comandantul priveşte un răstimp cu ochii în lacrimi mormântul, apoi comandă:

— Toată lumea la piese! Să cântăm şi

inamicului un Cântec mai grozav, de care se va bucura şi Salvet în culcuşul lui de veci!

Şi obuzierele încep să tune de freamătă văile şi Tunarii cu ochii neguroşi lucrează la piese cu vrednicie lângă mormântul camaradului lor.

A apărut în *România*. 1917, nr. 79, dumi nwa 23 aprilie, p, 1. (Semnat M.S.)

DRAPELUL

Ziua de 19 Noembrie 1916. Ora 4, după-amiază.

Regimentul 39 infanterie luptă în Vlaşca. Al treilea batalion sub comanda căpitanului Iordache, căzut de-atunci cu cinste pentru ţară, e în Clejani.

Duşmanul, foarte numeros, ca totdeauna cu nenumărate mitraliere şi multe piese de artilerie, ataca întruna ameninţând flancurile batalionului nostru.

Veniră întăriri. Cu ochii arzători şi cu, braţele crispate pe arme soldaţii noştri luptau cu îndârjire. Erau trudiţi de lungi şi grele marşuri; erau cu sufletele înnegurate de puhoiul. Nemilostiv care răzbise prin munţi şi peste Dunăre; cu toate acestea cât mai aveau putere se băteau cu disperare pentru pământul nostru. Un cer de tristeţe şi de doliu plutea asupra noastră. Tunurile urlau neîntrerupte. Furnicarul duşman trăboia ca o apă vicleană de pretutindeni.

Căzuseră mulţi din batalion. O stăruinţă mai îndelungată era primejdioasă şi de prisos. Cu toţii îşi făcuseră datoria. Se ordonă retragerea spre

Ruşii lui Asan şi pădurea Nebuna-Valea.

Dar duşmanii urmăreau energic. Şi spatele nu ne era asigurat, căci pâlcuri numeroase de ulani începură a izvorî din Ruşii lui Asan.

Eram comandantul trenului de luptă. Salvez trăsurile spre est – pe sub o poală de pădure.

Resturile batalionului luptau în retragere, pe un front întins. Din când în când vedeam zugrăvindu-se pe zare profilurile amărfte şi negre ale oştenilor noştri.

Cătam să-mi duc în grabă trenul spre un adăpost. Umblam călare pe-un drumeag mocirlos. Deodată dinspre nişte tufani din urma mea, aud strigăte. Mă-ntorc în şea. Plutonierul Niea, portdrapel, cu flamura regimentului strânsă, alerga spre mine.

— Domnule sublocotenent, mă chema el cu voce întretăiată; nu mă lăsa! Sunt sfârşit de oboseală, abia mă târâi ca un rănit; dacă rămân în urmă prind Nemţii Drapelul.

Într-adevăr, Nemţii nu erau departe. Patrulele lor galopau la patru-cinci sute de metri în urma noastră.

Mă-ntorc spre Nica; îi strig:

— Dă-mi mie drapelul; tu intră în pădure şi scapă cu ceilalţi.

El dădu din cap cu energie. Făcu o sforţare; ajunse lângă mine; se prinse cu mâna stângă de şea.

— Domnule sublocotenent, gemu el, îl mai pot

duce… încă nu cad. Cât sunt încă viu nu dau drapelul. Mie mi-a fost încredinţat; eu răspund cu viaţa de el!

Glasul îi era disperat şi hotărât. M-a străbătut un fior. Li fremătau buzele şi-i scăpărau ochii. Din când în când privea în urmă. Avea o pl, ivire de ură care mă îngrozea.

Nu puteam să opresc măcar o clipă. Călăreţii inamici erau pe urmele noastre. Faţa plutonierului era aşa de crispată şi ochii îi pluteau într-o negură aşa de sumbră de oboseală, încât eram încredinţat că va îngenunchea în scurt.

Dar el se ţinea cu stânga de şea; cu dreapta strângea tot mai tare flamura; şi mergea alături de mine în galopul calului. Un singur gând era vădit că-l stăpânea. Lui i se încredinţase simbolul cinstei şi datoriei regimentului 39. El trebuia să-l salveze pentru gloria întru care şi cel din urmă soldat mai nădăjduia.

— Plutonier Nica, ai să cazi, dă drapelul!

El făcu semnul de împotrivire şi mâna dreaptă îi tresări parcă pe faldurii tricolorului…

În sfârşit, târziu, avurăm o clipă de oprire şi răgaz. Palid şi şovăind, Nica se aplecă cu ochii în lacrimi asupra drapelului, sărutându-l.

Nu mai putea vorbi, nu se mai putea mişca. Sforţarea lui trecuse peste marginile puterii omeneşti. În el trăia numai voinţa şi-o bucurie care mi s-a părut sălbatică.

Plutonierul Nica a fost decorat şi avansat. Nu

ştiu dacă asta a putut să-l mulţumească. În ceea ce a făcut el este atâta devotament şi atâta conştiinţă, încât orice răsplată nu-i mai poate adăugi nimic.

(Povestită de loct. Negruşi)

«A apărut la România, 1917, nr. 160, sâmbătă 15 iulie, p. X (semnată Vichentie Prisăcaru).

PRIMĂVARA NOUĂ

Am auzit ast noapte austrul vestind echinocţiul apropiat ş-am rămas treaz în pat, cu ochii deschişi aţintiţi în întuneric. De câţiva ani acum, în ceasurile de insomnie, vin la căpătâiul meu aceiaşi trişti musafiri.

Când va fi fost – îi întrebam, fără cuvinte – când va. Fi fost pe acest pământ epoca fericită a poeţilor? De mult parcă, într-o vreme nedesluşită, primăvara avea obiceiul să vie pe ţărmurile noastre sfioasă, rumăn-zâmbitoare ca o fecioară. Innegurările şi supărările ei erau mai mult un pretext trecător, ca să ni se pară apoi cerul ei albastru mai adânc şi lumina soarelui mai strălucită. Stihuri naive cântau braţele ei încărcate de flori şi carul în care sosea ea triumfătoare, trasă de zefiri uşori. În drumul ei câmpiile tresăreau de un fior prelung şi se dezvălea viaţa holdelor şi hrana lumii. Sub cerul de pace se grăbeau s-o slăvească şi zburătoarele întoarse din călătorie; însf-îrşit şi cerul şi pământul preschimbau sărutări:

Prin raze aurite şi vesele cântări…

Fără îndoială că şi primăverile, ca toate ale lumii, au fost şi în acea perioadă a pământului, în armonie cu sufletele oamenilor. Primăvara noastră – a generaţiei care am trecut pe sub furcile caudine – e cu totul alta. Cerul ei e tulbure şi rece numai din pricina anilor, a umbrei de sub ochi ş-a părului cărunt. Zările se-mbracă în munţi de nouri. Fulgerele trecătoare de lumină şi albastru sunt năprasnic bătute de vifor de zăpadă. Un cocostârc singuratic. Sub cerul tulbure, pare o solie a depărtărilor în timp, nu în spaţiu, – aşa încât apariţia lui e mai mult fantomatică. Fluturii cei dintâi nu mai joacă într-o raza de soare ea nişte flăcări vesele, ci par o nemernică ironie a clipei şi un joc al morţii. Pe sumbre întinderi robii vieţii au ieşit să sfâşie pământul cu uneltele lor bizare. Îngheboşaţi şi umiliţi se apleacă pe cormanele plugurilor; cu ochii alburii ca şi cerul scrutează depărtările şi încearcă a-l ceti ca pe o zodie, nădăjduind a smulge îndărătnicei brazde încă un dram de hrană înaintea ceasiilui din urmă.

Sufletele noastre – îmi murmură umbrele de la capă tăi – nu mai sunt în stare să răsfrângă razele soarelui. Nu mai au aur, – ci tină. Şi nu mai pot asculta şi înţelege imnul învierii; pentru că în mii de zile şi nopţi au ascultat pe-al morţii. Căci dincolo de zări fumegarea tunului a stat până-n Cer ca o perdea de doliu cenuşiu, şi pe fronturi de mii de kilometri oamenii au viermuit şi s-au ucis ca-ntr-o epilepsie apocaliptică.

În vechile sălaşuri ale omenirii, natura, buna noastră mamă, ar vrea să ne facă a crede că nimic nu s-a schimbat. Căci piţigoiul ţârâie iarăşi pe un vârf de smicea şi livada înmugureşte la fel într-un colţ de fermă. Berzele s-ar fi întors iarăşi la cuibul vechi, pe creasta casei. Gâştele ies lapăscut colţ de iarbă. Înşirate în urma g în sac ului. Cu ciocurile întoarse în aceeaşi parte. Gunoaiele vechi fumegă. Gospodinele scot cloştile, urmate de ghemuleţe mişcătoare de puf, la o rază zgârcită de soare. Gospodarul normand ori polon, ori moldovan se mişcă greoi înspre capătul ogorului. Cârtiţile au ridicat muşuroaie în lucerna ca în toţi anii: o pitulice zboară în apropierea lui şi-l priveşte cu ochii primăverilor romantice, – dar el n-o mai observă; un popândoc cenuşiu se strecoară în locuinţa-i subterană ş-o clipă înalţă capul spre om. Omul l-a zărit şi-l urăşte, căci i-a furat grăunţe pe care le-a coborât în mica-i magazie de la întuneric. Ciocârlia cântă vâslind spre cer; şi curând se vor trezi şi privighetorile, în nopţi calde, aţâţând amorurile acestui anotimp. Toate par a se dezvăli la fel – vechi taine, vechi înşelări.

Toate vor fi fiind ca totdeauna armonioase în sine şi fatale; dar sufletele noastre sunt altele. Sufletele noastre s-au otrăvit şi s-au ofilit. Am credinţa că generaţia noastră trebuie să moară şi apoi să nască din pietre alţi oameni, cu care Dumnezeu să încheie alt pact şi altă alianţă.

Căci noi nu mai credem şi nu mai putem râde. Căci pe treptele de lumină ale ciocârliei s-au înălţat fumurile-acre ale exploziilor; şi un urlet spăimântător, urletul miilor de maşini ale morţii, a covâişit cântărea firavă a privighetorii. Ş-a izbit în vălmăşag de omor oameni zi şi noapte; şi fără să ostenească atâta vreme Cain a zugrumat ş-a sângerat pe fratele său Abel.

În fiertura toamnei. În viforul iernii, în putreda umezeală a ploilor şi a ninsorilor, omul n-a încetat de a suferi şi a ucide. Atâţia ani – descompuşi într-atâtea înveninate ore – oamenii generaţiei noastre au devenit stupizi din inconştientă ori din laşitate. Ş-atât cei care au suferit pe câmpurile de omor, cât şi cei care au suferit la cămin un boala, foamea, teroarea, siluirea, pângărirea, toţi câţi am fost aşa de nefericiţi ş-aşa de întorşi îndărăt spre caverne, toţi n-am mai avut puterea să ne întoarcem iar obrazurile spre răsărit şi spre Căile cătră care eram porniţi. Ci am continuat drumul îndărăt spre animalitate. Cu toate automobilele şi aeroplanele, telegrafia fără fir şi radiofonia, cu tot progresul ştiinţific şi mecanic al ultimului secol, noi mergem înapoi. Căci sufletul nostru a primit o lovitură din care nu se mai poate ridica şi regăsi.

Totuşi vorbim de aparenţe şi înşelări, încerc eu a replica ascultând modulaţiile austrului. Poate am îmbătrânit, deci ne-am schimbat numai noi. Furtuna a fost furtună şi viaţa merge înainte, iar primăverile continuă a fi primăveri. Dar,

primăverile continuă a fi primăveri. – fără însă a fi niciodată aceleaşi. Şi omul în fond e acelaşi; societăţile însă nu. Şi chiar omul fiind în fond acelaşi, se îmbunătăţeşte şi se rafinează; şi obştiile omeneşti pot împlini lucruri însemnate. Toate minunatele scornituri care privesc confortul modern sunt opera unor vremuri de pace. Iar lucrarea imediată a războiului se vădeşte în alt domeniu, mult mai interesant şi mai delicat, Fără îndoială că-ţi este vie în amintire acea proaspătă imagine a unui sfat de femei tinere între care desigur se găseau şi fete.

— Care au invadat odăiţa unui magazin de apetitive ş-au început, râzând şi vorbind, să consume alcool şi ţigări groase. Spectacolul mi se pare puţin estetic şi inteligent pentru bărbaţi; cu atât mai vârtos pentru femei, chiar când li se pare că îndeplinesc operă de feminism combativ şi se aşază prin aceasta în rând cu mustăcioşii. Râzând, fumând şi bând rachiu, aceste doamne şi domnişoare dintr-o lume pusă la adăpost de nevoi aveau şi câţiva domni tineri între ele, cărora le vorbeau cu ochii destul de elocvent – nepotrivit însă pentru un loc unde se află şi altă lume. Nu că nu aveau drept să vorbească elocvent, dar asemenea raporturi privesc numai două persoane şi legea lor este discreţia, de la începutul primei omeniri conştiente. Dar jocul ochilor nu părea îndestulător. Aceste doamne tinere şi fete aveau o haină aşa de scurtă încât erau aparente şi

rotunjimile de deasupra genunchiului, mai ales când se aşezau pe scaun picior peste picior. N-aş vrea să par altfel de dihanie decât aceea care sunt şi nu ţin să protestez împotriva unor atari spectacole în numele vreunei morale vătămate; voi mărturisi însă curat că m-aş simţi umilit să văd în asemenea situaţie pe soţia şi pe fetele mele.

Spun asta nu pentru că sunt burghez şi conservator; nu pentru că sunt partizan ai moralei, delicateţei şi decenţei creştine, dar pentru că această atmosferă de demimondene nu-i firească. Ea-i ecoul unei crize, a unei disperări, cum ar spune vecinul meu domnul Popescu, a unei exasperări a vremurilor de dezastru, a sfârşiturilor de lume, a bântuirilor morţii. Femeia e un termometru mai sensibil decât bărbatul şi de aceea o vedem aproape goală, uneori ridicolă, dansând în baluri acele dansuri care – cum spunea răposatul Petre Carp – pe vremea lui se dansau numai într-o strictă intimitate.

O nu, nu mă-nşel. Progresul priveşte mai ales inteligenţa şi sufletul. Şi toată lupta de mii de ani a omului în înţelesul cel bun – a fost să comprime animalitatea şi s-o ţie prizonieră. În marile catastrofe bestia scapă.

Aşa încât avem motive temeinice să fim trişti. Trebuie să murim – ca să se ridice altă lume, căreia să-i zâmbească primăverile de odinioară.

A apărut în *România*, 1917, nr. 38,11 martie, p. 1; în *Lumea*, 1926, nr. 48; în volumul *o*

întâmplare ciudată, 1929; în *Opere*, 1957, vol. 9, p. 509 – 515.

JERTFA RODNICĂ

Scriitorul francez Henry Bordeaux a tipărit de curând o carte asupra „ultimelor zile ale frontului Vaux”.

Nu e o simplă cronică a faptelor. Măreţul episod din marea dramă de la Verdun e străbătut de O aprigă simţire patriotică şi de o legitimă mândrie pentru eroismul simplu şi mare al acelor vrednici soldaţi ai republicii care, în anul de la zidirea lumii 1916, au pus zid de oţel în faţa puhoiului vrăjmaş.

De patru ori s-a întors luna plină pe cadranul cerului

— Asupra celei mai mari bătălii pe care a văzut-o omenirea. Au căzut atâţia eroi şi a curs atâta sânge, încât pentru totdeauna, în veacuri vor suna cele două silabe ale oraşului, – simbol ca o trâmbiţă de onoare şi de glorie. Şi-n furtuna aceasta tragică, iată un punct fortificat unde un pumn de oameni ţine cu străşnicie de la 21 februarie până la 7 iunie: trei luni şi jumătate. În tot acest timp nenumărate baterii de artilerie grea tunau din zece locuri asupra-micului fort cuirasat. Părea că mii de balauri suflă asupră-i zi şi noapte o flacără neîntreruptă.

Garnizoana – mai puţin de o mie de oameni – are în faţă-i, pe lângă artileria infernală, divizii întregi de infanterie care se revarsă ca furnicarele

la atac. Aşteptându-şi cu linişte schimbul, n-are hodină niciun ceas din cele douăzeci şi patru ale lungilor şi trudnicelor zile. La posturile de observaţie, la turele, la mitraliere, la parapete cu granata în mină. – cu fruntea fierbinte şi cu ochii arzători, oamenii aceia cu nervi de criţă s-au bătut ş-au murit pe sfântul lor pământ, creând între legendele de aur ale secolelor o nouă epopee în care deasupra eroilor anonimi se înalţă o personalitate invizibilă şi măreaţă, totdeauna prezentă şi nepieritoare: onoarea franceză.

Maiorul Raynal, comandantul fortului, e un oştean rănit de mai multe ori. Încă se serveşte de baston când îşi inspectează tainiţele întortochiate, magaziile cu granate şi apărătorii cu căştile aplecate pe frunţi sumbre. Izolaţi în imensa mare de foc, oamenii lui au apă măsurată în cisternă. Izvoarele sunt departe, drumul e primejdios. Oboseala şi arşiţile verii sunt dureroase. Setea este cea mai oribilă dintre toate suferinţele. Şi atacurile vin neistovite. Soldaţii îşi umezesc buzele lipite de arşiţă cu câte un strop sărac şi se pleacă fără întrerupere spre cutiile de granate din juru-le. Căci liniile sunt aşa de aproape şi puhoiul e aşa de des, încât lupta se dă aproape tot timpul corp la corp, cu baioneta şi cu bombele.

Rând pe rând, cu jertfe nemaipomenite, inamicul ia punctele de sprijin din jurul fortului. Pas cu pas se apropie. După trei luni de bombardare cuirasa e sfărâmată pe alocuri,

intrările sunt astupate. Garnizoana se baricadează în culoare şi luptă înainte» Germanii se instalează chiar deasupra fortului şi încearcă a năboi ca apa prin toate spărturile – dar pretutindeni sunt braţe tari şi inimi neînduplecate? Atunci trimit valuri de gaze înăbuşitoare şi împroaşcă flăcări. Cum ţin cei dinăuntru, arşi de sete şi zdrobiţi de trudă, numai Dumnezeu ştie. Cu toate acestea ţin. Li se strigă: „Predaţi-vă! O să pieriţi cu toţii”. Ei răspund scurt: „Nu!” şi luptă înainte. Până la ultima clipă şi până la ultimul om.

Această măreaţă pildă a Franţei e menită să aibă. Un adânc răsunet în inimile noastre.

Sângele vărsat şi jertfele nu sunt niciodată zadarnice. Morţii de la Verdun au hotărât biruinţa Franţei. Greu încercată, cu teritoriul călcat de duşman, nobila ţară a Marsiliezei se ridică, deasupra năvălitorului şi strigă un cuvânt teribil şi semnificativ: Niciodată!

Am fost călcaţi şi copleşiţi şi noi. Dar inima ne-a rămas tare şi dârză, în cheile munţilor, oamenii acestui pământ s-au bătut cu tărie şi au dat cumplite lovituri duşmanului... Marea noastră jertfă pentru cauza comună a dreptăţii n-a fost fără folos.

Zadarnic ne-au pustiit inamicii ţara. Zadarnică le-a fost revărsarea de puhoi negru. Aici este o inimă înrudită cu a marilor luptători din vest. Este o conştiinţă a unui drept mai tare decât nenorocirile şi decât moartea. Jnima şi conştiinţa

unui popor nu pot fi biruite. Luptătorii pier, dar nu îngenunchează.

Iar din dureri şi încercări, un popor iese mai tare şi mai bun. Cum spune Bordeaux, în ţările stropite de izbucnirile vulcanilor, se arată, după ce a trecut lava. O rodnicie incomparabilă, Aşa şi pe pământul nostru frământat va rodi biruinţa şi din sângele jertfelor va creşte floarea unei viitori mi mai bune.

A apărut în *România*, 19.17, nr. 78,22 apri – lie. P. 1: tir *Opere*, 1904, voi. 19. P. 81

EROII

Spunea. Cu drept cuvânt Maeterlink. Nu cu mulţi ani în urmă, că una din cele mai mari surprinderi ale războiului celui mare a fost eroismul neaşteptat pe care l-a dovedit omul în acea funebră catastrofă.

Eram deprinşi, încă din şcoli, să admirăm curajul şi eroismul oamenilor de odinioară, despre care istoria vorbea cu laude stereotipe. Profesorii ne înfăţişau antichitatea războinică ca pe ceva vrednic de mirare, ca o pildă pe care azi nimene n-ar putea s-o urmeze, nici n-ar îndrăzni s-o cugete. Maraton, Salamina. Retragerea celor zece mii, războaiele lui Alexandru Macedon, războaiele punice cât ne-au fost cântate în orele de clasă, şi cât le-am ascultat cu gândul dus, cu ochii urmărind meandrele pe care le făcea în zbor o capricioasă muscă pe deasupra capetelor tunse ale colegilor noştri! Nu mai vorbesc despre

intrarea bru şcă. A cavalerilor evului mediu în imaginaţia noastră. Aceste arătări cu pinteni mari şi zale grele, oameni „sans peur ni reproche”, – care se băteau în toate cotloanele Europei pentru femeie şi dreptate, aceşti paladini ai onoarei stârneau tot entuziasmul tinereţii noastre, şi fantezia fierbinte de la optsprezece ani, ne duceau în zbor fulgerător îndărăt, în secolul ogivelor gotice.

Acolo poposeam ca într-un Canaan al romantismului şi trăiam clipe înfiorate, înconjuraţi de umbrele eroilor de legendă.

Anii încet-încet au trecut şi pulberea de aur prin care vedeam trecutul s-a depus. Am început a privi oamenii mai cu linişte şi a judeca faptele lor mai cu răceală. Şt totuşi, deşi limpeziţi, eroii antichităţii rămâneau pe soclurile lor. În consideraţiile noastre nouă, îi socoteam drept; nişte fiinţi mai aproape de primitivitate, crescute armonic şi liber în mijlocul naturii. Erau oşteni antrenaţi pentru lupte grele corp la corp. Eroismul lor era simplu şi organic, – un eroism pe care lumea subţiată a veacului nostru, după lung răstimp de pace, e cu neputinţă să-l mai poată da.

Iată că ne-am înşelat. Ca şi în alte împrejurări, n-am pătruns până în adâncurile cele mai afunde ale bietului suflet omenesc.

Oamenii de odinioară erau mai tari, mai aspri, cu mai puţine nevoi fizice şi sufleteşti, mai deprinşi cu moartea şi cu suferinţa, cu epidemiile

şi războaiele. Se pare că fratele nostru modern are alcătuirea mai complicată. Pe lângă asta, confortul pe care i l-a adus străduinţa veacurilor este în hotărâtă antiteză c-o viaţă de greutăţi şi lipsuri, întoarsă la primitivitate şi sălbăticie. Ştiinţa a împuţinat suferinţa. Generaţii de oameni pot trece astăzi prin viaţă ocolind rânjetul morţii năprasnice. Un târgovăţ al veacului XX suntem deprinşi a-l vedea mâncând fin, dormind tihnit, deplasându-se cu maşini rapide.

Soldatul de odinioară era un profesionist. Cel de azi un cetăţean, un burghez, care-şi părăseşte cafeaua cu lapte şi somiera, ca să intre în vizunii, lăsând să-i crească barba şi înghiţind mâncări pe care le-ar lăsa, acasă la el, prietenului său cinele.

Raiterul de altă dată bea bere, se bătea cu tovarăşii lui şi se umplea de sânge pentr-o vorbă ori o privire neplăcută; prăda, incendia şi viola. Domnu' Petrescu sau Herr Schwartz sau monsieur Lebeau şi-au lăsat catedra ori ghişeul unde n-au cunoscut alt oficiu decât al zâmbetului ş-al vorbei amabile.

Altă dată oştile erau două trupe, care se căutau pe o bucată de pământ; se întâlneau şi se izbeau; şi hotărau în câteva ceasuri soarta unei provincii. Acuma am văzut încleştându-se milioane de fiinţi, pe fronturi uriaşe. Ş-aceste milioane, îngropate în vizunii şi-n întuneric, nu întrebuinţează armele simple care, în ceasul învălmăşelii doborau câteva sute de fiinţi. Acuma

mintea neliniştită şi iscoditoare a ajuns să aibă la îndemână puterile necunoscutului şi-ale morţii. Demonii misterioşi, înlănţuiţi în linişte şi somn în sânul pământului, au fost urmăriţi şi descoperiţi: chimiştii au dat armatelor moderne explozibile formidabile. Ca şi-n poveştile vechi, curiozitatea, deschizând uşa oprită, dezlănţuie nenorocirea. Demonii aceia, atacaţi în pacea lor eternă şi scoşi la lumină, îmbracă forme nouă şi se răzbună înfricoşat împotriva tulburătorilor.

Au apărut deci pe fronturile enorme ale războaielor de azi maşini mari de distrugere, care par a lucra singure ca animalele deşănţate din epoca secundară. Tunuri şi tancuri se profilează în zări. Iar în văzduh s-au înălţat păsările fantastice a căror amintire ne-au lăsat-o în basme generaţiile de demult. Şi mările de asemenea s-au umplut de monştri distrugători.

Aşa încât, subt această lumină nouă şi-n această perspectivă, războaiele de odinioară, fie ele şi de şapte şi de treizeci de ani – ne apar mici şi puierile. Astăzi bietul om se simte plutind pe un ocean al morţii subt un cer opac. S-ascunde în măruntaiele pământului şi demonii cu răsuflări otrăvite îl descopăr şi-acolo. Zi şi noapte, săptămâni, luni şi ani, fără răgaz, fără armistiţii, fără „cariere de iarnă”, nădăjduind cu groază salvarea şi aşteptând cu groază moartea…

Cum au putut oamenii de azi îndura toate acestea, e greu de înţeles. Legea marţială nu

explică nici măcar în parte această îndârjire, acest oţel mai rezistent decât oţelul tuturor uzinelor. Grindina de schijă, valurile de foc, izbirile maselor şi, mai presus decât acestea, panicile care fac din suflet o gânganie de cârpă… De ce nu s-au salvat deplin îndărăt? De ce nu s-au salvat înainte? De ce nu s-au suprimat singuri ca să nu mai sufere? De ce mulţimea înfricoşată şi teribilă a rezistat suferinţei şi oroarei până la sfârşit!

Nu! Profesionistul de odinioară, care făcea războiul apărându-şi, în primul loc, scump, pielea lui, trebuie coborât de pe soclu. Trebuie ridicat în locul, în lumina admiraţiei şa nedumeririi, nenorocitul om de astăzi care ştie că se jertfeşte; care ar vrea să trăiască, căci socoteşte viaţa ca singurul bun pe pământ şi totuşi se jertfeşte, pentru o iluzie, pentru un ideal sau – şi mai grozav – fără scop.

Trebuie ridicat în lumina admiraţiei şa nedumeririi. Dar jertfa apare eu atât mai mult vrednică de admiraţie şi nedumerire, cu cât chiar înainte de a se împlini întâia decadă de la consumarea cataclismului, emoţia şi amintirea au zburat, din ţintirimele de la hotare, din văile apelor şi de pe crestele munţilor. Ca nişte cocoare nedesluşite s-au micşorat în zări şa intrat în împărăţia umbrelor pe care nu le mai cheamă nimeni îndărăt.

Eroism şi jertfă fără răsplata pietăţii. Cei salvaţi şi generaţia nouă rid şi danţează, ca şi cum

ar aştepta un – apocalips absurd al minciunii. Contrastul acesta. Pune generaţia războiului şi mai sus, acolo unde numai eroismul zădărniciei are drept să sălăşluiască. Prieteni, să ieşim la aer curat, către ţintirimele părăsite, peste care are să înverzească iarăşi iarba nevinovată!

A apărut în *România*. Nr. 9!). L: S mai, p. 1 – sub titlul „Cultul eroilor”; în *Lumea*, 1926, nr. 47; în volumul o *întâmplare ciudată*, 1929 – sub titlul… Eroii”; în *Opere*, 1957. Voi. 9. P. 515 – 519 – sub titlul „Eroii”.

NU SUNTEM CUNOSCUŢI

Că suntem latini nu e nicio îndoială. O dovedeşte mai ales nevoia ce simţim în fiecare clipă a vieţii noastre şi în orice împrejurare să ne criticăm şi să ne ponegrim pe noi înşine. Cineva rosteşte c-o clipire semnificativă din ochi: Ţara lui Hubseh! Noi zâmbim şi nu mai putem de fericire. Altul adaugă trecându-şi cu indignare mâna prin păr:

— Belgia Orientului!

— Şi toţi aprobăm ironici, dispreţuitori şi trişti.

Cunoaştem foarte bine Coasta de Azur şi Parisul. Pe plaiurile frumoasei noastre ţări am fost grabnici şi distraţi călători.

În zoritul nostru drum spre moarte, avem puţin timp să privim în juru-ne, iar când privim nu vedem realităţile, ci mai mult elemente ale sufletului nostru. Vedem ceea ce voiam să vedem.

Şi pentru că am trecut prin ţări din vechi aşezate deplin, cu rânduieli statornice şi zeci de generaţii cultivate. – ne simţim obligaţi să facem o iute şi dispreţuitoare comparaţie între noi şi apuseni.

Cineva ar putea întâmpina că în lume toate sunt relative, că tindem spre civilizaţiile Apusului. – că comparaţiile ar fi mai nimerit să fie făcute tot cu stări de lucruri de la noi din trecutele decenii.

Cine să-l asculte?

E adevărat: tunul, telegraful şi telefonul sunt numai forme exterioare ale civilizaţiei. Le putem găsi şi-n republica *Liberia* oii în alt colţ pierdut al lumii. Civilizaţia, cultura adevărată, privesc *sufletul* omenesc. Şi numai când vom avea în fruntea treburilor oameni din mai multe generaţii afinate şi cultivate, când buna stare şi cartea vor fi pentru mulţime un lucru tot aşa de firesc ca aerul şi lumina, – numai atunci vom putea suferi comparaţii cu cei care au îndărăt veacuri.

Ieşiţi de abia ieri la lumină, am intrat în lumea mare cu toate stigmatele trecutului nostru, – dar, să nu uităm, şi cu toate calităţile. Avem multe scăderi: mi se pare că le

— Ţipăm prea tare; dar să nu lunecăm prea lesne peste acea minunată putere de asimilare care ne-a făcut să străbatem realmente în cinci decenii un drum foarte lung şi să nu uităm mai ales acea tainică tendinţă de a face bine şi frumos, acea aptitudine de civilizaţie, – de esenţă latină – care. În aceleaşi condiţii, ne-a făcut pe noi,

oricum, să fim înaintea popoarelor nouă, din acest colţ de lume.

Să nu uităm că poporul acesta, care a suferit cumplit în veacuri neguroase, şi-a păstrat intactă comoara sufle* tească şi nu aşteaptă decât clipe prielnice ca să se ridice în lumina lumii şi să valorifice tainice tendinţi, minunate instincte ş-o inteligenţă limpede.

Tristeţile stărilor sociale vor rămâne un vis urât al trecutului; ultimele pete de lepră bizantină vor cădea. Ce poate să facă neamul, acesta a dovedit-o (...) Ce filoane de aur curat cuprinde am dovedit-o un Kogălniceanu, un Eminescu, un Grigorescu, im Enescu şi alţii. Aceste expresii pure ale geniului naţional înfăţişează în lume. Pentru poporul nostru, un drept pe care nu-l pot sfărâma nenorocirile şi duşmanii noştri.

Să mai vorbim oare de acea minunată armată, care subt ochii noştri şi-a scuturat durerile şi restriştile, c-o vigoare eroică, şi stă gata în faţa inamicului, mai tare sufleteşte decât oricând, cerând să se jertfească până la urmă, pentru pământul nostru, pentru neam, pentru limbă, – pentru tot ce înfăţişează patrimoniul trecutului şi nădejdile viitorului?

Sunt umiliţii noştri fraţi, sunt legiunile pământului românesc. Nu i-am cunoscut, nu i-am preţuit. Acuma-i cunoaştem şi-i preţuim. Ei vor birui nu numai nefericirile prezentului, dar vor sfărâma şi vechea inerţie, vor sfâşia vechea

negură, aducând un val de viaţă nouă şi de energii necunoscute în România de mâne. (…)

Suntem de-un an în război. Suntem datori să deschidem cămările sufletului şi inimii noastre şi să lăsăm oaspeţii prieteni să intre şi să ne cunoască. Avem un popor: trebuie cunoscut, căci inamicii noştri trâmbiţează pretutindeni. Toate infamiile şi toate mişeliile pe socoteala noastră. Avem o artă, avem o literatură: acestea sunt oglinda sufletului nostru şi prietenii noştri trebuie să le cunoască. Legătura solidă, serioasă, trebuie să se facă cel puţin acum, în zile mari şi de grele încercări. Şi când vom fi bine cunoscuţi, nu numai cu scăderile, ci şi cu cele bune ale noastre, ne vom putea bizui pe simpatiile durabile, care vor trage mult în cumpăna dreptăţii ce se va face pe pământ.

A apărut în *România*. 1917, nr. 153,7 iulie, p. 1; în *Opere*, 1964, vol. 19, p. 87 – 90.

SUFERINŢELE PRIZONIERILOR NOŞTRI

În Germania

Am în faţa mea un număr din „Săptămână ilustrată-”, revistă care apare la Bucureşti, cu el. M. Sărăţeanu ca prim-redactor. E o publicaţie românească, din păcate, în ea nu găseşti însă nimic românesc. Cele câteva palide şi nenorocite articole care preamăresc forţa germană ori fina literatură vieneză par mai degrabă nişte traduceri din nemţeşte.

Se găseşte în acest număr al „Săptămânii

ilustrate” şi un articol, evident de propagandă nemţească, în care se vorbeşte de tratamentul prizonierilor în civilizatele ţări ale Puterilor Centrale. Ilustraţii numeroase însoţesc o proză plată şi nesărată. Ah! Aceste ilustraţii sunt adevărate juvaere! Din ele r espiră cinismul şi naivitatea greoilor băutori de bere! Vor să ştie bucureştenii şi nenorociţii rămaşi în teritoriul ocupat cum tratează civilizaţii germani pe prizonierii lor? Să privească! Ce curăţenie desăvârşită în barăci! Ce instalaţii de duşuri şi băi pentru curăţenia corporală! Ce camere frumos mobilate pentru siesta domnilor ofiţeri după abundente prânzuri! Ce săli de mâncare pentru soldaţi, cu faţă de masă, cu tacâmuri complete, cu tot confortul adevărat european de care noi, barbarii, habar n-am avut în trista noastră ţară! E un adevărat deliciu. E o plăcere să fii prizonier. Poftiţi domnilor, Germania ştie să trateze bine pe prinşii de război!

Da, ştie să trateze pe prizonieri. Dar nu aşa cum arată ilustraţiile revistei domnului Sărăţeanu. Lângă publicaţia bucureşteână am din nou câteva din numeroasele şi interminabilele documente care pun în lumină tragedia nefericiţilor noştri fraţi prinşi de armatele Kaizerului. Aici e adevărul crud, – şi el nu face deloc cinste civilizatei Germanii.

Sublocotenentul de rezervă August Vasilescu – din regim. 54 infanterie – evadat în Olanda de la

câmpul de ofiţeri prizonieri din Calle-Schloss lângă Hanovra, mărturiseşte într-un raport al său fapte care pot fi tot atâtea replici sângeroase pentru trista publicaţie a sărăţenilor din Bucureşti.

Locuinţa nehigienică, cu aer şi lumină nesuficiente… O hrană mizerabilă. „Dimineaţa cafea proastă şi fără zahăr: la prânz o supă. De cele mai multe ori făcută dintr-un fel de gulii necunoscute la noi în ţară, care în Franţa şi Germania înainte de război se dădeau numai la porci: din când în când ceva cartofi sau peşte, şi rar de tot. Poate o dată pe lună, un borş de fasole; seara aceeaşi cafea cu un castravete sau un peşte sărat; pâne puţină şi proastă din făină de cartofi şi rumeguş de lemn, la început 200 grame pe zi, apoi numai 150 grame; mâncarea se înrăutăţeşte din zi în zi. Ea fiind o imagine, şi asta necompletă. A stării generale a Germaniei. *Dacă ofiţerii noştri ar fi să mănânce numai ce capătă de la germani, ar pieri desigur de foame, atât de neîndestulătoare e hrana…*

Soldaţii noştri sunt trataţi cu mult mai neomeneşte. Mi-au spus soldaţii francezi şi belgieni, ordonanţe în lagărul nostru, care veneau de pe câmpurile unde sunt de-ai noştri, „că *românii au murit pe-un cap iarnă trecută, nu atât de boli, cât de foame şi frig*”.

Iată acum ce spune şi sergentul Fălculete Ioan din regimentul 30 Muscel cu privire la captivitatea

lui în Germania:

). Am fo, st făcut prizonier la 27 septembrie 191 (i pe valea Temeşului. La Predeal. Întâi ne-au dus la Corlen. Unde ne-au ţinut trei zile într-un beci. Fără mâncare. După aceea am încărcat muniţii 15 zile la Braşov, şi am stat alte 15 zile la Sibiu, în carantină, dându-ni-se mâncare o dată la două zile. Din Sibiu ne-au dus cu trenul până în lagărul din Lamsdorf în Germania şi ne-au dat, în cele zece zile de drum. Numai de trei ori mâncare: o dată la Budapesta, o dată. La Viena şi o dată în lagăr. *Ţipau soldaţii în vagoane de foame*.

În Lamsdorf eram 10.000 de români. Împărţiţi în 6 lagăre. În fiecare baracă stăteau 100 de prizonieri. Ne culcam jos, pe paie. Când ploua afară, ploua şi înăuntru şi trebuia să ne culcăm în noroi…

Lucram toată ziua la pietriş, la gheaţă, la brazde, la plug.

S-au arat 200 de hectare cu români de ai noştri înjugaţi la plug ca boii…

Mâncarea era amarnic de rea. Eu am lucrat şi la brutărie şi ştiu că pânea era făcută din cartofi fierţi şi apoi amestecaţi cu maşina şi din rumeguş de lemn. Mai puneau şi câte un săculeţ de făină neagră şi amară la 1.000 de pini.

Aveam dreptul la 150 grame de pine pe zi. De fapt nu primeam decât 100 de grame.

Oamenii noştri erau slabi, prăpădiţi. Când veneau de la lucru căpeau regulat câte 20 – 30 la

marginea drumului, de istovire. Când dădeau peste o fărâmă de pâine sau un Capăt de Ţigară, se făceau 10 – 15 grămadă, care de care s-apuce întâi.

Au murit iarna trecută tare mulţi. Erau zile când mureau 100 – 200 şi-i îngropau pe toţi de-a valma, despuiaţi, într-o groapă.

Când la lucru cădea câte unul, era bătut cu patul puştii.

I se striga: „Scoală, ticăloşiile, şi munceşte!”

Duceam un trai foarte amărât. În Ziua de Crăciun ni s-a dat tot supă de gulii – dar parcă a fost un făcut: era mai amară ca altă dată şi nimeni n-a-putut-o mânca. Unii plângeau de jale – ca copiii…

În martie ne-au dus în preajma Verdunului, unde am lucrat vreo 15 zile la tranşee, cam la 10 km de front. Mulţi ruşi care lucrau mai înainte decât noi au pierit de obuzele franceze. Au pierit şi de-ai noştri vreo 30.

Pe urmă, ne-au retras la Valenciennes, unde lucram la vagoane, demontam motoare de fabrici, mobile de prin spitale şi le încărcăm în vagoane care plecau în Germania. Cât am stat eu, s-au golit două fabrici şi trei spitale.

Eram tot aşa de prost hrăniţi ca şi-n lagăr. Soldaţii erau prăpădiţi. Pe drum, rupeau urzici şi le mâncau crude, cu sare.

Am fugit din Valenciennes la *2 mai 1917. Am trecut în Belgia. La 28 mai am scăpat peste*

graniţa olandeză, la Mastricht

În sfârşit, alte mărturisiri, – căci dosarul suferinţelor prizonierilor noştri creşte în fiecare zi. D. Constantin Atanasiu, Salvat în Olanda, fugar dintr-un câmp de prizonieri din Germânia, – povesteşte lucruri tot aşa de cumplite. El ne spune despre suferinţele prizonierilor civili de la Holzminden. Care, fără deosebire de clasă socială şi vârsta, erau puşi la corvezile cele mai degradatoare... Nici bolnavii nu sunt cruţaţi de munca la gunoaie şi latrine... Cine cade de trudă ori boală e brutalizat, lovit fără milă... Un avocat din Bacău, Cosnea, un negustor din Botoşani, oameni în vârstă, au fost bătuţi până la sânge. „Sunt fapte văzute de mine în persoană", arată d. Atanasiu.

„Fugind din Holzminden – mai spune domnia sa am fost prins după un oarecare timp şi dus în câmpul de prizonieri militari români din orăşelul Windsdorf, unde erau cel puţin 18.000 de prizonieri. Suferinţele lor sunt groaznice. Mâncarea foarte proastă şi foarte puţină. *Am văzut eu singur cum. Bieţii oameni mâncau iarba de pe câmp, de foame*".

Munci cumplite şi silnice de toate felurile. Una din cele mai grele e scoaterea nămolului din bălţi.

„Stau toată ziua în apă şi trebuie să scoată nămolul de la fund. Desigur că foarte mulţi se îmbolnăvesc şi mor prin spitale. *La Windsdorf mureau peste o sută de oameni pe zi*.

Pedepsele ce se dau în câmpurile de prizonieri militari sunt: bătaia, legatul de un pom cu mâinile la spate aşa fel ca să n-ajungă bine cu picioarele pe pământ, după cinci-şase ore de asemenea chin, carceră, apoi tortura reîncepe... Uneori cel pedepsit e pus să fugă 6 – 12 ore pe zi în nişte papuci de lemn. Aleargă – flămând şi însetat – până ce cade zdrobit, de multe ori leşinat... E trezit cu lovituri sălbatice şi aruncat în carceră".

Destăinuirile acestea ale fugarilor sunt aşa de grozave în simplicitatea lor, încât ţi se încrâncenă carnea pe trup şi ţi se Suie sângele în ochi de revoltă şi indignare...

Pe cine vor nemţii şi agenţii lor să înşele cu fantasticele ilustraţii din „Săptămână ilustrată"? Sunt aşa de naivi cei din teritoriul ocupat? N-ajung parcă până la ei gemetele nenorociţilor din captivitate?

Vor să ne înşele pe noi? Soldatul care luptă şi loveşte cu străşnicie, dar leal, la Mărăşti şi Mărăşeşti îşi cunoaşte inamicul. Sub blândeţea ilustraţiilor lui se ascunde un rânjet fioros şi crud, ca şi sub făgăduinţile pe care le împrăştie în chip laş şi nedemn la marginea tranşeelor noastre... Unde nu pot birui în luptă dreaptă încearcă minciuna şi corupţia.

Dar nu. Nu se poate. Aici, pe acest pământ al jertfei, luptă o armată demnă şi conştientă. Asta s-o ştie inamicii noştri întâi. Şi pe urmă şi nenorociţii care slujesc drept; coadă de topor la

diferite „Săptămâni ilustrate”…

Duşmanul nostru e duşman fără milă. E mai rău decât noi faţă de prinşi, – şi nu ne cruţă. Cu atât mai rău pentru el, căci va avea a da samă odată în faţa lumii.

E şi nedemn. Şi mai rău! Oşteanul nostru, care luptă conştient pentru pământul lui şi pentru un drept al neamului, – şi când biruieşte lovind, şi când cade şi când sufere, pălmuieşte prin atitudinea lui şi prin jertfa-i de martir pe cei care încă n-au ajuns să înţeleagă ce-i omenie şi adevărată civilizaţie!

A apărut în *România*, 1917. Nr. 225,26 septembrie, p. 1; în Opere, 1964, voi. 5.9, p. 94 – 99.

SCRISOARE DESCHISĂ DOMNULUI LĂPUŞNEANU

Nu ştiu dacă mulţi dintre vrednicii luptători din munţi şi de pe Siret cunosc acea stradă a laşilor care evocă nu – mele unui sângeros voievod al Moldovei. E un loc îngust şi cotit; un răutăcios l-ar asocia cu mintea şi sufletul unui politician din vechea Românie. E scurt: anume făcut, s-ar putea zice, ca o lume întreagă să se frământe pe loc ca într-un cerc viţios. E împodobit cu foarte multe firme străine şi cu vitrine de parfumuri extrem de scumpe. Cuza, de pe soclul lui din Piaţa Unirii, îi întoarce spatele

Dacă aceste amănunte, mai mult sau mai puţin topografice. N-ar lămuri deplin pe eroicul musafir

de departe»

— Atunci putem adăugi că acest loc, de altfel neînsemnat, al capitalei Moldovei, devine un furnicar pestriţ la anumite ore ale zilei.

Oameni gravi, cu burţi prea proeminente pentru această epocă a sobrietăţii, tineri cu mers legănat, fericiţi că pot purta un pantalon cu dungă şi o cravată din vremea neutralităţii, ofiţeri subţirei şi gânditori, femei cu ghete foarte scumpe şi buze foarte roşii trec în sus şi-n jos, se salută curtenitor, se opresc o clipă şi schimbă vederi importante asupra situaţiei interne şi externe, îţi strecoară la ureche sub pecetea celui mai mare secret veştile confidenţiale, se invită la un ceai „cu cozonac” ori la o reuniune foarte veselă şi plăcută, unde se dansează un *tango* îndrăzneţ.

Automobilele trec în sus şi-n jos, cu felurite ţipete fantastice; din când în când îşi fac apariţia şi trăsuri cu forme bizare, aduse de ruşi din felurite cotloane ale Europei Orientale; vânzători mici ambulanţi cu gazete minuscule şi cu cărţi editate acum treizeci de ani se strecoară printre mulţimea înţesată, tropăind pe asfalt cu încălţămintea lor de fantezie.

Cine nu trece în sus şi-n joa prin acest nostim culoar? Deputaţi încruntaţi, senatori cu priviri Juvenile, femei cu toalete măreţe şi zâmbete îndoielnice, gazetari buni prieteni cu ultimul ministru de interne, artişti, cercetaşi, surori de caritate şi-nsfârşit cei mai coloraţi reprezentanţi ai

vremii, furnizorii armatei şi hienele războiului în toate ipostazele.

În după-amiezile cu soare ale primăverii timpurii, la ore fatale, această masonerie se adună, circulă, dezbate şi stabileşte buletinul zilnic al acelei triste bolnave care se numeşte România.

Pe când soldatul suferea, sângera şi murea la hotar – colectivitatea anonimă, „domnul Lăpuşneanu”, se plimba în linişte, fuma, *flirta* şi se pregătea de ora cinei. Punea la cale, dacă vreţi, ofensive, elabora planuri, vântura imperii. Era foarte eroic cât baionetele înţepau linia orizontului nostru.

Când împrejurările aduc ţara la necesitatea de a trata pacea, domnul Lăpuşneanu se agită teribil. Vrea pacea, dar o pace onorabilă. Primul buletin: pacea e foarte bună. Al doilea buletin: lucrurile s-au încurcat. Al patrulea buletin: afacerile se lămuresc. Al cincilea buletin: dezastru! Trebuie să murim până la unul, cu arma în mână! Al şaselea buletin: în sfârşit, să mai vedem, să mai tratăm…

Căci domnul Lăpuşneanu e înainte de toate un patriot. Se plimbă, mănâncă, danţează, râde, dar e un patriot. Şi un amic al aliaţilor. Într-o zi, când prietenii de departe ne-au părăsit, colţul cel interesant al Iaşilor era emoţionat şi cu ochii în lacrimi…

Murim, sau nu murim?

Nu murim. Domnul Lăpuşneanu se

resemnează.

Câteva zile e trist. Apoi deodată se agită iar. Guvernul dimisionează. Iar buletine!

O veste cade ca o bombă de aeroplan. Un bărbat poliţie de la Bucureşti soseşte. Agitaţie profundă! A sosit! A plecat! Nedumerire.

Domnul Lăpuşneanu ştie multe. Ştie c-am sângerat pentru năzuinţă nobile. Ştie că ce-am făcut e bun făcut. Am deschis un proces grozav, în care s-a sacrificat o generaţie. Procesul rămâne deschis, orice s-ar întâmpla. Acesta e crezul conştiinţei noastre. Într-adevăr, domnul Lăpuşneanu se agită, căci persoana de la Bucureşti înfăţişează o rece incriminare, un sarcasm sângeros.

Dar se agită puţin, căci persoana se întoarce ca şef de guvern. În preajma păcii, devine interesantă. Deci când un automobil grăbit trece de la gară la palat, domnul Lăpuşneanu se aşază cu un zâmbet dulce la marginea trotuarului şi salută cu prietenie…

E momentul unei dulci revederi. Copilării, visuri, fantasmagorii, literatură, adio! Toate astea au fost bune când cei mulţi şi proşti găseau cu cale să moară pentru ele.

Acum avem altceva mai bun de făcut!

Dacă n-aş fi filosof şi iertător, aş putea să-ţi spun, domnule Lăpuşneanu, că astăzi, ca şi ieri, când te numeai Calea Victoriei, eşti vrednic de dispreţ.

A apărut în *România*, 1918, nr. 361,8 martie, p. 1; în volumul *Mărturisiri*, 1960, p. 48 – 50; în *Opere*, 1964, vol. 19, p. 100102.

SFATURI CU MINE ÎNSUMI:

(Prefaţă pentru un volum de articole ce urma să apară în 1940)

(...) Unele frământări ale contemporanilor mei, politica românească în special, m-au interesat într-o mediocră măsură, deoarece sub strigătele cele mai stridente şi mai divergente nu se afla, în definitiv, decât puţină substanţă. Ce rămâne la urmă din atâtea declaraţii care au fost celebre o clipă? Poeţii neamului au avut grijă să fixeze profetic atitudinea tuturor patrioţilor. „Viitor de aur ţara noastră are şi prevăd prin secoli a ei înălţare; însă mai-nainte trebuie să ştim pentru ea cu toţi martiri să murim”. (Cum mor martiri toţi ambuscaţii s-a văzut în războiul de acum douăzeci de ani şi se mai vede în toate societăţile parazitare pe care le-au alcătuit de atunci). „Românul e născut poet”; „are şapte vieţi în pieptu-i de aramă”; e cel mai inteligent din toate naţiile şi trăieşte în cea mai bogată ţară, care se încăpăţânează totuşi să rămâie săracă; decorativul nostru ţăran continuă să-şi ducă traiul „în tainica natură, cu buciumul în mână şi fluierul la gură” etc. Chiar dacă poeţii n-ar fi favorizat asemenea clişee, contemporanii noştri sunt în stare să găsească în propriile lor resurse destule dovezi. Bucureştenii au obiceiul să-şi facă mărunt şi

repetat semnul crucii când trec pe lângă o biserică. Unii se duc la afaceri ştiute, unele la întâlniri anumite; totuşi au grijă să dovedească şi-n aceste momente credinţa lor strămoşească. Tot după aceeaşi orânduială morală, contemporanii noştri din Bucureşti şi de aiurea spun, scriu şi strigă că-şi iubesc ţara şi neamul… Mai mult, fie în tren, fie la cafenea, îţi dovedesc îmbelşugat onestitatea lor, grija lor de treburile politice şi indignarea lor pentru mişeliile curente. Necesitatea şi insistenţa unor asemeni atitudini şi declaraţii sunt întrucâtva suspecte. Totuşi, avem şi oameni de treabă, care se supun acestui conformism, ceea ce dovedeşte că nu lipsesc nici caracterele.

Natura mea incorigibil optimistă a evitat ca să atace aceste manifestări exterioare, căutând mai curând realităţile constructive, nădăjduind binele şi frumosul, explicând cu sfială scăderile timpului, aşteptând înfăptuirile progresului. Când oglinda nemiloasă mi-a arătat cărunteţa şi apropiatul sfârşit, am văzut şi zădărnicia alături. Au pierit de război şi molime opt sute de mii de fraţi ai mei, ca să se reia aceleaşi linguşiri ale poeţilor, aceleaşi declaraţii de patriotism şi onestitate ale personagiilor lui Caragiale şi să se repete acelaşi ritual de profanare a mormintelor. Mai mult, generaţia nouă – dintr-o emulaţie europeană – tinde să urce în pomi pe bătrânii triburilor, ca apoi să-i scuture, să-i frigă şi să-i mănânce. Cuviinţa de

vorbe a poporului nostru a fost părăsită… Astfel, drumul nostru nu merge înainte, ci face o curbă îndărăt. Când curba aceasta se va rectifica spre ascensiune, noi, eu şi domniile voastre, nu vom mai fi.

Obicei să vorbesc despre mine n-am avut. Nu din lipsă de vanitate, ci din cuviinţă. N-am alimentat nici biografiile, nici interviurile. Am lăsat să treacă biografii pline de erori şi interviuri false. N-am colectat articole omagiale. N-am răspuns celor care mă tratau brutal. Am făcut asta poate din lene, poate din încredinţarea secretă că adevărurile trebuie să se aleagă cândva (…)

…Izolarea mea e principială, cu toată aparenţa de sociabilitate pe care mi-o dădea optimismul şi sănătatea. Cu toate că sunt artist, am avut suficientă inteligenţă ca să găsesc aspectul particular al realităţilor. Şi destulă curiozitate ca să mă informez necontenit. De aceea am avut totdeauna ceva de spus. Am spus mai puţin acum treizeci de ani; spun ceva mai mult acum. Cum începe răstimpul când trebuie să mă gândesc a fixa pe contemporanii mei în memorii folositoare posterităţii, îmi pun în rânduială şi însemnările acestea inofensive (…)

A apărut în volumul *Mărturisiri*, 1960.

p. 3 – 6; în *Opere*, 1964, vol. 19, p. 7 – 30.

ARTICOLE

reproduse din ziarul România

PUTEREA RĂBDĂRII

A spus un mare general japonez că, în războaiele de azi, dintre doi adversari acela biruieşte care poate răbda o oră mai mult.

Într-adevăr războiul astăzi nu mai este, ca în vechime, o ciocnire de un ceas a doua oşti. Astăzi pe fronturi întinse din munţi în mări se dau bătălii grozave, care totuşi nu alcătuiesc decât părţi ale marei tragedii. Şi războiul pregătirii, războiul răbdării se prelungeşte şi-n umezelile toamnei, şi-n viscolele şi gerurile iernii şi-n revărsările de ape ale primăverii. Soldatul îndeplineşte lucrări de sobol, dă lupte, aşteaptă îndelung şi iar începe. Câteodată stă într-o plictisitoare nelucrare. Alte dăţi luptă fără întrerupere săptămâni de-a rândul şi zi şi noapte. Îndură foamea, setea, frigul, ploaia de foc a duşmanului.

Trece o lună, trece un an. Când a fost începutul? Când va veni sfârşitul? Nelinişte, nesiguranţă, grijile de-acasă: toate cer trupului tărie de criţă şi sufletului răbdare nefrântă. 1

Francezii, popor aprig şi neliniştit, în faţa marelui război au dovedit o neînduplecată tărie. În toată desfăşurarea războiului de faţă ei au dovedit din nou marile calităţi ale cumplitelor lor armate de odinioară care au cutreierat, au bătut şi au supus Europa. După cele dintâi săptămâni de retragere soldatul francez a îndurat chinuri sufleteşti de nespus şi suferinţe trupeşti neînchipuite. I

Au fost unităţi care zile după nopţi şi nopţi

după zile au mers fără oprire, fără somn, fără hrană. Au îndurat şi-au răbdat aşa de mult încât generalul Joffre a putut spune cu drept cuvânt că oastea republicii a făcut mai mult decât e omenesc. O putere uriaşă, iubirea patriei şi-a libertăţii şi voinţa de a respinge pe cotropitori, i-au ţinut, şi-odată opriţi, la Marna, n-au avut decât un strigăt: bătălia! biruinţa ori moartea!

Atunci s-a făcut minunea pe care numai sufletul cel tare o poate produce.

Şi de-atunci armata aceasta n-a şovăit o clipă. Şi-a supus o aspră disciplină în faţa morţii şi-o neclintită răbdare. Marile bătălii de pe Somme şi de la Verdun şi imensa şi liniştita pregătire ce se face fără întrerupere, dovedesc o înălţare morală aşa de mare şi-o voinţă aşa de cumplită…

La această pildă de străşnicie şi răbdare să ne fie gândul. Ani de suferinţă şi căliţi, greu încercaţi dar neînfrânţi la suflet, în vifor, în frig şi neodihnă, toţi la datoria cea mare care e una: patria, – pământul nostru cel sfânt. Fiecare clipă cu acest gând, fiecare clipă cu voinţa de a suferi, de a răbda şi-a lovi, necontenit, fără cruţare, pe duşman.

A apărut în *România*, 1917, nr. 5. Luni
6 februarie, p. 1.

VICLENIILE DUŞMANULUI

Nemţii au pregătit războiul acesta zeci de ani şi şi-au pus în el toate nădejdile. De aceea au păstrat în taină o mulţime de mijloace şi

meşteşuguri, pe care, odată războiul pornit, au căutat să le puie în lucru cu cât mai mult folos.

Unul din mijloacele lor au fost maşinile, şi Francezii au fost cel dintâi popor împotriva cărora le-au întrebuinţat. Maşinile acestea, tunurile, mitralierele numeroase, împrăştietoarele de gazuri puturoase, tulumbele cu apă clocotită aveau un rost mare întrucât gândul Nemţilor era să le sprijine cu o mare răpeziciune. Dar Francezii au pus în faţa duşmanului un zid aşa de puternic şi i-au dat lovituri aşa de grele, încât toate au devenit o zădărnicie. Şi-ndată, după primele izbânzi, şi Francezii, şi Englezii, au început şi ei, în nenumăratele lor fabrici, o înfrigurată muncă pentru a găsi – cum zice Românul – ac de cojocul Neamţului. Şi le-au găsit. La tunuri mari, au răspuns cu tunuri şi mai mari, – la mitraliere, gazuri şi uncrop, au răspuns cu vârf şi îndesat, aşa încât munca de patruzeci de ani a căzut baltă. Ba Englezul a născocit un fel de maşină dihanie aşa de cumplită încât au vârât pe toţi Nemţii în groazele morţii. Românul şi-n privinţa aceasta mai are o vorbă veche. La aşa cap, aşa căciulă.

Pe lângă maşini, Nemţii au adus în acest război şi felurite şiretlicuri. Le-au întrebuinţat chiar din cele clintii timpuri împotriva Francezilor şi Ruşilor – le-au întrebuinţat acuma de curând şi împotriva noastră.

Iată câteva din ele.

Ai noştri pornesc la atac, ajung la baionetă,

trec de linia întâia; – şi deodată în urmă s-aude un glas: înapoi! – şi-ncep focuri dindărăt. Ce este? Un ofiţer al lor s-a prefăcut căzut; pe urmă, dintr-o ascunzătoare, începe a trage şi a striga, ca să împrăştie neorânduiala. Altă dată, un rând întreg de duşmani flutură batiste albe şi ridică mâinile în sus. Ai noştri socot că vor să se predea, şi, de bună credinţă, se apropie fără grijă. Dar la treizeci de paşi, duşmanul începe un foc ucigaş cu puştile şi mitralierele.

Alte mici meşteşuguri. Soldatul şi gradatul au învăţat în reglemente cum se cercetează o pădure Intră cu Grijă în ea, îi caută marginile, trece înainte, ajunge la jumătate şi raportează în urmă că inamicul nu e acolo. De obicei, se ştie că se pune în stare de apărare partea de pădure dinspre inamic. Treci deci prin pădure fără grijă. Dar ajuns în Celălalt capăt, deodată încep puşti şi mitraliere. Neamţul se aşază la pândă, 5 n foarte mare tăcere, în celălalt capăt. Tot aşa fac şi-n sate. Străbat satul; pare pustiu: intră toată lumea fără grijă. Când, la ieşire, potop de gloanţe.

— Acest mic şiretlic, această întoarcere a obişnui»telor învăţăminte tactice, le-a izbândil Nemţilor la început şi cu noi; pe urmă ne-am cunoscut şi noi omul şi ne-am luat măsurile.

Şi vulpea e vicleană, dar are un cusur; întruna întrebuinţează aceleaşi viclenii. Şi pentru un vânător bun, fiecare viclenie devine o capcană în care fiara singură cade.

Aşa păţesc Nemţii. Căci Românul, ca şi Francezul, e om ager. Şi în asemenea împrejurări a găsit el împotriva duşmanilor lui, plată după faptă, după cum arată vorbele pe care le-am pomenit mai sus. Fiecare viclenie e plătită cu vârf şi îndesat, ca să se adeverească pentru Neamţ, că toată paserea pe limba ei piere.

La început a fost mai greu: pe urmă ai noştri le-au dat de hac: ca să iasă la lumină şi alt învăţământ vechi, şi bun, că ulciorul nu merge de multe ori la apă.

A apărut în *România*, 1917, nr. 12, luni 13 februarie, p. 1 (Semnat M.S.).

FRĂŢIA.

De cum a început războiul, populaţia civilă din ţările aliaţilor noştri s-a mobilizat şi ea, de la cel mai mare până la cel mai mic, pentru ajutorarea şi sprijinul moral al solda –, ţilor de pe front.

În fiecare casă femeia, din lână agonisită de unde poate, împleteşte ciorapi, mânecuţe şi flanele pentru asprele campanii de iarnă. Şi-asta, nu numai în casele de unde a plecat un ostaş, ci şi în orice casă. Fiecare fiinţă rămasă la cămin simte şi are datoria să sprijine un soldat. Sunt copile din neam bun, dame din lumea mare care-şi iau sarcina de a scrie scrisori, cu vorbe bune de îmbărbătare unui soldat pe care nu-l cunosc la faţă, dar îl ştiu singur pe lume, fără tată, fără mamă, fără rude. În gări, la porţile oraşelor, ceainării. La sărbători se fac asociaţii care trimit

lucruri bune de mâncare celor din tranşee. Poşta duce gazete, cărţi, pe care cetăţenii le depun în anume locuri. Ţigara, acest tovarăş nepreţuit al oşteanului, vine şi ea din toate satele, din toate oraşele, adunată de mâini frăţeşti.

Pildele acestea bune au început a se vădi şi la noi.

Sătencele au dat pânze şi împletituri de lână din puţintelul lor avut.

În târguri unele cucoane au pornit într-o alergare fără preget după tot ce ar fi folositor soldaţilor la luptă şi răniţilor din spitale. Ici câţiva oameni mai cu dare de mână se întovărăşesc să întemeieze samovare la barierele laşului. Dincolo câţiva artişti îndulcesc c-o oră de petrecere suferinţele bolnavului. Frăţia, blinda şi dulcea frăţie ne apropie în suferinţă şi ne leagă tot mai mult pe toţi cei de acelaşi neam. Ea înalţă sufletele şi ne arată datoria. Azi mai puţin, mâine mai mult, ea va face ca în curând soldatul din faţa inamicului să simtă la spatele lui sporind dragostea şi încrederea şi tot sprijinul nepreţuit al celor rămaşi la vetre. Această muniţie este dintre cele mai preţioase. Ea dovedeşte că atunci când poporul întreg se ridică şi-şi face datoria, nu-l poate birui nimeni.

A apărut în *România*, 1917, nr. 7, miercuri 8 februarie, p. 1.

y

PILDE

Dispreţ de moarte şi de suferinţă. Cum am mai spus, altă dată, aceasta e mai ales tăria unei armate. Aceasta până la sfârşit biruieşte ori ce tun şi ori ce întăritură.

(…)

k

Cum se ştie, în marea bătălie de la Marna, armnla p ruralului Maunoury a mers, a luptat şi a atacul va nu» I. cinci zile şi cinci nopţi. Unele batalioane au laiul lup.

peste patruzeci de kilometri, fără să aibă repausuri mai lungi de două ceasuri. Trenurile regimentare se rupseseră de coloane, şi unele unităţi n-au mâncat timp de trei zile, – şi treceau numai prin sate arse şi ruinate de ghiulele. Şi cu toate acestea armata lui Maunoury, când s-a oprit din retragere, a lovit pe duşman cu tărie, l-a biruit şi l-a respins, scăpând Parisul şi Franţa. Atunci generalul Joffre a adresat oştenilor acele cuvinte nepieritoare: „Lupta a fost aspră; pierderile prin foc, truda din pricina neodihnei ş-a foamei au întrecut orice închipuire. Camarazi! Generalul comandant v-a cerut în numele Patriei să vă faceţi mai mult decât datoria: voi aţi făcut mai mult decât era cu putinţă!”

Timp de două mii de ani nu s-a adus o laudă mai mare unei armate care-şi apăra pământul strămoşesc.

*

Trebuie să dispreţuieşti truda ca acei soldaţi

ruşi cari. Ajungând zdrobiţi de marş pe linia de luptă, rugau cu lacrimi în ochi pe şefii lor să-i ducă la asalt. Trebuie să dispreţuieşti suferinţa, ca acel trompet francez, dat pe ordin de zi, care, cu falca zdrobită de o zburătură de obuz, s-a ridicat într-o mână şi a suflat în două cu sânge în trompeta lui *onorul la drapel*. Trebuie să dispreţuieşti moartea ca acei zuavi cari, puşi legaţi înaintea liniilor nemţeşti la atac, au început să strige către ai lor:

— Trageţi, fraţilor! nu vă uitaţi! trageţi!

Adă-ţi aminte în sfârşit, tu frate al meu, din tranşee, de regimentele acelea ale noastre care au luptat în munţii ivioidovei treisprezece nopţi, fără o clipă de întrerupere; adă-ţi aminte de dispreţul de moarte al vânătorilor la Stâlpu, de statornicia trupelor de la Topraisar, de toată măreaţa luptă a mult încercatei noastre armate pe hotarul tării: în toate pildele vei găsi mângâierea suferinţelor tale şi tărie în încercările ce vin.

a? în îiici-o jertfă nu-i. Nefolositoare; şi vrednicia unei armate se dovedeşte mai ales în restrişte.

A apărut în *România*, 1917. Nr. 19. Luni 20 februarie, p. 1.

AEROPLANELE

Aeroplanele noastre ş-ale aliaţilor spintecă văzduhul spre întăriturile duşmane. Nu se duc să arunce bombe asupra unei populaţii nevinovate; au o misiune militară de îndeplinit. În zbor tăcut se rotesc; ochi atenţi observă, în jurU-le se sparg

buchetele şrapnelelor, ele virează cu mişcări elegante şi în aparatele lor prind toate mişcările şi lucfarile de jos.

Văzându-le aşa de uşoare şi de sprintene în văzduh» uşor le-ai crede nişte păsări maestre şi fericite. Dar câte suferinţe nu cer maşinile acestea minunate celor care se ridică pe aripile lor!

Spun piloţii că uneori furtuna e aşa de iute, încât aproape îi smulge din scaunele lor. Aeroplanul face sărituri grozave, sorbit şi izbit de vârtejuri. Ca să nu fie prăbuşit din înălţime, cărmuitorul trebuie să lupte cu străşnicie, să aibă inima oţelită în piept şi trupul strâns ferecat în maşină. În viitoarea văzduhului, numai răbdarea statornică biruieşte, numai ea înfrânge cele mai grozave chinuri. Şi nu e vrăjmaş numai vântul. Este ceva mai cumplit: frigul!

Deodată am simţit, zice un aviator, muşcătura gerului în obraz. Ochii mi se painjeniră de lacrimi îngheţate. Picioarele-mi înţepeniră şi simţii că mi se sleeşte sângele în vine. Mâinile mi se îngreuiară ca plumbul. Mă încleşta moartea îngheţată, în înălţimile cerului! Cred că nu este suferinţă mai mare decât asta. Numai cugetarea trăia în mine şi ea îmi spunea că am o datorie să plutesc deasupra inamicului, să observ şi să aduc ştiri, spre a înlesni sarcina tovarăşilor şi fraţilor mei care luptă pe pământ! Din înălţimea mea vedeam jos frământările morţii, – dar cred că suferinţa mea era mai presus de toate!…

Suferinţa şi jertfa umplu acum şi pământul şi cerul. Binecuvântate sunt numai când se fac pentru un ideal de omenie şi dreptate.

A apărut în *România*, 1917, nr. 25, duminică 26 februarie, p. 1 (gemnat M.S

ŢARA MEA

(...) O, ţară a părinţilor mei! Tristă şi sfântă ţară a durerilor ş-a mormintelor, a încercărilor crude ş-a nădejdilor neîmplinite, în plaiurile natale au bântuit necontenit vijeliile. Râurile tale s-au cruşit de sânge, gorunii codrilor tăi şi ierburile câmpiilor tale îşi împletesc rădăcinile cu osemintele generaţiilor alinate.

Ţară a tragediilor, ţară a morţilor, – cum tremură sufletul nostru în faţa priveliştilor tale!

Din zorii istoriei, viaţa oamenilor tăi n-a cunoscut hodina. C-o mână pe plug şi cu alta pe sabie, strămoşul nostru s-a statornicit în plaiurile tale ca la o poruncă a Domnului. A zvârlit brazdelor sămânţa cea bine-roditoare, apoi şi-a pironit ochii în zare aşteptând furtuna neamurilor prădalnice. Căminul lui cu cinste aşezat la o margine de ogor, bisericuţa lui aşezată pe-o culme întru lauda lui Dumnezeu, rodul încredinţat binecuvântatului pământ el a trebuit să le apere întruna; a căzut apărându-le ş-a lăsat zbuciumul, credinţa şi statornicia moştenire urmaşilor.

Nu ne-au rămas din trecut nici cetăţi de piatră, nici îngrămădiri de operă de artă; dar în oglinda halucinantă a ochiului nostru ori ce colţ,

ori ce vale, ori ce râu se înfăţişează ca o urmă a durerosului trecut. De aceia veselia noastră în faţa naturii e potolită, şi durerea noastră în faţa veşniciei mai discretă, de ei mai tragică.

Suntem *copii ai suferinţa*, cum a spus poetul.

Dar tocmai această îndelungată şi amară suferinţă ne-a legat mai strâns de acest pământ. E bunul nostru, e dreptul nostru, e credinţa şi nădejdea noastră.

Odată, într-un amurg de vară, am poposit în gospodăria largă a unui răzeş, într-un sat, pe malul Moldovei. Vitele se întorceau de la păşune în nouri luminoşi de pulbere şi-n sunet moale de tălăngi. Prisaca murmura domol, ca-ntr-o aromire de vis. În bătătură ardea focul; mirosea a lapte fiert în ceaun… Şi-n jurul flăcărilor o familie numeroasă, copii şi fete ca-n vremurile biblice, aşteaptă clipa când patriarhul va binecuvânta pânea cea de toate zilele.

Gospodarul cel cărunt îmi vorbea cuminte, ca dintr-o carte de demult. În frământările neamului lui răzăşesc, în luptele vechi, în încălcările, ridicările pentru dreptate, în tot zbuciumul îndelung al veacurilor era istoria ţării şi-a oamenilor liberi a acestui pământ.

La urmă îmi zise, privind spre aburimea de aur şi purpură dinspre apus:

— Poate va vrea Dumnezeu să reîntoarcă şi pentru noi crugul şi să ieşim din durere şi întuneric cum va ieşi mâini soarele în toată slava

lui… Căci noi suntem oamenii acestui pământ! Au trecut pe aceste meleaguri multe limbi rele. (…) Au fost neamuri ale pustiei. Au venit ca aduse de vânt; s-au mişcat ca nisipurile mării; s-au dus. Noi am prins rădăcină aici, ca şi codrii străvechi, noi ne-am înfrăţit cu pământul. Ne-au bătut furtunile, – dar am stat pe loc, ca să ne vie ceasul înfloririi înaintea lui Dumnezeu!

A apărut în *România*, 1917. Nr. 58, miercuri 29 martie „p. 1.

LUPII

Odată, la o stână, între munţi, am fost martor la o ispravă a celor mai lacome dihănii. S-au furişat lupii nesimţiţi, târziu, după miezul nopţii şi s-au năpustit, ca să-şi potolească foamea din averea ciobanilor. Câteva clipe numai a fost învălmăşeala, năprasnica larmă a dulăilor şi zarva oamenilor sculaţi din somn. La lumina faclelor, în ţarc, – am văzut bulucite cu spaimă în colţuri oile. Şi jertfe nenumărate zăceau sfârticate şi sângerate în bătătură.

— Asta-i ticăloşia lupului f zicea cu năduh baciul. Nu ia cât îi trebuie. Strică fără folos! A făcut rău Noie că i-a dat drumul din corabie, după potop.

Lupii: fiare viclene şi crunte. Sihla şi întunericul sunt stăpânirea lor. Lumina îi înfricoşează, glasul omenesc le dă fiori. Nemernici şi ticăloşi când umblă răzleţi: cutezători şi de o neistovită cruzime când umblă bot la bot, în potăi

dese.

Rudele lor din neamul omenesc au năvălit de multe ori pe pământul nostru cel îmbelşugat. I-au cunoscut bătrânii noştri odinioară: erau tătarii din pustie şi hoardele sultanilor.

Astăzi sunt alţii, tot aşa de răi. S-au întrulocat şi s-au îmbulzit pe hotarele noastre. Mulţimile lor flămânde s-au mai năpustit odată, pentru cea din urmă oară, pe moşia românească. Nu i-am putut opri până la sfârşit. Au intrats au prădat, au vărsat sânge fără folos. Au pustiit, ş-au pângărit o ţară cinstită.

Dar să ştiţi, feciori ai pământului românesc! Voi toţi cei care aţi dus greu război ş-aţi suferit pentru dreptate şi pentru neamul nostru, să ştiţi că vremea nu este departe când sălbăticiunile vor trebui să se retragă de pe pământul nostru sfânt, înapoi spre vizuniile lor. Ca fiarele cele rele încolţite şi hăituite de câni şi vânători, cei care n-au ştiut ce-i omenia şi credinţa, cei care n-au cruţat femeile slabe şi copiii nevinovaţi, se vor zbate cătând grabnic ieşire şi scăpare… Cu fierul în coastă îl veţi urmări şi nu-i veţi cruţa.

După grele şi îndelungate bătălii în toate ţările unde au năzuit, împinşi, sângeraţi şi împuţinaţi, lupii se strâng coadă la coadă, sângerând. Nu mai pot. Gâfâie. Fac cele din urmă silinţi. Dar acuma totul e zadarnic. Au ernat prost, blana li-i jerpelită şi ochii li-s tulburi de istovirea foamei.

Ca-n vechea fabulă, cer pace. Dar oamenii de

azi nu mai vor să ştie de iertare.

(…)

Iată şi lupii din pădurile tari: Nemţii. Încă le sunt ghearele crunte şi le fumegă sângele pe boturi. Ei au atacat cu îndârjire şi cu strălucicie aşezările omeneşti. Au visat împărăţia fabulistului: pământul pardosit cu piei de oaie. Dar pădurea e împresurată şi volocul de oameni îi strânge încet-încet într-un cerc de fier.

A venit vremea cea grea.

Cu glasuri felurite cască gurile şi întind labele. Să facem linişte, să facem pace! Noi n-am voit pieirea nimănui! Năcazurile lumii astăzi sunt foarte mari. Hrana se împuţinează şi fantazma foamei ne priveşte cu ochi cenuşii şi aţintiţi.

Glasul aspru le-a scăzut într-o adiere de blândeţe. Şi-au plecat capetele pe-un umăr şi se uită galeş.

Dar de pe gheare le picură încă sângele şi-n jurul lor. Fumegă ruinile şi se întind nesfârşitele ţintirimuri ale morţii. În ziua judecăţii cine va putea oare să uite jertfele Belgiei, Sârbiei şi României? Cine va trece cu vederea copiii nevinovaţi sângeraţi ca mieii, femeile necinstite, – prohodurile cernite din munţi până la ţărmurii mărilor? La scaunul viitoarelor aşezăminte, toate umbrele dureroase se vor ridica din morminte şi vor veni să stea tăcute, privind la duşmanii omenirii, cu priviri alburii şi îngheţate.

Nu. Pacea n-o fac lupii. Vânătorii de azi ca şi

cei de altă dată o înţeleg în felul lor, cu judecată şi cu dobândă.

Am văzut această pace şi la ciobanii mei din munţi, cu turmele sfârticate. Era scrisă cu roş pe-o piele care era aruncată pe streaşina stânei şi se zvânta în soarele primăverii.

A apărut în *România*, 1917, nr. 80, luni 24 aprilie, p. 1.

JURĂMÂNTUL

Serbarea de ieri în strălucita lumină de Iunie, deasupra panoramei Iaşilor, ne-a umplut sufletele de o adâncă emoţie. Fraţii noştri dragi, Ardelenii veniţi din pribegie, ca să lupte alături cu noi pentru dreptul neamului nostru, stăteau rânduiţi sub steagurile simbolice (...).

Erau cu toţii acolo, toţi Românii din cele patru vânturî, înfrăţiţi prin dureri, prin nădejdi, prin voinţa de a ne croi o soartă nouă.

Când au strigat într-un singur glas: *juren*! cu braţul drept înălţat spre cer am simţit în ochi lacrimi.

Şi ca-ntr-o viziune, izvorâtă din necunoscutele adâncuri ale fiinţei mele, mi-au răsărit într-o fulgerare înainte tot convoiul tragic al jertfelor trecutului, tot calvarul nostru al Românilor (...) toată dureroasa noastră istorie (...) În sfârşit astăzi, urmaşii celor de demult, strănepoţii vechilor colonişti ai Apusului, ne-am întins mâinile şi-am înălţat o armă răzbunătoare.

Astăzi trebuie să se isprăvească amărăciunile.

Astăzi trebuie să începem a ne împlini în istorie destinul pentru care am fost aşezaţi în acest colţ de lume.

Priveam în juru-mi cu ochii înrouraţi: vedeam pe toate feţele nădejde şi hotărâre. Şi Ardelenii cântau în faţa lui Dumnezeu şi a regelui lor (...) Versurile bătrânului poet, cu un accent înfricoşat:

„Murim mai bine-n luptă cu gloria deplină Decât să fim sclavi iarăşi în vechiu-ne pământ!”

A apărut în *România*, 191 – 7, nr. *126*, sâmbătă 10 iunie, p. 1.

DUPĂ UN AN

Am trăit în acest război' fără îndoială cele mai mari zile ale istoriei universale şi cele mai dramatice ale neamului nostru. În cumplita încordare a popoarelor de a-şi preface situaţia în lume, de a lăsa generaţiilor ce vin alte aşezăminte şi a deschide perspective nouă istoriei lor – ne-am avut şi noi locul.

Am luat arma pentru drepturile neamului nostru obijduit şi sfârticat subt stăpâniri străine. Nu vreau să am în vedere aici rezultatele bătăliilor: cele mai cumplite ciocniri ale acestui monstruos război' n-au fost decisive şi n-au ridicat decât hecatombe între fluvii de sânge. Mai interesante şi hotărâtoare mi se par mai ales feluritele manifestări ale popoarelor în acest teribil foc al încercării. Căci nu s-au ciocnit numai armate şi n-au tunat zguduind pământul numai artileriile. Naţiunile întregi s-au ridicat în Picioare

şi şi-au mobilizat forţele. Din palatul regal şi până la cea mai umilă colibă omul s-a mişcat, cu braţul, cu inteligenţa, cu întreaga conştiinţă. Suferinţa cumplită s-a întins pretutindeni uniform ca o apă. Moartea a secerat pe câmpurile de bătălie; epidemiile în populaţia civilă.

Şi-n această zvârcolire, în această imensă jertfă a omenirii de azi pentru un mai bine al viitorimii, – fiecare neam, urmând fatalităţilor istorice şi instinctelor şi calităţilor primordiale, a dat un examen teribil.

Mâine victoriile armelor vor rămânea pe al doilea plan. Şi se vor alege mai presus de ele voinţa şi energia, conştiinţa înaltă, nobleţea jertfelor şi tot ce ridică pe om deasupra primitivităţii. Va interesa pe istoric fapte de ordin social: cum s-a organizat un popor, câtă abnegaţie şi câtă cinste a pus şi mai ales cum a ştiut să sufere şi să se reculeagă în marile dezastre.

În ce ne priveşte pe noi nu ştiu dacă cercetătorul va putea găsi cuvinte de laudă pentru pregătirea, organizarea şi alte calităţi de care au dat monstruoase dovezi popoarele mai vechi şi mai civilizate. Va rămânea însă uimit când va desluşi acea pagină din istoria războiului nostru care se poate numi: refacerea.

Am fost izbiţi teribil de puteri convergente. Am rămas singuri, copleşiţi, pe o iarnă grozavă, bântuiţi de mizerie şi boli (…)

Cum a putut acest popor numai în câteva luni

să se reculeagă; cum şi-a reorganizat în pripă rezistenţa; cum îşi lega c-o mână rănile şi cu alta se apăra; cum şi-a ridicat apoi cu semeţie fruntea şi a lovit cu strălucire la rându său: toate aceste uimitoare lucruri – când vor căpăta perspectiva istoriei – vor apărea ca cel mai serios titlu de glorie al acestui popor…»

Eram socotiţi îngropaţi. Duşmanii noştri pregătiseră şi crucea pentru mormântul nostru. Dar deodată energiile latente ale naţiunii s-au deşteptat şi s-au încordat. Tot poporul rămas s-a strâns într-un bloc supt izbitura de val a nefericirii. Vigoarea epică, mlădierea de oţel care au izbucnit din această concentrare ne-au ridicat mai sus de cât nădăjduiam.

La această minunată refacere au luat parte toţi fiii patriei: şi ofiţerii şi admirabilul nostru soldat, şi toată populaţia civilă în măsura mijloacelor de care dispunea. Toţi cu ce-au avut bun au contribuit. Şi am venit şi noi – slujitorii condeiului – cu dragostea noastră, cu râvna noastră, cu credinţa ce avem în acest popor – şi ne-am făcut datoria.

Suntem mândri de cejam făcut. Suntem mulţumiţi că în nenorocirea obştească, am fost puşi la locul nostru. O parte din lumina demnităţii, a eroismului şi-a jertfelor acestui popor se răsfrâng şi asupra acestei foi modeste, care zi cu zi, a bătut la poarta inimii mulţimii, predicând tăria şi nădejdea.

NOTE

GH. ADAMESCU, Contribuţiune la Bibliografia românească, Bucureşti, Editura Casa Şcolilor, 1928.

Operele maestrului M. Sadoveanu, în Studii *şi articole închinate lui M. Sadoveanu*, Bucureşti, ESPLA, 1959, p. 9 – 16.

Liste des oeuvres de M. Sadoveanu, în *Revue roumaine*, 1955, nr. 4, p. 9 – 11.

Verzeichnis der Werke… în *Roumănisclie Rundschau*, 1955, nr. 4, p. 10 – 11 (Listă bibliografică a cărţilor apărute în perioada 1904 – 1954).

Contribuţii la o bibliografie critică Mihail Sadoveanu – 1944 – 1959, în *Luceafărul*, 1960, nr. 22, p. 9.

Contribuţii la o bibliografie M. Sadoveanu, în *Limbă şi literatură*, X, (Societatea de ştiinţe istorice şi filologice din R.P.R.).

Bibliografie sadoveniană, în *Steaua*, XI, 1960, nr. 10, p. 22.

BETHY AN DOR, Mihail Sadoveanu, magyar nyelven (19061960). (Mihail Sadoveanu în limba maghiară – 19061960), în *Utunk*, XV; 1960, nr. 43, p. 10.

Bibliografia literaturii române. 1948 – 1960 (Biblioteca Academiei R.P.R., Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, 1965). Vezi Mihail Sadoveanu, p. 852 – 892.

OV.S. CROITMAL. IMICEANU, Literatura

română între cele două războaie mondiale, vol. I, Bucureşti. Editura Minerva, 1972 (Mihail Sadoveanu, p. 192 – 254).

Bibliografia periodicelor din R.S.R. (Biblioteca Centrală de Stat; Buletin cuprinzând toate articolele, studiile, cronicile etc. Publicate în periodice între 1960 – 1980).

Bibliografia cărţii din R.S.R. (Biblioteca Centrală de Stat; Buletin cuprinzând toate apariţiile de carte între 1960 – 1980)

2) Referiri ample la o bibliografie Mihail Sadoveanu şi la volu mele Povestiri de *război*, *Amintirile căprarului Gheorghiţă*, *44 de zile în Bulgaria*, vezi: Virginia Muşat, *Mihail Sadoveanu – povestitor şi corespondent de război*, Editura militară, 1978; *notele* Profirei Sadoveanu la Opere, vol. 2,3,6.

3) ADRIAN ANGELESCU, prefaţă la volumul *Mihail Sadoveanu*.

Strada Lăpuşneanu. *Oameni din lună*. *Morminte*, Editura Minerva, 1978 (Biblioteca pentru toţi).

4) FĂNUŞ BĂILBŞTEANU, *Introducere în opera lui Mihail Sadoveann*, Editura Minerva, 1977; *Mihail Sadoveanu interpretat de Ion Dodu Bălan*... Editura Eminescu, 1973 (Biblioteca critică).

5) SA VIN BRATU, prefaţă la volumul *Mihail Sadoveanu*. *Măr turisiri*. ESPLA, 1960.

6) CONSTANTIN CIOPRAGA, *Mihail*

Sadoveanu, Editura Tine retului, 1966; *Mihail Sadoveanu, evocator al istoriei*, Editura Didactică, 19 (56 (Universitatea Bucureşti).

7) POMPILIU MARCEA, *Lumea operei lui Sadoveanu*. Editura Eminescu, 1976. Antologie şi postfaţă la volumul *Povestiri din război*, Editura Minerva, 1977 (Arcade).

8) CONSTANTIN MITRU, *Aspecte din viaţa şi opera lui Mihail*

Sadoveanu, (album) ESPLA, 1958; Mihail Sadoveanu, Opere, vol. 19,20,2.1,22; unele referiri la scrierile de corespondent de război în notele volumelor consacrate anului 1904 – Anul Sadoveanu, *Povestiri*, *Şoimii*. *Dureri înăbuşite*. *Crâşma lui Moş Precii* (Note, comentarii, variante de C. Mitru. Cuvânt introductiv de Valeriu Râ – peanu), Editura Eminescu, 1974.

9) VIRGINIA MUŞAT, *Mihail Sadoveanu – povestitor şi corespondent de război*, Editura militară, 1978.

ALEXANDRU PIRU, prefaţă la volumul citat mai sus.

10) VASILE SADOVEANU, *Bădia Mihai*, Editura pentru literatură.

1968.

11) ZAHARIA SÂNGEORZAN, *Mihail Sadoveanu – Teme funda mentale*, Editura Minerva, 1976.

12) THEODOR VÂRGOLICI, *Tabel cronologic* ia volumul *Mihail*

Sadoveanu – Strada Lăpuşneanu. Oameni din lună. Morminte, Editura Minerva, 1978 (Biblioteca pentru toţi).

13) PROFIRA SADOVEANU, Mihail Sadoveanu – Opere, vol. 6.

1956, p. 650 – 653.

14) MIHAIL SADOVEANU, *După un an*, în *România*, nr. 332, vineri 2 februarie, 1918, p. 1.

15) MIHAIL SADOVEANU, „Documentele trădării", în *România*, nr. 347, marţi 20 februarie 1918, p. 1; „Provizorat", în *România*, nr. 353 bis, marţi 27 februarie, 1918, p. 1; „Scrisoare deschisă domnului Lăpuşneanu", în *România*, nr. 361, joi 8 martie 1918, p. 1; „Un interview", în *România*, nr. 370, duminică 18 martie, 1918, p. 1; „Generozitatea contelui Reventlov", în *România*, nr. 372, miercuri 21 martie, 1918, p. 1.

16) MIHAIL SADOVEANU, în *Adevărul*, nr, 16.258,27 ianuarie 1937, p. 1; în Opere, vol. 20,1967, p. 111 – 114.

17) MIHAIL SADOVEANU, în *Adevărul*, nr. 16.348,15 ianuarie

1937, p. 1; în volumul *Mărturisiri*, 1960, p. 238 – 240; în Opere, vol. 20,1967, p. 97 – 100.

18) NICOLAE IORGA, *Istoria literaturii româneşti contemporane*.

1934.

19) EUGEN LOVINESCU, *Istoria literaturii române contemporane*.

1926 – 1929, vol. I-VI; *Istoria literaturii*

române contemporane, 1900 – 1937, Bucureşti, 1937.

20) GEORGE CĂLINESCU, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Fundaţia pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1941.

21) ŞERBAN CIOCULESCU, *Mihail Sadoveanu – Istorisiri de vânătoare*, Editura Cugetarea, Bucureşti, (f.a.); *Ochi de urs*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1939; *Morminte*, *Lacrimile Ieromonahului Veniamm*, Editura

Cartea Românească, Bucureşti, 1939; articol în *Revista Fundaţiilor Regale*, nr. 11, noiembrie 1939, p. 418 – 425.

22) ALEXANDRU PIRU, *Mihail Sadoveanu*, *Morminte*, în *Jurnalul literar*, nr. 34,20 august 1939.

23) PERPESSICICIS, Recensii despre *Oameni din lună*, în *Cugetul românesc*, III, 1924, p. 241.

24) D. I SUCHIANU, Despre *Oameni din lună*, în *Adevărul li terar* IV, nr. 139,22 iulie, 1923.

25) OCTAV BOTEZ, Reeensie despre *Cocostârcul albastru*, în *Gândirea*, nr. II, 1922 – 1923, p. 78.

26) GARABET IBRAILEANU, *Scriitori români şi străini*, Iaşi, Edi tura Viaţa Românească, 1926, p. 3 (*Mihail Sadoveanu*. *Dumbrava minunată*, *Ţi-aduci aminte*).

27) ALEXANDRU BĂDĂUŢĂ, *Comunicare despre „Oameni din lună”*, în *Buletinul Institutului de literatură*, 1924 – 1925, p. 61.

38) GEORGE BOGDAN-DUICĂ, Despre *Oameni din lună*, în *Societatea 7 fe mâine*, Cluj, 1924, p. 261.

39) T BOBEŞ, *Cocostârcul albastru*, în *Flacăra*. Vil, 1921 – 1922, p, 77.

80) T. BOBEŞ, Reeensie despre *Strada Lăpuşneanu*, în *Flacăra*, VII, 1921 – 1922, p. 128.

Şi) V. MUNTEANU, Reeensie despre *Cocostârcul albastru*, în Cugetul *românesc*, 1922, nr. 4, p. 402.

V.

32) CONSTANŢA VELESCU, *Comunicare despre „Cocostârcul al bastru" urmată de discuţie*, în *Buletinul Institutului de literatură* pe 1932, Fascicoja 3, Broşura 4, Buletin, nr. 22, Bucureşti, 1924, p. 237.

33) Despre *File sângerate*, în *Viaţa Românească*, XIII, no. l-10, martie-deeembrie, 1917.

84) Reeensie despre *Strada Lăpuşneanu*, în *Viaţa Românească*. Noiembrie, 1921, p. 286.

35) însemnare despre *Strada Lăpuşneanu*, în *Zburăt*orul *literar* I, 1921 – 1922, nr, 44, p. 344.

36) Reeensie despre *Cocostârcul albastru*, *în Viaţa Românească*, noiembrie 1921, p. 285.

37) POMPILIU CONSTANTINESCU, *Fenomenul Sadoveanu*, *în*

Săptămână C.F.R., an IV, nr. 20,17 octombrie 1943, p. 5; în *Scrieri*, vol. 4, Editura Minerva, 1970, p. 536 – 538.

38) ALEXANDRU PIRU, Din prefaţa la volumul *Virginia Muşat*.

Mihail Sadoveanu-povestitor şi corespondent de război.

39) ADRIAN ANGELESCU, Din prefaţa la volumul *Mihail Sadoveanu*. *Strada Lăpuşneanu*, *Oameni din lună*, *Morminte*.

40) NICOLAE MANOLESCU, *Teme*, Editura Minerva, 1971.

41) ELENA VĂCĂRESCU, *En Roumanie pendant la guerre 1914*

1916, articol gublicat în *Revue universelle illustree* (numero dedre a nos amis roumains, Paris), 17 septembrie.

1916.

42) ELENA VĂCĂRESCU: Prefaţă la volumul *Ecrivains roumains*.

Mwceaux ehoisis (Traductions et notices de Rea Ipcar. Avant-propos d'Helene Vacaresco, Paris, *La Renaissance du Livre* (Les Cent Chefs d'Oeuvre Étrangers), 1918.

CUPRINS

Prefaţă „: î: V
Tabel cronologic: XXXII
Notă asupra ediţiei... LVII
POVESTIRI
Lungi concentrări 3
Prietenul meu 8
Fântână 10
Sorcova:: 12

Pajura 5 T 3.5.14
Ordonanţa:;; 17 Planul lui Dulhan: 23 Mandache Sacagiul „,”; 29
La cota 536;:. 32
Un viteaz T:;: I 38
Floarea urii:. 41
Jertfele: î;:. 43
Otrava 49
Cu ochii la cer;:. 55
Mărăşti 58
Mărăşeşti 73
Bătălia de la Răzoare: 79
Sonde 82
Întuneric:! T 89
Ochii 04
POVESTIRI
reproduse din ziarul *Romăfiia*
Sergentul Veveriţă?: 105
Măi Barbarezule!:;; 106
Pânea 107
Mihai Marin:; î.109
Mormântul lui Salvet:; 110
Drapelul...; 112
ARTICOLE
Primăvara nouă 7! 7.117
Jertfa rodnică: 121
Eroii. 123
Nu suntem cunoscuţi”! 126 Suferinţele prizonierilor noştri în Germania. V). \ 129
Scrisoare deschisă Domnului Lăpuşneanu...;

1.133
Sfaturi cu mine însumi. \ 5.136
ARTICOLE
reproduse din ziarul *România*
Puterea răbdării! 5: 141
Vicleniile duşmanului: *f*! 142
Frăţia:?
Pilde?
Aeroplanele
Ţara mea 1
Lupii.:
Jurământul
După un an
Note ş? 5